

บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์
ในการเผยแผ่พุทธธรรม

พระธรรมาภ นธิปญโญ (พลกรรณ)

มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

© พ.ศ. ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สงวนลิขสิทธิ์

ISBN ๙๗๔-๙๓๕๕๐-๙-๑
พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๕๘
จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เลขที่ ๑๗๔/๑ เจริญนคร ๗๘ แขวงดาวคะนอง เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๙

ท่านที่ประสงค์จะขอรับหนังสือเพื่อเป็นธรรมทานโปรดติดต่อมูลนิธิฯ หรือที่

บ้านธัมมะ

เลขที่ ๑๓๖ หมู่ ๕ ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง เชียงใหม่ ๕๐๒๓๐
โทรศัพท์ ๐๕๓ ๔๓ ๑๖๗๘

Email: info@dhammahome.com

<http://www.dhammahome.com>

พิมพ์ที่ โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์ กรุงเทพฯ

พิมพ์เพื่อเป็นธรรมบรรณาการ

สารบัญ

บทนำ	๑
บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม	๕
รูปแบบการสื่อสารธรรม	๖
การใช้สื่อบุคคล	๖
การใช้สื่อระหว่างบุคคล	๑๗
การใช้สื่อมวลชน	๒๕
การใช้สื่อประเภทอื่น	๒๘
การเผยแผ่พุทธธรรมในต่างประเทศ	๓๑
วิธีการในการสื่อสารธรรม	๓๗
การบรรยายธรรม	๓๘
การสนทนาธรรม	๔๒
การตอบปัญหาธรรม	๔๕
กุศโลบายในการสื่อสารธรรม	๕๗
การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา	๕๗
การยกตัวอย่างในชีวิตประจำวัน	๖๑
การใช้อุปกรณ์การสอน	๖๕
การรู้จักจังหวะและโอกาส	๖๘
หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ใช้ในการเผยแผ่	๖๙
พระลัทธิธรรม	๗๑

ปริยัติศีลธรรม	๗๑
พระวินัยปิฎก	๗๑
พระสุตตันตปิฎก	๗๒
พระอภิธรรมปิฎก	๗๓
ปฏิบัติศีลธรรม	๗๕
ปฏิบัติศีลธรรม	๗๗
ปรมัตถธรรม	๗๙
จิตปรมัตถ์	๘๓
เจตสิกปรมัตถ์	๘๕
รูปปรมัตถ์	๘๗
นิพพานปรมัตถ์	๘๘
ไตรลักษณ์	๙๑
สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง	๙๒
สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์	๙๒
ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา	๙๓
ภาวนา	๙๔
สมถภาวนา	๙๕
วิปัสสนาภาวนา	๙๘
สติปัฏฐาน	๙๙
ปกิณณกธรรม	๑๐๔
นิยามของคำว่า “ธรรม”	๑๐๕
กรรมและการให้ผลของกรรม	๑๐๙
บุญกิริยาวัตถุ	๑๑๖
เมตตา	๑๒๐
มรณสติ	๑๒๒
ภาคผนวก	๑๒๗

บทนำ

พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจในการประกาศหลักพุทธธรรม พร้อมทั้งหนทางปฏิบัติดังกล่าวก็เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประโยชน์ของพุทธธรรมตามทัศนะของพระพุทธองค์คือการเอาชนะกิเลสตัณหาภายในใจได้ เมื่อเอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้ ชีวิตของเราจะสงบเย็น ซึ่งผ่านการพิสูจน์ในอรรถประโยชน์ด้วยพระองค์เอง จึงทรงเป็นแบบอย่างให้แก่พุทธบริษัท ๔ ทั้งในฝ่ายของบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยในฝ่ายของคฤหัสถ์ นอกจากจะคอยเกื้อหนุนปัจจัยหลักแก่บรรพชิตแล้ว บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมก็มีปรากฏเช่นกัน ดังตัวอย่างในครั้งพุทธกาล เช่น นางชุชชุตตรา พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นอุบาสิกาผู้เลิศในการแสดงธรรม ตลอดจนจิตตศฤงคารดี นางวิสาขามหาอุบาสิกา หมอชีวกโกมารภัจ ฯลฯ ต่างก็มีส่วนในการเผยแผ่พุทธธรรมตามสติกำลังและความสามารถของตน

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ เป็นผู้หนึ่งที่มีศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความรู้ความเข้าใจแตกฉานในพระธรรมสามารถอธิบายธรรมให้เป็นที่เข้าใจได้อย่างมีเหตุมีผล มุ่งเน้นให้ผู้ฟังอบรมพิจารณาเข้าใจชีวิตประจำวัน ทั้งนี้โดยยึดหลักอรรถาธิบายจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นสำคัญอย่างเคร่งครัด ด้วยลีลาการพูดและน้ำเสียงในการบรรยายธรรมที่ชวนให้ติดตามฟัง พร้อมทั้งผลงานในการเผยแผ่พุทธธรรม

ให้เป็นที่ยอมรับอย่างต่อเนื่องมากกว่า ๔๐ ปี ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ ตามที่ได้รับเชิญ หรืออาศัยผ่านสื่อมวลชน เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้แสดงบทบาทที่สำคัญในฐานะของคฤหัสถ์ท่านหนึ่ง ที่อุทิศตนต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมด้วยความศรัทธาอย่างมุ่งมั่นมาโดยตลอด จนเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนผู้ใฝ่ในธรรมได้เป็นอย่างดีก็ตาม แต่เนื่องจากว่าบทบาทดังกล่าวนั้นยังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความเด่นชัดในเชิงวิชาการ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาที่มีความน่าสนใจ ควรที่จะได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทในด้านต่างๆ ของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งรูปแบบและวิธีการของการสื่อสารธรรม รวมทั้งความสอดคล้องต้องกันที่มีต่อพุทธวิธีการสื่อสารและหลักทางด้านนิเทศศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจการเผยแผ่ในลักษณะเช่นนี้ ตลอดจนเพื่อเป็นการเสริมสร้างสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องในพุทธธรรมยิ่งขึ้น และสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันได้ยิ่งขึ้น

หนังสือเล่มนี้ย่อมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม” (A Study of Ajarn Sujin Boriharnwanaket's Role in Propagation of Buddha Dhamma) เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคัดมาเฉพาะ บทนำ บทที่ ๓ และ บทที่ ๔ วิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งรูปแบบและวิธีการในการสื่อสารธรรม ตลอดจนความสอดคล้องของบทบาทดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่าอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ เป็นผู้เผยแผ่พุทธธรรมที่มีประสบการณ์มานานกว่า ๔๐ ปี เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของพระอภิธรรม ซึ่งว่าด้วยสภาวะของปรมัตถธรรมที่สุขุมลุ่มลึก มีผลให้ทัศนคติที่มีต่อพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ความศรัทธาที่มั่นคง และด้วยทัศนคติต่อตนเองในฐานะอุบาสิกามีศรัทธาในการเผยแผ่ธรรม จึงเห็นว่าการศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ ไม่ใช่เฉพาะเป็นหน้าที่ของบรรพชิตเท่านั้น แต่คฤหัสถ์ก็ควรกระทำตามกำลังสติปัญญาด้วย ส่วนทัศนคติของอาจารย์สุจินต์ที่มีต่อผู้ฟังนั้นก็เป็นไปด้วยความเมตตา ในฐานะกัลยาณมิตรที่ช่วยชี้ทางธรรมให้แก่ผู้อื่นด้วย

ความรู้ทางโลกและทางธรรม รวมทั้งทัศนคติที่ดีในด้านต่างๆ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมทักษะของอาจารย์สุจินต์ในการสื่อสารธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัจนสารธรรมที่สื่อภาษาทั้งไทยและอังกฤษ การใช้ถ้อยคำเป็นไปอย่างสุภาพ มีความกระชับ หนักแน่น ได้ใจความชัดเจน ตามความหมายของธรรม สามารถถ่ายทอดสาระจากธรรมในทุกระดับให้เป็นที่เข้าใจได้ไม่ยาก รวมถึงอวัจนสารธรรมซึ่งเห็นได้ถึงบุคลิกภาพที่อ่อนน้อม กิริยามารยาทที่สำรวม การออกเสียงที่ถูกต้องอักขระวิธี และน้ำเสียงไพเราะชวนฟัง ตลอดจนได้ทราบชัดถึงพื้นฐานความเข้าใจธรรมของผู้ฟัง การสื่อสารธรรมในฐานะของคฤหัสถ์จึงเป็นไปอย่างเหมาะสมกับสถานภาพ ระบบสังคม และวัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบัน สาระแห่งพุทธธรรมทุกระดับที่อาจารย์สุจินต์ได้นำมาแสดงนั้น สามารถเชื่อมโยงถึงการเจริญวิปัสสนาและข้อปฏิบัติแห่งสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการค่อยๆ อบรมเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้น ที่สำคัญที่สุดก็คือ พุทธธรรมทุกระดับนั้นสามารถประพาสปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากไม่มีสิ่งใดเลยในโลก และชีวิตที่ไม่ใช่ธรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในธรรมของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญว่ามีมากน้อยเพียงใด

อาจารย์สุจินต์ได้สื่อสารธรรมด้วยรูปแบบต่างๆ โดยเริ่มจากสื่อบุคคล คือการพัฒนาตนเองในด้านทักษะ ทักษะ ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจในผู้ฟัง ระบบสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏให้ทราบโดยผ่านสื่อระหว่างบุคคล ด้วยวิธีการในการสื่อสารธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายธรรม การสนทนาและตอบปัญหาธรรมตามหลักพุทธวิธี รวมถึงการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับสื่อมวลชนนั้นถูกนำมาใช้เป็นเพียง ส่วนขยายช่องทางการเผยแผ่พุทธธรรมให้กว้างไกล เพิ่มความสะดวกและเหมาะสมแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น โดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นหลัก รองลงมา ก็คือสื่ออินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทป และซีดีบันทึกเสียง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม บทบาทของอาจารย์สุจินต์มีความสอดคล้องกับทุกองค์ประกอบของหลักนิเทศศาสตร์ ในขณะที่แนวคิดพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของ อาจารย์สุจินต์ ทั้งในส่วนของการรู้ความเข้าใจ บุคลิกภาพในฐานะผู้ส่งสารธรรม สื่อที่ใช้ รวมทั้งการคำนึงถึงความพร้อมของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้อาจารย์สุจินต์ได้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องด้วยดีกับหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม บทบาทดังกล่าวจึงเป็นไปอย่างเหมาะสมตามควรแก่สถานะของคฤหัสถ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรม

บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม

การเผยแผ่พุทธธรรมนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องในฝ่ายของผู้ส่งสารธรรมนั้น ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารธรรม เพราะมีส่วนสำคัญที่จะควบคุมกระบวนการดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ บทบาทในด้านต่างๆ ของผู้ส่งสารธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง ดังแบบอย่างที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมคำสั่งสอนในฐานะพระบรมครูของเวไนยสัตว์โดยแท้ และเพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ตามควรแก่สถานภาพของบุคคล

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนของคฤหัสถ์ โดยเฉพาะในส่วนของอุบาสิกานั้น ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พบว่าอุบาสิกามีบทบาทไม่น้อยไปกว่าภิกษุ ภิกษุณี หรืออุบาสก โดยไม่เพียงแต่เป็นผู้อยู่เบื้องหลังคอยให้ความอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธานุศาสนาเท่านั้น ยังมีบทบาทในการทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระพุทธานุศาสนาให้มั่นคงจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ถือได้ว่าเป็นพุทธศาสนิกชนท่านหนึ่งที่ทำหน้าที่ในฐานะอุบาสิกาดำเนินดีเสมอมา เพราะไม่เพียงแต่ได้ศึกษาเรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอนด้วยความเคารพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระธรรมอันเป็นการเฉพาะตนเท่านั้น ทว่ายังได้เกื้อกูลความรู้ความเข้าใจในพระธรรมนั้นให้แก่ผู้สนใจโดยทั่วไปด้วย บุคคลซึ่งมีบทบาทและได้กระทำหน้าที่เผยแผ่ดังกล่าวนี้ อาจเรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็น ผู้สอนธรรม หากแต่สำหรับอาจารย์สุจินต์นั้นขอกำหนดบทบาทตนเองเป็นเพียง ผู้ที่แสดงธรรมตามที่ได้ศึกษา เท่านั้น

ในบทนี้จะได้ศึกษาถึงบทบาทดังกล่าวของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารธรรมในโอกาสต่อไป

รูปแบบในการสื่อสารธรรม

การสื่อสารธรรมที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น รูปแบบที่ใช้ นับว่าเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญในฝ่ายของผู้สื่อสารธรรม เพื่อให้ธรรมะได้สื่อแสดงออกไปโดยสอดคล้องเหมาะสมกับโอกาสและสถานการณ์

รูปแบบที่ปรากฏในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารแห่งพุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์นั้น สามารถจำแนกได้ดังนี้

การใช้สื่อบุคคล

สื่อบุคคลนั้นมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการโน้มน้าวใจผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารมักนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ให้เป็นไปตามที่ตนคาดหวัง พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับได้เป็นอย่างดีจากผู้รับสาร

ในการสื่อสารธรรมนั้น ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการใช้สื่อบุคคล เนื่องจากหลักพุทธธรรมนั้นมีคุณลักษณะที่ละเอียดอ่อน แม้ว่าจะไม่ยากจนเกินไป แต่ก็ไม่ง่ายที่จะเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ การโน้มน้าวใจของผู้รับสารจึงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติในด้านต่างๆ ของผู้สื่อสารธรรม ซึ่งถือเป็นความสำคัญยิ่งของสื่อบุคคลที่จะนำไปสู่การสื่อสารธรรมระหว่างบุคคล และมวลชนในโอกาสต่อไป

คุณสมบัติของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในฐานะผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรมนั้น อาจพิจารณาได้จากแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทัศนคติ

ทัศนคติที่มีต่อตนเอง

อาจารย์สุจินต์มีความศรัทธาอย่างยิ่งในสภาระแห่งพุทธธรรม และมีความมั่นคงในการทำหน้าที่ผู้เผยแผ่พระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า

เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทส่วนหนึ่ง คืออุบาสิก ถ้าเราศรัทธาธรรมแล้ว เราไม่ช่วยอุบาสิก หรือพุทธบริษัทอื่นๆ ให้มีความเข้าใจ เราก็ไม่ได้ทำหน้าที่นี้ เพราะพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมิใช่เฉพาะแก่พระภิกษุเท่านั้น แต่ต้องสำหรับพุทธบริษัท ๔ โดยเฉพาะก่อนที่จะปรินิพพาน เมื่อมารไปทูลถามก็ตรัสว่า เมื่อบริษัททั้ง ๔ เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความเข้าใจถูกต้องและมั่นคง พร้อมที่พระองค์จะปรินิพพานได้ ก็ถึงกาลที่จะปรินิพพาน

ทัศนคติที่มีต่อสภาระธรรม

อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญกับหลักฐานที่รวบรวมไว้ซึ่งเนื้อหาสาระแห่งพุทธธรรม ดังที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก โดยกล่าวว่า “พระธรรมที่ทรงแสดงไว้แล้วนั้นมีอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เมื่อได้มีการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ก็เป็นโอกาสอันประเสริฐที่จะให้ผู้ไม่รู้ภาษาบาลีสามารถศึกษาค้นคว้าเข้าใจพระธรรมในพระไตรปิฎกได้ แต่ก็จะต้องศึกษาจริงๆ จึงจะเข้าใจได้ถูกต้อง”

ทัศนคติที่มีต่อผู้รับสภาระธรรม

อาจารย์สุจินต์มีความมุ่งมั่นในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดแก่ผู้รับสาร โดยได้กล่าวว่า “ก็มีความหวังดีที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจ สำหรับตัวดิฉันเองไม่ได้หวังอะไรเลยนอกจากหวังให้ผู้ฟังมีความเข้าใจถูกต้อง เพราะฉะนั้นแม้ว่าเขาจะเข้าใจถูกต้องแม้สักนิดหนึ่ง ก็เป็นผลของการที่ได้เผยแผ่พระธรรมะ”

การแสดงธรรมนั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะการเทศน์ การแสดงปาฐกถา หรือการบรรยายธรรมเท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นธรรมข้อหนึ่งข้อใด หรือว่าเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่เข้าใจถูกต้องตามเหตุผลและสภาพความเป็นจริงของธรรมนั้นๆแล้ว เมื่อมีโอกาสดังนั้นก็ให้คนอื่นเข้าใจด้วย ไม่ว่าจะเป็นที่ไหน หรือขณะใดก็ได้ ขณะนั้นก็เป็นการแสดงธรรม และบุคคลที่จะแสดงธรรมด้วยนั้นก็อยู่ตลอดเวลา ในโอกาสที่สมควร เช่น ชี้แจงธรรมที่ควรเข้าใจและควรประพฤติปฏิบัติกับคนในครอบครัว ในวงศานญาติ ในหมู่มิตรสหาย หรือแม้แก่คนอื่น ศาสนาอื่นที่มีความสนใจใคร่ฟังธรรมก็ได้

ความรู้

ด้านความรู้จากเนื้อหาสาระธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ท่านได้ศึกษาพระอภิธรรมที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยจากท่านอาจารย์เนบมหารานนท์ ผู้บุกเบิกการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศ และจากท่านอื่นๆ อาทิ อาจารย์บุญมี เมธากูร คุณพระชาญบรรณกิจ คุณหญิงระเบียบสุนทรลิขิต ความมุ่งมั่นของอาจารย์สุจินต์ในการศึกษาธรรมนั้นปรากฏให้ทราบจากคำกล่าวที่แสดงถึงความรู้ความเข้าใจในธรรมได้เป็นอย่างดี ดังนี้

เมื่อได้ศึกษาพระอภิธรรมแล้วก็เข้าใจว่าธรรมะคือสิ่งที่มีจริงๆ ถ้าไม่มีธรรมะ อะไรๆ ก็ไม่มี แล้วก็เข้าถึงความหมายของปรมัตถธรรมขณะนี้ เห็น ก็เป็นธรรมะ แต่เมื่อเป็นพระอภิธรรม ก็กล่าวเรื่องเห็น โดยละเอียดซึ่งจะทำให้เห็นความเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีทั้งหมดที่ทรงแสดงความละเอียดของสิ่งนั้น ก็เพื่อที่จะให้เข้าถึงความเป็นอนัตตา

ทั้งนี้โดยเห็นว่า *ปรมัตถธรรม* เป็นหลักพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับผู้ฟังธรรมที่จะได้ทำความเข้าใจในเบื้องต้นให้ถูกต้องเสียก่อน อีกทั้งยังได้กล่าวถึง

ความกว้างขวางของอภิธรรมไว้โดยสังเขปว่า “เพราะว่าธรรมะเป็นอภิธรรม ธรรมะที่ไม่เป็นปรมาตม ไม่เป็นอภิธรรม ไม่มีเลย”

ในส่วนของการศึกษาธรรม อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและวิธีการสื่อสารธรรมในโอกาสต่อมา ดังที่ว่า

สำหรับตัวฉันเอง ฉันเรียนเพื่อเข้าใจอย่างเดียว เท่าที่จะเข้าใจได้ ถ้าส่วนไหนเกินความสามารถที่ปัญญาจะเข้าถึง ก็ไม่สนใจ ฉันไม่ต้องการเอาชื่อมาพูด เอามาเรียงลำดับ หรือเอามาเขียนแผนผังให้คนดู แต่อยากให้เห็นความเข้าใจจริงๆ ถ้าฉันจะทำแผนผังก็ง่ายเกินไป ไม่ต้องคิดอะไรเลย ดูเอาแล้วก็คิดว่าตัวเองเข้าใจ การศึกษาธรรมให้เข้าใจจริงๆ นั้น ไม่ต้องคิดเรื่องแยกเป็นปริกษะ เพราะเมื่อเข้าใจธรรมหนึ่งธรรมใดจริงๆ ก็เข้าใจได้โดยตลอด แม้ปฏิสนธิจิต ๑ ขณะเป็นชาติอะไร มีอารมณ์อะไร มีปัจจัยอะไร ก็ต้องมีกรรมปัจจัย เพราะปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต พิจารณาให้เข้าใจคำที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่ทำตามตำราแต่ไม่รู้เรื่องเลย นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษาที่เป็นพื้นฐานให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุด

เพราะฉะนั้น ฉันจะแนะนำให้อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพิ่มเติมจากการฟังคำบรรยายและการสนทนาธรรม แต่ต้องรู้จักตัวเองว่า สามารถเข้าใจข้อความธรรมนั้นๆ ได้จริงๆ หรือเปล่า และเข้าใจได้แค่ไหน ไม่ใช่เพียงเข้าใจตัวเลขหรือจำนวนของสภาพธรรม

ต่อคำถามที่ว่า ความรู้ในหลักธรรมที่ตนเองมีนั้น เพียงพอหรือไม่สำหรับการสอนหรือการเผยแพร่ ซึ่งอาจารย์สุจินต์ก็ได้ตอบว่า “ก็เผยแพร่เท่าที่รู้ พร้อมทั้งมีการค้นคว้าเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา” สำหรับการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวนี้ อาจารย์สุจินต์และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้จัดให้มีการประชุมธรรมวิภาการ โดยมีการหยิบยกประเด็นสำคัญในพระไตรปิฎกซึ่งอาจยังไม่เป็นที่เข้าใจได้กระจ่าง

ชด้นกมาวินิจฉัยร่วมกัน อาทิเช่น “ในปัจจุบันยังมีพระอรหันต์หรือไม่” “คฤหัสถ์ที่บรรลुकุณธรรมเป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ได้บวชจะปรินิพพานในวันนั้นหรือภายใน ๗ วัน” “สุกัมมทวะที่พระผู้มีพระภาคเสวยในวันปรินิพพานเป็นเนื้อสุกรใช่หรือไม่” ฯลฯ โดยตรวจสอบทั้งในด้านอรรถและพยัญชนะ จากหลักฐานซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตลอดจนคัมภีร์สำคัญอื่นๆ เช่น อภิธัมมัตถสังคหะ มิลินทปัญหา เป็นต้น ทั้งนี้ทางมูลนิธิฯ ได้มีการสรุปผลรับรองรายงานการประชุม เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนในโอกาสต่อไป

ความรู้ความสามารถของอาจารย์สุจินต์ในด้านเนื้อหาสาระธรรมนั้น จากการสอบถาม อุไรวรรณ เนาวรุจิ หนึ่งในผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรม ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธานุสาตามแนวพระไตรปิฎกอย่างยอดเยี่ยม และสามารถเผยแพร่ให้ประชาชนที่สนใจได้เข้าใจแนวทางเจริญสติปัฏฐานตลอดเวลากว่า ๔๐ ปี” แสดงให้เห็นว่าในการบรรยายธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์ให้ความเคารพในหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาโดยตลอด ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา พุทธศักราช ๒๕๒๘ ที่ว่า

ประการที่สำคัญที่สุดก็คือ การบรรยายธรรมของอาจารย์สุจินต์เป็นการบรรยายโดยยึดถือตามหลักธรรมของพระไตรปิฎก และอรรถกถาอย่างเคร่งครัด อันส่งผลให้พระภิกษุและคฤหัสถ์จำนวนมากมีความเข้าใจในพระอภิธรรม และวิปัสสนากรรมฐานอย่างถูกต้องตามพระไตรปิฎก และอรรถกถา

ด้วยคุณูปการที่อาจารย์สุจินต์มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตลอด เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงได้อนุมัติปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

กิตติมศักดิ์ (พุทธศาสตร์) แก่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ถือเป็นอีกสิ่ง
ที่เสริมให้สภาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้นเป็นที่สนใจ และได้รับความ
เชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาพระพุทธานุ
เชิงวิชาการ

ความเข้าใจในผู้ฟัง

นอกจากทัศนคติและความรู้ที่ฟังมีในตนเองแล้ว ความเข้าใจในผู้ฟังก็
เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ส่งสภาระธรรมจำต้องตระหนักถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การเลือกเนื้อหาสภาระธรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้ฟัง ในเรื่องดังกล่าวนี้
อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ถ้าเป็นเด็กนักเรียนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่มีความรู้เรื่อง
ธรรมเลย จะไปพูดเรื่องวิปัสสนาหรือการปฏิบัติก็ได้ ก็ต้องตาม
บุคคลที่ฟัง โดยมากหัวข้อที่ผู้เชิญให้ไปพูดเป็นเรื่องที่ผู้ฟังไม่สามารถ
เข้าใจได้เลย แต่คิดว่าเข้าใจได้ เช่น เรื่องปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น
ถ้าคนฟังยังไม่มีพื้นความรู้ว่าธรรมคืออะไร การพูดเรื่องปฏิจจสมุปบาท
ก็ไม่สามารถทำให้เขาเข้าใจได้ เพราะฉะนั้นจะเปลี่ยนหัวข้อสืบเนื่อง
จากปฏิจจสมุปบาท เป็นการเริ่มตั้งแต่ให้เขาเข้าใจพื้นฐานก่อนที่จะถึง
ปฏิจจสมุปบาท

การใช้ภาษา

สภาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำเสนอมุ่งเน้นไปที่วัจนสาร โดยมีภาษาเป็น
สื่อกลาง ทักษะในด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารธรรมให้เป็นที่เข้าใจได้ดี
นั้น เป็นคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้ส่งสภาระธรรมพึงมี ในฐานะผู้ส่ง
สภาระธรรม อาจารย์สุจินต์จึงมุ่งเน้นไปที่วัจนสาร โดยมีภาษาเป็นสื่อกลาง
ภาษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ภาษาธรรมที่มาจากคำในภาษาบาลี ซึ่งหากต้องการศึกษาพยัญชนะต่างๆ

อย่างลึกซึ้ง จะต้องอาศัยผู้รู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้เป็นการเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ภาษาบาลีนั้นสำหรับฉันเอง ต้องขออนุโมทนาผู้ที่ได้ศึกษาภาษาบาลี เพราะเป็นสิ่งที่ยากและต้องอดทนมาก สำหรับฉันเองเคยคิดที่จะศึกษาภาษาบาลีหลายครั้ง และก็เริ่มด้วย เริ่มแล้วก็เลิก แล้วก็เอาใหม่ เริ่มอีกแล้วก็เลิกไปอีก เพราะเหตุว่า ชีวิตที่มีอยู่ก็คิดว่าถ้าจะเป็นประโยชน์จริงๆ ก็คือเข้าใจธรรมของพระธรรม โดยที่ว่าพระธรรมก็ได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว แต่ถ้ายังไม่กระจ่างชัดเจนก็กราบเรียนถามพระคุณเจ้าที่มีความรู้ในภาษาบาลีมาโดยตลอด ไม่เคยที่จะคิดเอง หรือเข้าใจเอง ถ้ายังสงสัยอยู่ก็ต้องกราบเรียนถามพระคุณเจ้าทุกครั้ง

ในเรื่องภาษา คือการใช้คำ ภาษาไทยเราใช้คำภาษาบาลีมาก ชื่อของเราส่วนมากก็มาจากภาษาบาลี แม้แต่คำว่า “สติ” “ปัญญา” ก็เป็นภาษาบาลีทั้งนั้น เช่น “มานะ” เป็นสภาพธรรมที่สำคัญตน เหมือนลักษณะของธงซึ่งเป็นสภาพที่สูงเด่นนั้น ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ยังมีความสำคัญตน มานะคือเรา จะดี จะต่ำ จะสูง ก็คือเรา นี่คือมานะ

แต่ในภาษาไทย คำว่า “มานะ” คล้ายกับจะเป็นสิ่งที่ดี เราเอาภาษาบาลีมาใช้เป็นภาษาไทย ในความหมายของภาษาไทยไปเลย ฉะนั้น เราต้องรู้ว่าเรากำลังพูดถึงคำว่าปัญญาในภาษาไทย หรือกำลังพูดถึงสภาพของปัญญาในพระพุทธศาสนา การพิจารณาทั่วๆ ไปนี้ ไม่ใช่ลักษณะของปัญญา แต่เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงใช้ภาษาบาลีว่า “มนสิการ” เป็นสภาพธรรมที่สนใจใส่ใจพิจารณา ฉะนั้น เราต้องเข้าใจกันก่อนว่า ขณะนี้เรากำลังพูดในความหมายภาษาไทย หรือว่าเรากำลังพยายามเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นภาษาบาลี

หรืออย่างคำว่า วาสนา ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป แต่ก็มักเข้าใจกันแต่ความหมายในทางโลกเท่านั้น ดังตัวอย่างที่มีผู้ฟังท่านหนึ่งถามถึงคำว่า “แข่งเรือแข่งพายได้ แต่แข่งบุญวาสนาไม่ได้” จริงหรือไม่? อาจารย์สุจินต์ ก็ได้ตอบว่า

วาสนาที่ใช้นี้เป็นภาษาไทย ไม่ตรงกับความหมายในพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนา คำว่า วาสนา หมายถึงความประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่ได้กระทำสืบเนื่องติดต่อกันจนเป็นนิสัย ซึ่งละไม่ได้ ถ้าเป็นทางฝ่ายอกุศล มีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงละวาสนาที่เป็นฝ่ายไม่ดีได้

ฉะนั้น ที่ถามว่าแข่งเรือแข่งพายได้ แข่งวาสนาไม่ได้ นั่น คำว่า วาสนา ที่ใช้ในภาษาไทย เหมือนกับผลของบุญซึ่งมีมากหรือน้อยต่างกันตามเหตุ ถ้าใครทำบุญไว้น้อยก็ย่อมได้รับผลของบุญน้อย ผลทุกอย่างย่อมเป็นไปตามเหตุ ฉะนั้น ใครที่ต้องการวาสนาในภาษาไทย คืออำนาจวาสนาต่างๆ หรือลาภยศ ชื่อเสียงต่างๆ ก็ต้องทำบุญกุศลซึ่งเป็นเหตุมากๆ

พ.อ. ดร. ชินวุธ สุนทรสิมะ ได้ปรารภถึงการใช้ภาษาในการบรรยายของ อาจารย์สุจินต์ ซึ่งครอบคลุมถึงคุณลักษณะสำคัญอื่นๆ ด้วยอย่างน่าสนใจ ดังนี้

คำบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์นั้น ผมรู้สึกว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะที่ตัวอย่างหนึ่งคือ ท่านผสมผสานพระสูตรและพระวินัยเข้ากับพระอภิธรรมอย่างน่าสนใจ และฟังสนุก บางครั้งท่านก็เล่าเรื่องโดยอ่านบางตอนจากพระสูตร แล้วก็โยงเข้าสู่พระอภิธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ บางครั้งท่านก็พูดถึงพระอภิธรรมแล้วก็ยกตัวอย่างจากพระสูตร บางครั้งท่านก็นำพระวินัยในรายละเอียดมาอ่านให้ฟัง และอธิบายในรายละเอียด แล้วจึงโยงเข้าสู่พระอภิธรรม และบ่อยครั้งเหลือเกินที่

ผมเพิลิดเพลินไปกับสำนวนภาษาจากพระไตรปิฎก ซึ่งแท้ที่จริงก็คือ พระพุทธพจน์จากพระโอษฐ์ของสมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ของเรานั่นเอง ผมได้รู้สึกชื่นชมกับวรรณศิลป์ของสมเด็จพระผู้มี พระภาคเจ้าในขณะที่ท่านอาจารย์สุจินต์อ่านให้เราฟัง จนทำให้ผมอด นึกไม่ได้เลยว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐสุดจริงๆ ใน ความประณีตละเอียดลออ เต็มไปด้วยพระเมตตาธรรม และมีความ ละเมียดละไมในการใช้ภาษาที่แสนไพเราะและทำให้เกิดปัญญา

แต่แม้กระนั้นก็ตาม เวลาผมฟังธรรมบรรยายจากท่านอาจารย์ สุจินต์ บางครั้งผมมีความรู้สึกว่ามีกรกล่าวซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ ซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า จนผมรู้สึกเหมือนว่าท่านอาจารย์ตั้งใจให้ผู้ฟังได้ฟังซ้ำฟังซาก จนเข้าไปอยู่ในสายเลือดกระนั้นแหละ ทั้งนี้เพราะมันได้เกิดเช่นนั้น กับผม จุดสำคัญที่ผมได้ก็คือ เราจะต้องมีสติระลึกถึงสภาพธรรม ทั้งหลายที่ปรากฏในปัจจุบัน ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเพียงรูปและนามเท่านั้น เดียวนี้ผมตระหนักแล้วอย่างจริงจังว่า หากท่านอาจารย์สุจินต์ไม่มีเมตตาธรรมต่อผู้ฟังอย่างสิ้นเหลือ หรือ ไม่มีความกล้าหาญมั่นคงอย่างมากจริงๆ ที่จะสื่อความหมายอันสำคัญ ยิ่งนั้นแก่ผู้ฟังโดยไม่เสื่อมถอย หรือ ไม่มีความเพียรที่จะกล่าวซ้ำแล้ว ซ้ำเล่ากับผู้ฟังในเรื่องสำคัญยิ่งนั้นแล้ว ผมรู้แน่แก่ใจว่าผมคงจะรู้แล้ว ก็ลืม ยามที่รู้ก็รู้ด้วยปัญญาของสมองธรรมดาๆ ว่าทุกอย่างเป็นเพียง รูปนาม ฟังแล้วก็เข้าใจและเชื่อด้วย แต่แท้จริงแล้วก็หาได้รู้อย่าง ประจักษ์แจ้งไม่ ส่วนมากแล้วก็จะรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในสภาพของ สมมุติบัญญัติว่า เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นเสียงเพลง เป็นธรรม เป็นตัวเรา เป็นตัวเขา เป็นต้นไปหมด ด้วยการย้าจากอาจารย์สุจินต์ จากการถามคำถามและการแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์ของผู้ฟัง บางท่าน ทำให้ผมค่อยๆ เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างความจริงที่ เราสมมุติชื่อต่างๆ ขึ้น ที่เรียกว่าสมมุติสัจจะ กับความจริงอย่าง แท้จริงอันเป็นปรมัตถสัจจะขึ้นมาตามลำดับ

อุไรวรรณ เนาวรุจิ กล่าวถึงการใช้ภาษาของอาจารย์สุจินต์ไว้ว่า “ถูกต้องเหมาะสมกับกาล บุคคล สถานที่ อักษรการออกเสียงชัดเจน ใช้ถ้อยคำเหมาะสม ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่ยากได้ง่ายขึ้น และน่าสนใจ” สอดคล้องกับข้อความซึ่งปรากฏในหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๒๘ ที่ว่า “อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายพระอภิธรรม และวิปัสสนากรรมฐาน ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายสำหรับคนสมัยปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงของแต่ละคน” นับเป็นคุณสมบัติเฉพาะอีกประการที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

การออกเสียงและน้ำเสียงในการพูด

สิ่งหนึ่งที่ควบคู่ไปกับการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารธรรมก็คือ การออกเสียงและน้ำเสียงในการพูด เพราะถือเป็นส่วนสำคัญของลีลาการพูดที่สามารถจูงใจให้ผู้รับสารธรรมเกิดความสนใจและติดตามรับฟัง นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมา

ไม่เฉพาะแต่การให้ความสำคัญต่อความหมายระหว่างคำภาษาไทยกับภาษาบาลีที่ต่างกันเท่านั้น ในส่วนของการออกเสียงถ้อยคำในภาษาบาลี อาจารย์สุจินต์ก็ได้ให้ความสำคัญ และยอมรับถึงการออกเสียงถ้อยคำผิดพลาดที่ผ่านมาของตนเอง เพื่อเตือนให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาและตระหนักถึงความสำคัญของการออกเสียงคำในภาษาบาลี ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

ต้องขออภัยท่านผู้ฟังที่การบรรยายธรรมตั้งแต่ต้นมาเป็นเวลา ๑๐ กว่าปีนี้ ดิฉันไม่รู้ภาษาบาลี เพราะฉะนั้นมีการออกเสียงคำภาษาบาลีผิดพลาดหลายคำทีเดียว เช่น อุปปัชชเวทนียกรรม ในครั้งก่อนๆ ก็ออกเสียงคำนี้ว่า อุป-ปัด-ชะ-เว-ทะ-นิ-ยะ-กัม ซึ่งที่ถูกเป็น อุ-ปะ-ปัด-ชะ-เว-ทะ-นิ-ยะ-กัม เพราะฉะนั้น ก็ขอเรียนให้ทราบว่าผู้ที่ฟังแทบหรือได้ฟังการบรรยายตอนต้นๆ กรุณาสอบทานภาษาบาลี และก็แก้การออกเสียงของท่านเองให้ถูกต้อง ซึ่งดิฉันได้ผิดพลาดไปหลายคำทีเดียว เช่นคำว่า

โคตรภู ดิฉันก็ออกเสียงเป็น โค-ตระ-ภู คือหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า โคตร เพราะรู้สึกว่ามันไม่เหมาะ ไม่ควร ไม่เพราะ แต่ภาษาบาลีต้องเป็นภาษาบาลี เพราะฉะนั้นคำที่ถูกคือ โคค-ตระ-ภู ไม่ใช่ โค-ตระ-ภู

คำว่า สัตบุรุษ แม้แต่ในการสนทนาธรรม ก็ออกเสียงว่า สัต-ตะ-บุ-หฺรุด ซึ่งความหมายผิดอย่างมากทีเดียว เพราะ สัตตะ หมายถึงความถึง เจ็ด แต่สัตบุรุษหมายความว่า สัตฺตมะ หรือ สัตฺตธรรม คือธรรมของผู้สงบ ผู้ใดมีธรรมของผู้สงบ ผู้นั้นเป็น สัต-บุ-หฺรุด ไม่ใช่ สัต-ตะ-บุ-หฺรุด คำว่า อนันตชาติ ก็ออกเสียงผิดเช่นเดียวกัน ก็ออกเสียงว่า อะ-นัน-ตะ-ชาต ซึ่งที่ถูกก็ต้องเป็น อะ-นัน-ตะ-ชาต และสำหรับจำพวกคำว่า อุปะ นั้น ดิฉันจะออกเสียงเป็น อุบ ไปหมดทีเดียว เพราะเหตุว่าในภาษาไทยไม่มีจุด[พินทุ]ที่จะแสดงว่าตัวนี้เป็นตัวสะกดอย่างในภาษาบาลี ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจึงย่อมจะออกเสียงภาษาบาลีผิดพลาด สำหรับท่านผู้ฟังที่จะเป็นผู้ค้นคว้า หรือผู้แสดงธรรมต่อไป ก็กรุณาตรวจสอบทุกคำที่เป็นภาษาบาลีให้ถูกต้องด้วย

เมื่อถามถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ในการสื่อสารธรรม อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่า “ต้องเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้ถูกต้อง มีความจริงใจ และมีความเมตตาที่จะให้คนอื่นเข้าใจถูก ไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น แต่เพื่อพระศาสนา คือเมื่อได้มีความเห็น มีความเข้าใจที่สามารถจะทำให้คนอื่นเข้าใจได้ ก็ควรที่จะช่วยกันเผยแผ่ให้เข้าใจถูกว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร” และยังได้กล่าวเน้นย้ำอีกด้วยว่า “กุศลจิตทำให้ทุกอย่างเป็นไปได้ในทางที่ดีงาม” งานเผยแผ่พระธรรมที่เป็นไปด้วยกุศลจิตจึงเป็นความบริสุทธิ์ยิ่งนัก

อาจเพราะเหตุดังกล่าวมานี้ จึงมีผู้ติดตามฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา โดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ อยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ฟังเหล่านี้ได้รับประโยชน์เป็นความเจริญแห่งกุศลตามสมควร โกวิท อมาตยกุล เป็นผู้ฟังท่านหนึ่งที่แสดงความรู้สึกจากกุศลจิตไว้ว่า

ผมต้องขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้อาศัยคำบรรยายของ
อาจารย์ทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาบ้าง อาจารย์เป็นอัจฉริยะบุคคล
นอกจากนำคำสอนของพระพุทธองค์มาแสดงอย่างน่าสนใจแล้ว อาจารย์
ยังมีเทคนิค มีศิลปะที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ มีลีลาการพูดที่ดีมากพูดไม่ติดขัด
พูดไม่ซ้ำ ตอบปัญหาของท่านผู้ฟังได้อย่างแจ่มแจ้ง กระฉับกระเฉง
ทุกขั้นตอน

ฉะนั้น คุณสมบัติของบุคคลผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรมตามที่กล่าวมานั้น
จึงถือเป็นพื้นฐานที่พึงตระหนักและให้ความสำคัญด้วยดี เริ่มจากการให้
ความสำคัญกับพื้นฐาน คือการศึกษาพระธรรมในฐานะของพุทธศาสนิกชน
เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมตามที่เป็นจริง
ตามสมควร ก่อให้เกิดกุศลจิตที่เจริญขึ้นจากภายในตนเองเสียก่อน จากนั้น
จึงจะสามารถแผ่ขยายอรรถประโยชน์จากสารธรรมไปสู่บุคคลอื่น และ
กว้างไกลยิ่งขึ้น โดยอาศัยสื่อมวลชน สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจาก
คุณภาพของสื่อบุคคลทั้งสิ้น

การใช้สื่อระหว่างบุคคล

สารธรรมนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในของผู้คน
ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ทศนคติ ค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อ
ความศรัทธาของผู้คนทั้งหลายที่มักไม่ตรงตามครรลองแห่งธรรมเท่าใดนัก
พระผู้มีพระภาคทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐสุดในการใช้สื่อระหว่างบุคคล
ซึ่งถ่ายทอดโดยพระองค์เอง สำหรับฝึกเวไนยสัตว์ให้เจริญในคุณความดี
อย่างถึงที่สุด เพื่อผดุงรักษาคุณธรรมในพระพุทธานุสาไว้ให้เป็นที่ประจักษ์
แก่ชนรุ่นหลังสืบไป

การทำหน้าที่ของผู้บรรยายธรรมตามโอกาสและสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับ
เชิญไปนั้น ถือเป็นวาระของการนำสื่อบุคคล ซึ่งก็คือตัวของอาจารย์สุจินต์
เองมาใช้เป็นสื่อในการสื่อสารธรรมระหว่างบุคคล ด้วยคุณสมบัติที่มีใน

ฐานะของผู้สื่อสารธรรม แม้ว่าจะดำรงอยู่ในเพศของคฤหัสถ์ แต่ก็ไม่ได้
เป็นอุปสรรคอันใดต่อการทำหน้าที่ดังกล่าว ดังที่อาจารย์สุจินต์มีทัศนะต่อ
เรื่องนี้ว่า

คนโดยมากจะมีความเคารพในเพศบรรพชิต แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า
จะผูกขาดเฉพาะเพศบรรพชิต ถ้าเป็นหลักธรรมที่สามารถจะทำให้
เขาเข้าใจได้ ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร เขาก็สะสมเหตุปัจจัยมาที่จะ
พิจารณาได้

อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่เห็นความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของการศึกษา
พระธรรม เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงได้
ต่อคำถามที่ว่า หากต้องการเป็นชาวพุทธที่ถูกต้อง ควรเริ่มจากสิ่งใดก่อน?
คำตอบที่ได้จากอาจารย์สุจินต์จึงอาจสร้างกำลังใจแก่ผู้เฝัธรรมได้ไม่มาก
ก็น้อย ดังที่ว่า

เริ่มด้วยการศึกษาพระธรรม เพราะว่าถ้าเป็นชาวพุทธแล้วไม่ได้ศึกษา
ธรรมะ จะเป็นชาวพุทธได้อย่างไร เพราะเหตุนี้จึงควรศึกษาพระ
ไตรปิฎก แม้อาจจะดูว่ายาก แต่ทุกคนก็เริ่มทั้งนั้นเลย ดิฉันก็เริ่มเมื่อ
๔๐-๕๐ ปีก่อนโน้น ก่อนศึกษาก็ไม่รู้อะไร และถ้าไม่ศึกษาก็ไม่มี
ทางที่จะรู้อะไรด้วย เพราะฉะนั้น ความรู้ทั้งหมดต้องมาจากการเริ่มศึกษา
ไม่เช่นนั้นจะไม่มีโอกาสรู้เลย คิดเองไม่ได้แน่ ถ้าไม่ศึกษาก็คือคิดเอง

ข้อความในลักษณะดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์มักกล่าวอยู่
เสมอในการบรรยายธรรมแต่ละครั้ง ดังปรากฏด้วยถ้อยคำดังนี้ ที่ว่า

สำหรับดิฉันเอง การที่เริ่มต้นศึกษาพระพุทธศาสนา เพราะรู้ว่า ยัง
ไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร ได้เคยกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัย

แต่เมื่อไม่เข้าใจว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร ก็จะทำให้เข้าใจความ
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อชื่อว่า
นับถือพุทธ ก็ควรที่จะรู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไรด้วย นี่เป็น
เหตุที่ทำให้ศึกษาพระพุทธศาสนา

การศึกษาพระธรรมจึงควรถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ควรให้ความสำคัญ
เพราะจะได้รู้จักและเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
ยิ่งขึ้น และสามารถนำสาระธรรมมาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต
ประจำวันของตนเองได้ตามสมควร

สำหรับโอกาสในการใช้สื่อระหว่างบุคคลของอาจารย์สุจินต์นั้น เริ่มจาก
ความรู้ความเข้าใจที่ตนเองได้รับจากการศึกษาพระอภิธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว
นำไปสู่บทบาทของผู้ที่แสดงธรรมตามที่ได้ศึกษาในโอกาสต่อมา คือเมื่อ
ศึกษาได้ ๒-๓ ปี ท่านอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ ก็ได้มอบหมายให้
อาจารย์สุจินต์ไปบรรยายธรรมที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และที่ทัศนสถาน
หญิงคลองเปรม แห่งละ ๑ ปี ตลอดจนสถานที่อื่นๆ ทั้งในกรุงเทพฯ
และต่างจังหวัดทั้งใกล้และไกล ไปมายากลำบาก ตามที่อาจารย์แนบ
ต้องการให้ไปแสดงธรรมหรือสนทนาธรรม บทบาทที่ได้รับมอบหมายให้
กระทำในขณะนั้นจึงเกิดจากความกตัญญูรู้คุณ ทั้งต่อพระรัตนตรัยและครู
อาจารย์ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวว่า “ท่านอาจารย์แนบท่านให้ความรู้
ทั้งหมดของพระอภิธรรม ท่านเป็นบุคคลที่เปี่ยมพรานุญ ฉลาดมากใน
เรื่องของปริยัติ และท่านก็มีเมตตาด้วย ท่านมีความกรุณาต่อผู้ที่ศึกษากับ
ท่าน” กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านอาจารย์แนบได้ร่วมก่อตั้งศูนย์ค้นคว้า
ทางพระพุทธศาสนา และสมาคมสงเคราะห์ทางจิต อาจารย์สุจินต์ก็สอน
พระอภิธรรมที่นั่นเป็นเวลาปีเศษ

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ อาจารย์สุจินต์ได้รับเชิญจากท่านกิตติวุฒโฒภิกขุ
(พระเทพกิตติปัญญาคุณ) มุลนิธิอภิธรรมมหาธาตุ ที่มีความประสงค์จะให้
อาจารย์สุจินต์บรรยายในเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ดำเนินจนเต็ม

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งตั้งแต่อาจารย์สุจินต์ได้เริ่มการบรรยายจนกระทั่งถึงปี พุทธศักราช ๒๕๑๙ ทางมูลนิธิธรรมาภิบาลศาสนาได้นำเทปคำบรรยายดังกล่าวไปออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒ วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ภาควิชาเวลา ๖.๐๐-๖.๓๐ น. และภาคค่ำเวลา ๒๑.๐๐-๒๑.๓๐ น. การทำหน้าที่ของอาจารย์สุจินต์ในฐานะผู้สื่อสารธรรมจึงได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง และขยายวงกว้างยิ่งขึ้นด้วยสื่อมวลชนตั้งแต่นั้นมา

ช่วงระยะเวลาของการบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ดำเนินจนกระทั่งถึงวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ อาจารย์สุจินต์ได้ขอความอนุเคราะห์จากพระเถระผู้เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยให้กรุณาแปลวรรคกถา (ก่อนที่วรรคกถาพระไตรปิฎกจะได้จัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นในภายหลัง) เพื่อประกอบการบรรยายพระธรรมให้ละเอียดแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ทุกวันพุธ เวลา ๑๓.๐๐-๑๗.๐๐ น. สัปดาห์ละหนึ่งวัน ที่ห้องสมุดสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ในโอกาสนี้เอง ชาวต่างประเทศที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาได้ขอสนทนากับอาจารย์สุจินต์ จึงเกิดเป็นกลุ่มสนทนาธรรม (Dhamma Study Group) ขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ได้มีส่วนช่วยในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางในต่างประเทศ โดยก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับประเทศของตนได้มอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่คณะศึกษาธรรม เพื่อเป็นทุนสำหรับการจัดพิมพ์หนังสือธรรมออกเผยแผ่สืบต่อไป

ครั้นเมื่อการบรรยายที่ดำเนินจนกระทั่งถึงที่สุดแล้ว ต่อมาวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๙ อาจารย์สุจินต์ก็ได้มาบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ห้องประชุม ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ทุกๆ วันอาทิตย์ เวลา ๑๔.๐๐-๑๖.๐๐ น. ทั้งนี้ด้วยความเมตตาส่งเสริมการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากท่านพระญาณโรรส (สมเด็จพระญาณโรรส ดำรงตำแหน่งปัจจุบัน อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มสนทนาธรรมของผู้ศึกษาธรรมที่โบสถ์รังสี ภายในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๔.๐๐-๑๗.๐๐ น. กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ อาคารของมูลนิธิฯ ได้สร้างแล้วเสร็จ จึงได้ย้ายการดำเนินงานและกิจการต่างๆ ไปที่อาคารใหม่ของมูลนิธิฯ

อนึ่ง ในช่วงก่อนที่อาจารย์สุจินต์จะเริ่มการบรรยายธรรมที่ห้องประชุม ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ก็ได้มีผู้ฟังหลายท่านที่สนใจและ เห็นประโยชน์ของการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจิตศรัทธาร่วม กันหาสถานีวิฑูเพื่อออกอากาศรายการแนวทางเจริญวิปัสสนาในนามคณะ ศึกษาธรรม จนสามารถติดต่อขอเช่าเวลาสถานีวิทยุ สทท. ๒ บางนา ในช่วงเวลา ๖.๐๐ น. และ ๒๑.๐๐ น. เพื่อออกอากาศตามช่วงเวลา ดังกล่าวได้จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ คณะศึกษาธรรมเห็นว่า เพื่อความมั่นคงในการ เผยแพร่พระธรรมต่อไป จึงได้จัดตั้งคณะศึกษาธรรมเป็น “มูลนิธิศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนา” (Dhamma Study and Propagation Foundation) ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แก้ไขชื่อภาษาอังกฤษของมูลนิธิฯ เป็น Dhamma Study and Support Foundation จนถึงปัจจุบัน

นอกจากการบรรยายธรรมเรื่อง “แนวทางเจริญวิปัสสนา” ทุกวันอาทิตย์ เว้นวันอาทิตย์ต้นเดือนแล้ว อาจารย์สุจินต์ยังได้บรรยายพระอภิธรรมแก่ ชมรมพุทธศาสน์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แห่งละหนึ่งภาคการศึกษา และได้รับเชิญไป ตอบปัญหาธรรมแก่ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตามสถานที่ต่างๆทั้งใน กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เช่นที่ จิตตภาวันวิทยาลัย จังหวัดชลบุรี, วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี, วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง, วัดสวนดอก วัดพันอ้น วัดพันเตา วัดดงเทวี และพุทธสมาคม จังหวัด เชียงใหม่, พุทธสมาคม จังหวัดแพร่, วัดมหาโลก จังหวัดสระบุรี, โรงพยาบาลศิริราช และในการประชุมพระสังฆาธิการที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

ด้วยกุศลกรรมที่มีต่อพระพุทธศาสนายาวนานด้วยดีเสมอมา ในวันที่ วิสาขบูชา ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ อาจารย์สุจินต์จึงได้รับพระราชทานโล่ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะผู้ทำ

คุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือผู้ทำ
คุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ ที่ว่า

อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายพระอภิธรรม และวิปัสสนากรรมฐานให้เป็น
ที่เข้าใจได้ง่ายสำหรับคนสมัยปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติเป็น
ปกติในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงของแต่ละคน ทั้งชีวิตแบบ
บรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยไม่ต้องกระทำการใดให้ผิดปกตินั้นมา และ
ไม่ต้องปลีกตัวหลีกเร้นจากหน้าที่การงานและสังคม อีกทั้งท่วงทำนอง
และน้ำเสียงการบรรยายที่ชัดเจน กังวาน และมีเหตุผลสืบเนื่องต่อกัน
ตามลำดับ ชวนแก่การสนใจและติดตาม

การสนทนารธรรมกับชาวต่างประเทศ

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เป็นลัทธิธรรมความจริงที่
สามารถปรากฏให้รับรู้และเข้าใจได้กับชนทุกเชื้อชาติ โดยผ่านภาษาอันเป็น
สื่อวาทะที่สำคัญ ในปัจจุบัน ภาษาอังกฤษถือเป็นภาษาสากลที่ทั่วโลก
ยอมรับ และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศ
เพราะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อกันในเรื่องต่างๆ ได้กว้างไกล ตลอดจน
ถึงความเข้าใจในเรื่องหลักพุทธธรรมด้วย

ข้อความส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงจุดเริ่มต้นและความเป็นมาของมูลนิธิศึกษา
และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แสดงไว้ว่า

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ อาจารย์สุจินต์ได้รับเชิญจากภิกษุเขมานันทะ
(Khemananda) ชาวอเมริกัน ซึ่งพำนักอยู่ที่วัดเพลงวิปัสสนา ให้ร่วม
กันสอนพระอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นภาษาอังกฤษแก่ชาวต่างประเทศ
ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยสอนในช่วงบ่าย สัปดาห์ละหนึ่งวัน
จนจบปริจเฉทที่ ๑ ชาวต่างประเทศที่ได้ศึกษาธรรมกับท่านอาจารย์
ในครั้งนั้นมี คุณนีน่า วัน กอร์คอม (Nina Van Gorkom) ภริยาของ

คุณโลดเดอเวก วัน กอร์กอม (Lodewij Van Gorkom) อุปทูตเนเธอร์แลนด์ประจำประเทศไทยในสมัยนั้น คุณนี้น่ามีโอกาสได้ศึกษาพระอภิธรรมและการเจริญสติปัฏฐานเป็นการส่วนตัวกับอาจารย์สุจินต์ สัปดาห์ละ ๒-๓ วัน เนื่องจากบ้านพักไม่ไกลจากบ้านอาจารย์สุจินต์มากนัก

ระหว่างที่คุณนี้นำพำนักอยู่ในประเทศไทยนั้น ได้มีส่วนช่วยงานพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยได้เขียนบทความภาษาอังกฤษออกอากาศทางสถานีวิทยุ ๙๕๒ ในรายการของอาจารย์สุจินต์ด้วย ซึ่งภายหลังได้รวบรวมเป็นหนังสือ *Buddhism in Daily Life* (พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน) นอกจากบทความที่ออกอากาศแล้ว ก็ยังได้เขียน *Abhidhamma in Daily Life* (พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน) อีกเล่มหนึ่งด้วย และเมื่อภายหลังต้องย้ายไปพำนักประเทศอื่นๆ ตามสามี ก็ยังได้เขียนหนังสือธรรมภาษาอังกฤษต่อมาอีกหลายเล่ม จนถึงปัจจุบัน โดยมี คุณอลัน เวลเลอร์ (Alan Weller) สหายธรรมชาวอังกฤษที่ลอนดอน ได้จัดตั้งสำนักพิมพ์ Zolag (เดิม Triple Gem Press) พิมพ์หนังสือธรรมที่คุณนี้นำเขียน และแปลจากหนังสือธรรมบางเล่มที่อาจารย์สุจินต์รวบรวมจากคำบรรยายพิมพ์เป็นเล่ม จำหน่ายทั้งในประเทศไทย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ศรีลังกา ฯลฯ และมีผู้แปลหนังสือของคุณนี้นำเป็นภาษาต่างๆ ด้วย ทำให้พระธรรมแพร่หลายกว้างขวางไปสู่ประเทศต่างๆ

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ชาวต่างประเทศทั้งที่พำนักอยู่ประจำและที่เพิ่งเดินทางมาประเทศไทย ผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาที่ได้ขอสนทนาศรรมกับอาจารย์สุจินต์ จึงได้รวมกันเป็นกลุ่มสนทนาศรรม (Dhamma Study Group) ขึ้นที่ห้องสมุดสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ช่วยกันเผยแผ่พระธรรมโดยอัดเทปสนทนาศรรมให้แก่สหายธรรมที่อยู่ต่างประเทศ และพิมพ์หนังสือที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน คือ *Answering Dhamma Questions* by Sujin

Boriharnwanaket คุณดวงเดือน บารมีธรรม เป็นผู้แปลจากภาษาไทย เป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์ที่ Adelaide, South Australia 1977 และ หนังสือ *An Introduction to the Abhidhamma Two Essays* คือ *Abhidhamma Notes* by Jill Jordan and Richard Giles และ *Abhidhamma and Practice* by Nina Van Gorkom พิมพ์โดย Dhamma Study Group, Bangkok, 1987

ภาษาอังกฤษซึ่งอาจารย์สุจินต์ใช้ในการสื่อสารธรรม จึงมีส่วนสำคัญที่ ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมให้เป็นที่แพร่หลายไปสู่ชาว ต่างประเทศ จากฐานะที่เป็นเพียงชาวต่างชาติที่สนใจใคร่รู้โดยทั่วไป ก็ สามารถแปรเปลี่ยนไปโดยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชน ได้ในที่สุด

ในการใช้สื่อบุคคลดังกล่าวนี้ รูปแบบของการสนทนาธรรมจึงเป็นสิ่งที่ อาจารย์สุจินต์ และมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือเป็น กิจกรรมหลักอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญมาก มูลนิธิฯ ได้จัดให้มีการสนทนา ธรรม ณ สำนักงานอาคารมูลนิธิฯ ทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ ตั้งแต่ ๙.๐๐-๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ น. โดยการสนทนาธรรมนั้นจะมี ลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือสอบถามความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน และทุกๆ บ่ายวันเสาร์ เวลา ๑๔.๐๐-๑๖.๐๐ น. มีสนทนาธรรมภาคภาษาอังกฤษ สำหรับชาวต่างชาติ อาจารย์สุจินต์ก็มาร่วมสนทนาด้วยทุกครั้ง

ดังนั้น สื่อบุคคลอันเกิดจากคุณสมบัติในฐานะผู้สื่อสารธรรมของ อาจารย์สุจินต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ที่แตกฉานในพระธรรมซึ่ง สามารถถ่ายทอดออกมาให้เป็นที่เข้าใจได้โดยไม่ยาก ประกอบพร้อมด้วย เหตุผลที่ผู้ฟังสามารถพิจารณาตามได้ด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นที่ยอมรับ นับถือในหมู่พุทธศาสนิกชนผู้เฝ้ารออยู่มิใช่น้อย และแผ่ขยายกระทั่งเป็นที่รู้จักและยอมรับมากขึ้นในกลุ่มผู้สนใจใคร่ฟังธรรม

การใช้สื่อมวลชน

คุณสมบัติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของสื่อมวลชนก็คือ สามารถสื่อสารไปได้กว้างไกล แพร่หลายไปสู่มวลชนได้โดยสะดวกและรวดเร็ว ด้วยศักยภาพเช่นนี้เอง ทำให้สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานต่างๆ ในชีวิตประจำวันของผู้คนเป็นอย่างมาก รวมถึงการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งแม้ว่าจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับสื่อบุคคล แต่ก็ได้ใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารธรรมเพื่อเข้าถึงมวลชนได้โดยสะดวก ก็เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้สื่อสารธรรมยังประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ธรรมบรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ที่ได้มีการเผยแพร่ออกไปสู่สื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ นั้น จึงเป็นการดำเนินงานในนามของมูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ปฏิบัติ ธรรม เผยแพร่พระธรรมตามแนวพระไตรปิฎก และจัดพิมพ์เอกสารประกอบการศึกษาพระไตรปิฎกเผยแพร่ออกเป็นสาธารณกุศล

ด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวของมูลนิธิ การดำเนินงานใดๆ จึงยึดถือตามพระธรรมที่ได้ศึกษาและปฏิบัติเป็นหลักสำคัญ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริหารองค์กรไว้ว่า “ที่นี้คงไม่ต้องอาศัยการบริหารใดๆ เลย นอกจากว่าทุกคนมีความจริงใจในการที่จะศึกษาและเผยแผ่พระธรรมร่วมกัน ทุกคนก็พยายามตามความสามารถอย่างเต็มที่ และก็เป็นกุศลศรัทธาซึ่งไม่ได้มีการเรียกร้องหรือขอร้องเลย ทุกคนเต็มใจที่จะทำตามกำลังของแต่ละบุคคล”

ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเผยแผ่พระธรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว มูลนิธิจึงได้มีการใช้สื่อมวลชนในหลายประเภทด้วย โดยจำแนกได้ดังต่อไปนี้ คือ

สื่อวิทยุกระจายเสียง

สื่อสารมวลชนอย่างวิทยุกระจายเสียงที่นำมาใช้ในงานเผยแผ่พุทธธรรมนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากสื่อบุคคล โดยในปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ ทาง

มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุก็ได้นำเทปคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ไปออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒ จากนั้นมาได้มีผู้สนใจฟังการบรรยายดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลาย มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา จึงสามารถนำคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ไปออกอากาศตามสถานีวิทยุกระจายเสียงได้หลายแห่งตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (ดูตารางการออกอากาศในภาคผนวก)

รายการวิทยุรายการแรกคือ “แนวทางเจริญวิปัสสนา” เป็นการนำเทปบันทึกเสียงคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งมีมากกว่า ๒,๐๐๐ ครั้ง นำมาออกอากาศทางสถานีวิทยุต่างๆ ตามวันและเวลาอันสมควร มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นสำคัญ

อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวว่า “สื่อที่เราใช้เป็นประจำและเป็นหลักตลอดมา และก็จะใช้ต่อไปก็คือวิทยุ” ในขณะที่สื่อวิทยุโทรทัศน์นั้น แม้จะสามารถถ่ายทอดได้ทั้งภาพและเสียง แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการ จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมทางวิทยุโทรทัศน์โดยทั่วไปนั้นไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควรเกี่ยวกับเรื่องนี้อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวเสริมว่า “โทรทัศน์ก็ไม่ค่อยได้สนใจ เพราะเหตุว่าคนที่ดูโทรทัศน์จะสนใจละคร รายการบันเทิงและเรื่องอื่นๆ มากกว่าเรื่องธรรมะ และประโยชน์ก็น้อยกว่าวิทยุ เพราะว่าบางคนมีเวลาไม่เหมาะสม แต่สำหรับวิทยุ ถ้าใครมีเวลาเมื่อไหร่เขาก็สามารถที่จะฟังได้ โดยเฉพาะการฟังจากเทป”

ดังนั้น สื่อวิทยุกระจายเสียงจึงถือเป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำคัญที่ช่วยให้คำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ได้แพร่หลายไป เกื้อกูลประโยชน์แก่ผู้รับฟังตามสถานที่ต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น ด้วยประสิทธิภาพและความเหมาะสมของสื่อดังกล่าว อาจารย์สุจินต์จึงได้ใช้สื่อชนิดนี้เป็นระยะเวลากว่า ๓๐ ปี จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สื่ออินเทอร์เน็ต

ในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์ได้มีโอกาสสนทนาและตอบปัญหาแก่ผู้ที่สนใจในพุทธธรรม ทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ และด้วยยุคสมัยของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเช่นในปัจจุบัน สื่ออินเทอร์เน็ตจัดเป็นสื่อมวลชนอีกประเภทหนึ่งที่ทำให้ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารถึงกัน จนได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นทุกขณะ

พลตรี ดร. วีระ พลวัฒน์ กรรมการมูลนิธิฯ ได้กล่าวถึงการใช้อินเทอร์เน็ตไว้ว่า “เราใช้การเผยแพร่พระธรรมทางอินเทอร์เน็ตโดยผ่านเว็บไซต์ และโดยผ่านเครื่องมือช่วยของเครือข่ายต่างๆ ที่ให้การถ่ายทอดเสียงการสนทนาธรรมออกไปได้ มูลนิธิฯมีเว็บไซต์ที่คณะอนุกรรมการบ้านธัมมะได้จัดทำขึ้นคือ <http://www.dhammadhome.com>”

เว็บไซต์ดังกล่าวแสดงการดำเนินงานของมูลนิธิฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของอาจารย์สุจินต์ ทั้งที่เป็นหนังสือ เทป และซีดี ที่เผยแพร่แก่สาธารณชน ผู้เข้าชมสามารถอ่านหรือฟังธรรมตามหัวข้อที่สนใจได้ในขณะนั้นทันที โดยผ่านโปรแกรม Windows Media Player และ Real Player ส่วนหนังสือก็สามารถอ่านได้โดยผ่านโปรแกรม Acrobat Reader สิ่งเหล่านี้ช่วยเพิ่มความสะดวกในการรับฟังและอ่านสารธรรมได้มากยิ่งขึ้น สำหรับการรับฟังเสียงการบรรยายธรรมของอาจารย์สุจินต์ในหัวข้อธรรมหรือประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจนั้นมีให้เลือกอย่างมากมาย ในส่วนของปกิณณกรรมต่างๆ โดยกล่าวถึงรายละเอียดของหลักธรรมนั้นๆเป็นการเฉพาะ เช่น “สุขสูตร ว่าด้วยผู้ปรารถนาสุข ๓ ประการพึงรักษาศีล”, “กัมมพิลสูตร ว่าด้วยเหตุปัจจัยทำให้ ศาสนาเสื่อม” หรือ “เมตตภาวนาสสูตร ว่าด้วยบุญไม่ถึงเลี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาคิจต” เป็นต้น

นอกจากนี้ยังสามารถเลือกอ่านกระทู้ถามที่มีมากมายหลากหลายประเด็นซึ่งมักเป็นที่สงสัยกัน เช่น “สัตว์เดรัจฉาน ทำบุญ ทำบาปได้หรือไม่?”, “วิญญาณออกจากตัวคนตาย มีรูปร่างลักษณะอย่างไร?” หรือประเด็นที่ว่า “คนอื่นจะสังเกตรู้ไหมว่า ใครรู้แจ้งอริยสัจธรรม?” เป็นต้น โดยแต่ละกระทู้

นั้นจะมีผู้รู้และเข้าใจในธรรมได้ให้คำอธิบายไว้ พร้อมทั้งเหตุผลประกอบ เพื่อให้พิจารณาตามว่าควรเชื่อหรือไม่อย่างไร

ด้วยประสิทธิภาพที่รวดเร็ว และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟังที่สนใจ สื่ออินเทอร์เน็ตจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี โดยเป็นสื่อหรือช่องทางในการส่งสารธรรมและข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิไปสู่ผู้รับสารธรรมได้กว้างไกล เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันที่เปลี่ยนผ่านไปอย่างรวดเร็ว

การใช้สื่อประเภทอื่น

วัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นเสียง ถ้อยคำ หรือบันทึกผ่านตัวอักษร ล้วนแต่เป็นสื่อวัฒนธรรมที่สำคัญในการสืบทอดและรักษาธรรมให้คงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน การรับสื่อธรรมในลักษณะเช่นนี้จึงต้องอาศัยทักษะด้านภาษาและความตั้งใจด้วยดีจากฝ่ายผู้รับเป็นสำคัญ

สื่อสิ่งพิมพ์

หนังสือเป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์ และมูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ ดังข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการดำเนินงานของมูลนิธิ ไว้ว่า

กิจกรรมของมูลนิธิ ในการเผยแผ่พระธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อชาวไทยและต่อชาวต่างประเทศ คือพิมพ์หนังสือธรรมเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้สนใจศึกษาธรรม ซึ่งค่าใช้จ่ายในการพิมพ์ เป็นเงินที่ได้รับจากศรัทธาของผู้บริจาคทั้งสิ้น หนังสือธรรมส่วนใหญ่นั้นเรียบเรียงจากคำบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนา และจากการสนทนาธรรมของท่านอาจารย์ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และนอกจากนั้นก็ยังมีหนังสือธรรมของวิทยากรท่านอื่นๆ ของมูลนิธิ และหนังสือธรรมภาษาอังกฤษ ซึ่งคุณนินา วัน กอร์คคอม เป็นผู้เขียน (ดูรายชื่อหนังสือที่มูลนิธิจัดพิมพ์ในภาคผนวก)

หนังสือธรรมเหล่านี้ได้จัดส่งไปตามห้องสมุดของโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ ตามที่มีผู้ขอมา นอกจากนี้ยังสามารถอ่านหนังสือของมูลนิธิฯ จากทางอินเทอร์เน็ตได้ด้วย สิ่งพิมพ์จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถให้รายละเอียดของพระธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้นำมาบอกกล่าว เอกสารหลักฐานเหล่านี้ยังอาจใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า เพื่อความรู้ความเข้าใจในสาระธรรมของผู้อ่านแต่ละท่านให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สื่อเทปบันทึกเสียง

เทปบันทึกเสียง เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่มีความนิยมเป็นอย่างมากในการเก็บบันทึกเสียงหรือข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ และเมื่อได้นำมาใช้เพื่อการบันทึกเสียงของผู้ที่แสดงพระธรรม ย่อมเป็นสื่อสำคัญอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเจริญกุศลทางปัญญาสำหรับผู้รับสารธรรมได้เป็นอย่างดี

ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่อาจารย์สุจินต์ได้ทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรม ไม่เฉพาะผู้ฟังที่เข้าร่วมอยู่ในสถานที่บรรยายธรรมเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับฟังพระธรรม เพราะในแต่ละครั้งของการบรรยาย ทางมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ทำการบันทึกเสียงไว้ เพื่อนำไปเผยแพร่สู่ผู้ฟังทั่วประเทศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงต่อไป มีเนื้อหาสาระของธรรมบรรยายที่รวบรวมไว้ ดังนี้

๑. “มองมุมมองธรรม” บันทึกการสนทนาธรรม ณ โรงพยาบาลสงฆ์ เนื้อหาเหมาะสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาแนวทางเจริญวิปัสสนา ๑ ตลับ
๒. “พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่” บันทึกคำบรรยายเรื่องบุญและบาปที่เกิดจากการรับประทานเนื้อสัตว์ ๑ ตลับ
๓. ชุด “ปฏิเสธสมุพบาท” บันทึกการสนทนาเรื่องธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เนื่องอาศัยกัน ๓ ตลับ
๔. ชุด “ธรรมในชีวิตประจำวัน” บันทึกการสนทนาธรรมจากหลายๆ แห่งเหมาะสำหรับผู้เริ่มสนใจปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ๕ ตลับ

๕. ชุด “บ้านเมืองทอง” บันทึกการสนทนาธรรม ณ บ้านคุณหญิง ณพรัตน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เนื้อหาเกี่ยวกับนาม รูป ปรมาตถธรรม เบื้องต้น และการปฏิบัติธรรม ๕ ฉบับ

๖. ชุด “บารมีในชีวิตประจำวัน” บันทึกคำบรรยายเรื่องการอบรม เจริญบารมีในชีวิตประจำวัน และการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติ ๒๐ ฉบับ

๗. ชุด “จิตปรมาตม” บันทึกคำบรรยายเรื่องจิต และธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิต ๕๐ ฉบับ

๘. ชุด “กรรม” บันทึกคำบรรยายเรื่องกรรม ผลของกรรม กรรมนำเกิด กรรมหนัก-เบา และกรรม ๑๖ ประเภทในพระไตรปิฎก ๑๐ ฉบับ

๙. ชุด “สมถภาวนา” บันทึกคำบรรยายเรื่องสมถภาวนาที่ถูกต้อง และสามารถเจริญได้ในชีวิตประจำวัน สำหรับบุคคลทั่วไปและผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ๑๐ ฉบับ

๑๐. ชุด “สนทนาธรรมที่อเมริกา” บันทึกการตอบปัญหาธรรมของชาวไทยในสหรัฐอเมริกา มีเนื้อหาและหัวข้อธรรมหลายเรื่อง ๑๐ ฉบับ

๑๑. ชุด “เมตตา” บันทึกคำบรรยายเรื่องเมตตา และการเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน ๑๐ ฉบับ

๑๒. ชุด “วินัยคฤหัสถ์” บันทึกคำบรรยายพระสูตร “สิงคาลกสูตร” เนื้อหาเกี่ยวกับข้อควรประพฤติต่อกัน เรื่องทิศ ๖ ในวินัยของพระอริยเจ้า การคบมิตร อบายมุข ๖ ซึ่งเป็นทางเลื่อมของโภคทรัพย์ ๑๐ ฉบับ

๑๓. ชุด “โสภณธรรม” เป็นคำบรรยายเกี่ยวกับโสภณจิตและเจตสิก เช่น ลัทธา สติ เป็นต้น รวมทั้งข้อความจากพระสูตรต่างๆ ๕๐ ฉบับ

๑๔. ชุด “บทสนทนาธรรม” บันทึกการสนทนาธรรมระหว่างอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ คุณวันทนา ทิพย์วัลย์ และคุณประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ เนื้อหาว่าด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม ปรมาตถธรรม บุญกิริยาวัตถุ และกรรมเป็นต้น ๒๐ ฉบับ

๑๕. ชุด “ปฏิฐาน” (ปัจจัย ๒๔) บันทึกคำบรรยายเกี่ยวกับปัจจัย ๒๔ ในคัมภีร์สุดท้ายของพระอภิธรรมปิฎก เหมาะสำหรับผู้ที่ได้ศึกษาพื้นฐานทางพระอภิธรรมมาแล้ว ๒๕ ตลับ

๑๖. ชุด “แนวทางเจริญวิปัสสนา” บันทึกคำบรรยายรายการแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ได้หมุนเวียนออกอากาศตามสถานีวิทยุต่างๆ ตั้งแต่ครั้งที่ ๑ เป็นต้นไป ๒๐๐ ตลับ (จัดทำเพิ่มขึ้นอีกตามลำดับจนกว่าจะจบการบรรยาย)

๑๗. ชุด “การปฏิบัติธรรม” บันทึกการสนทนาธรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ ๕ ตลับ

๑๘. ชุด “สนทนาธรรมที่อินเดีย” บันทึกการสนทนาธรรมระหว่างไปนมัสการสังเวชนียสถาน และสถานที่ที่มีความสำคัญเมื่อครั้งพุทธกาล ๑๐ ตลับ

เทปบันทึกเสียงดังกล่าวนี้ เป็นสื่อที่มูลนิธิให้ความพิถีพิถันและรอบคอบในการจัดทำเป็นอย่างมาก ดังที่พลตรี ดร. วีระ พลวัฒน์ ให้ข้อมูลเรื่องนี้ไว้ว่า “เป็นคำบรรยายของท่านอาจารย์ตลอด ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้ ซึ่งได้มีการทบทวน มีการเรียบเรียง มีการแก้ไขส่วนที่บกพร่อง หรือส่วนที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งได้ค้นคว้าหลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจึงนำเสนอทางวิทยุกระจายเสียงตามสถานีต่างๆ”

ทั้งนี้เนื่องจากเทปบันทึกเสียงดังกล่าวมีจำนวนมาก ภายหลังจึงได้นำแผ่นบันทึกเสียง หรือ Compact Disc (CD) ซึ่งเป็นสื่อที่มีคุณภาพสูงในการบันทึกเสียง เก็บรักษาในรูปของไฟล์ MP3 สามารถบรรจุเสียงคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ได้ในจำนวนที่มากกว่าเทปบันทึกเสียง อีกทั้งยังได้มีการจำแนกหัวข้อและเนื้อหาสาระธรรมแต่ละเรื่องไว้อย่างเป็นระบบ สร้างความสะดวกแก่ผู้สนใจนำไปฟังเป็นการส่วนตัว

การเผยแผ่พุทธธรรมในต่างประเทศ

ความรู้ความเข้าใจของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์อย่างลึกซึ้งในพระธรรม ได้ถูกถ่ายทอดสู่ผู้ฟังให้เข้าใจได้อย่างไม่ยากนักโดยผ่านสื่อหลาย

ประเภทด้วยกัน โดยมุ่งเน้นให้ผู้ฟังพิจารณาพร้อมกับระลึกถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับแต่ละคนในชีวิตจริง อาจเพราะเหตุดังกล่าว อาจารย์สุจินต์จึงได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และได้รับคำเชิญไปบรรยายและสนทนาธรรมในประเทศต่างๆ ดังนี้

ประเทศศรีลังกา

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ร้อยเอก เอส แอล วี เอ เพเรรา (S. L. V. A. Perera) ได้ทราบจากท่านพระภิกษุหมรรโธ (Alan Driver) ซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ที่ประเทศศรีลังกา ว่าอาจารย์สุจินต์เป็นผู้มีความรู้ทางธรรมทั้งในปริยัติและปฏิบัติ จึงได้เชิญอาจารย์สุจินต์ ในนามของ Buddhist Information Center (B.I.C) ไปร่วมสัมมนาหลักธรรมกับพระเถระอุบาลิก และอุบาลิกา ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ที่กรุงโคลัมโบ นครหลวงของประเทศศรีลังกา เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่เมืองแคนดี้ เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่เมืองอนุราธปุระ เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ และที่อื่นๆ รวม ๕ สัปดาห์ โดยมีพระมหาสังฆนายก เป็นองค์ประธานการสัมมนา นอกจากนี้ยังได้มีอุบาลิกาที่เป็นวิทยากรของคณะศึกษารธรรมอีก ๒ ท่าน คือ คุณนีน่า วัน กอร์คอม ซึ่งเดินทางมาจากประเทศฮอลแลนด์ และคุณซาร่าห์ พร็อกเตอร์ (Sarah Procter) จากประเทศอังกฤษ เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนี้ด้วย การประชุมสัมมนาซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศศรีลังกาในครั้งนี้ เป็นที่สนใจของชาวศรีลังกาเป็นอย่างมาก และทำให้ชาวศรีลังกาส่วนหนึ่งเข้าใจเรื่องการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ที่มีความสอดคล้องกันทั้งในส่วนปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

ประเทศกัมพูชา

การออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายการที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๖๘๔ จังหวัดอุดรธานี มีผลให้คุณบุตร สว่างษ์ พุทธศาสนิกชน

ชาวเขมรท่านหนึ่ง (ขณะนั้นบวชเป็นสามเณรอยู่ในกัมพูชา) ได้มีโอกาสรับฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา บรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ จากการแนะนำของหญิงสูงอายุท่านหนึ่งซึ่งได้ติดตามรับฟังรายการนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ในตอนแรกๆ คุณบุตรก็ฟังไม่เข้าใจ เพราะยังไม่รู้ภาษาไทย แต่ใครที่จะฟังให้เกิดความเข้าใจ จึงได้เริ่มเรียนภาษาไทยด้วยตนเอง เมื่อขัดข้องก็ถามผู้รู้ในเขมร และพูดตามวิทยุขณะฟังธรรมรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา เป็นเวลา ๑ ปี จึงเข้าใจพระธรรมที่ได้ฟัง จากนั้นกุศลศรัทธาและฉันทะต่อการศึกษาพระพุทธานุศาสนาก็เริ่มเจริญมากยิ่งขึ้น

ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ คุณบุตร สวางษ์ ได้เดินทางมาประเทศไทย นอกจากเพื่อซื้อพระไตรปิฎกกลับไปศึกษายังประเทศกัมพูชาแล้ว ยังมีเจตนาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อจะได้มีโอกาสมาพบอาจารย์สุจินต์ด้วยตนเอง ที่ตึกสมาทานศึกษาวิชามหาวิทยาลัย การอุปถัมภ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงได้เริ่มขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นการถวายหนังสือพระไตรปิฎกให้แก่วัดต่างๆ ในประเทศกัมพูชา ๑๗ ชุด การจัดพิมพ์หนังสือต่างๆ ของมูลนิธิฯ และพิมพ์หนังสือแนวทางเจริญวิปัสสนาที่คุณบุตร สวางษ์ พูดออกอากาศเป็นภาษาเขมร รวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดในรายการที่คุณบุตร สวางษ์ พูดออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในเขมร เมื่อมีชาวเขมรผู้ศรัทธาฟังรายการดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีชาวเขมรผู้ศรัทธาขออุปถัมภ์รายการทั้งหมด มูลนิธิฯ จึงไม่ต้องอุปถัมภ์เหมือนเช่นที่ผ่านมา

การครั้งนั้นมีผลให้ คุณบุตร สวางษ์ ได้เริ่มแปลธรรมเป็นภาษาเขมรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นต้นมา โดยเริ่มสอนที่พระตะบอง (ในช่วงเช้าพรรษา ๓ เดือน) และสอนที่พนมเปญ (ในช่วงออกพรรษา) ส่วนการเผยแพร่พระธรรมในต่างประเทศนั้น คุณบุตรได้เดินทางไปเผยแพร่พระธรรมแก่ชาวเขมรในสหรัฐอเมริกา ๒ ครั้ง และในฝรั่งเศส ออสเตรเลีย สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดา เม็กซิโก และรัสเซีย ปัจจุบันคุณบุตรทำหน้าที่

สอนสติปัญญาและพระอภิธรรม อีกทั้งยังออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในประเทศกัมพูชา (ครั้งละ ๓๐ นาที) ดังนี้ คือ

จังหวัดพนมเปญ

๐๕.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุของประชาชน

๑๙.๐๐ น. A.M. สถานีวิทยุกระจายเสียงของประเทศกัมพูชา

๑๙.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุ ๙๗ อัสุรา

๒๐.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุของประเทศกัมพูชา

จังหวัดพระตะบอง

๐๖.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุเขมรา

๒๐.๐๐ น. A.M. สถานีวิทยุจังหวัดพระตะบอง

จังหวัดกัมปงโสม

๐๖.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุจังหวัดกัมปงโสม

จังหวัดไพลิน

๐๖.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุจังหวัดไพลิน

ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในบรรดาผู้สนใจฟังธรรมซึ่งบรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ คุณพงษ์จันทร์ นันทา และสามี คุณไอแวน วอลช (Ivan Walsh) ก็เป็นผู้ที่ได้เห็นประโยชน์และความสำคัญของพระธรรม คุณพงษ์จันทร์จึงได้แนะนำธรรมแก่น้องสาว คือคุณอ้อย ทิพย์จันทร์ ซึ่งใช้ชีวิตครอบครัวอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ราว ๓๐ ปี ในโอกาสที่เดินทางกลับประเทศไทยเพื่อเยี่ยมคุณแม่ พี่ชาย และพี่สาว ครั้นเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา คุณอ้อยก็นำแถบบันทึกเสียงและหนังสือของอาจารย์สุจินต์ไปฝากสามี คุณปรเมศวร์ ทิพย์จันทร์ฯ ได้เริ่มฟังแถบบันทึกเสียงและอ่านหนังสือธรรมเหล่านั้นด้วยความสนใจใคร่ศึกษาพระธรรมเป็นอย่างยิ่ง จึงได้โทรศัพท์มาปรึกษาคุณพงษ์จันทร์ เพื่อเชิญอาจารย์สุจินต์ไปสนทนาธรรมที่อเมริกาเพื่อให้ความรู้พื้นฐานแก่

ผู้สนใจที่นั่น ในระหว่างวันที่ ๑๖-๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งอาจารย์
สุจินต์ก็ตอบรับด้วยดีตามคำเชิญนั้น

ภายหลังจากที่อาจารย์สุจินต์เดินทางกลับมาเมืองไทยแล้ว คุณปรเมศวร์
ทิพย์จันทร์ จึงได้จัดตั้งกลุ่มศึกษารวมขึ้นที่เบย์แอเรีย (Bay Area) เมือง
ซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ใหม่ๆ มีกิจกรรม
เพียงสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ปัจจุบันเพิ่มเป็นสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง คุณปรเมศวร์
เองยอมรับว่า ประโยชน์ที่ได้มากที่สุดในการจัดกิจกรรมนี้ก็คือ การศึกษา
ก่อนล่วงหน้าเพื่อความเข้าใจ และเกื้อกูลให้ประโยชน์แก่ทุกๆ คนได้

คุณปรเมศวร์ยังได้เขียนจดหมายมาเล่าถึงความรู้สึกที่แสดงถึงความปลื้ม
ปีติยินดีของตนเองและครอบครัว ตลอดจนนักศึกษาพระอภิธรรมใน
สหรัฐอเมริกาทุกๆ คน ขอถือโอกาสนี้กราบบูชาระลึกถึงคุณขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบขอบพระคุณอาจารย์สุจินต์เป็นอย่างสูง
ที่ได้ให้ความกรุณาสงเคราะห์เกื้อกูลสอนพระธรรมอันเป็นสิ่งประเสริฐสุด
ให้เกิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้อย่างแจ่มชัด อย่างไม่เห็นแก่
เหน็ดเหนื่อยและเป็นตัวอย่างอันดีงามที่พุทธศาสนิกชนควรเจริญรอยตาม
เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ คุณปรเมศวร์ยังได้แสดงถึงคุณประโยชน์ของการศึกษารวม
ตามความเข้าใจของตนเอง ดังนี้คือ

การศึกษารวมเป็นการเจริญอบรมปัญญา ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่
ถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เรามีความรู้เพิ่มขึ้นว่า
แท้จริงกิเลสเป็นสภาพธรรมที่เป็นอกุศล ที่หยาบ จะให้ผลเป็นอกุศล
วิบากได้ ดังนั้น จึงจำเป็นมากๆที่จะต้องขัดเกลา และการศึกษานี้ก็
เป็นสังฆารมณ์ปรุงแต่งให้จิตฝ่ายโสภณเกิดขึ้นบ่อยๆ เนืองๆ เป็น
ปัจจัยให้สติเกิดระลึกรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เราพิจารณารู้
ลักษณะของสภาพธรรมมากยิ่งขึ้น ชีวิตของพวกเราได้เปลี่ยนไปใน
ทางที่ดีขึ้นมาก ทั้งในเรื่องครอบครัว หน้าที่การงาน เพื่อนฝูงที่เป็น
สหายนธรรมก็มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ได้มีการพิจารณาและเข้าใจตัวเอง (จิต เจตสิก รูป) เพิ่มขึ้น พวกเราเห็นประโยชน์และความสำคัญในการศึกษาธรรมมาก ไม่ใช่แต่เฉพาะเพื่อตัวเรา แต่เพื่อเผยแพร่ให้ผู้อื่นรู้คุณประโยชน์เช่นกัน และเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยืนนานยิ่งขึ้นไป

ก่อนที่อาจารย์สุจินต์และคณะจะได้ไปเผยแพร่พระธรรมที่สหรัฐอเมริกา ตามคำเชิญของคุณปรเมศวร์นั้น เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ คุณธนิต ชื่นสกุล เป็นท่านหนึ่งที่สนใจศึกษาธรรมบรรยายจากอาจารย์สุจินต์ ได้รับเชิญจากคุณศตายุ โพธิ์ไทรย์ ให้ไปสนทนาธรรมที่เมืองเฟรสโน (Fresno) รัฐแคลิฟอร์เนีย คุณธนิตได้นำแถบบันทึกเสียงและหนังสือธรรมของมูลนิธิไปที่นั่นด้วย เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาพระพุทธศาสนา และการอบรมเจริญสติปัญญา ทำให้การศึกษาพระอภิธรรมและการอบรมเจริญสติปัญญาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นจุดแรกที่สหรัฐอเมริกา เมื่ออาจารย์สุจินต์ได้เห็นถึงศรัทธาอย่างแน่วแน่ของคุณปรเมศวร์ และคนไทยที่เมืองเฟรสโนในการศึกษาธรรม จึงได้รับคำเชิญไปสหรัฐอเมริกา โดยมีการจัดรายการสนทนาธรรมทั้งที่เบย์เอเรีย และที่เฟรสโน ผลของการสนทนาในครั้งนั้น ทำให้มีผู้สนใจศึกษาพระธรรมในสหรัฐอเมริกาเพิ่มมากขึ้น

ในการศึกษาและสนทนาธรรมที่สหรัฐอเมริกานั้น คุณปรเมศวร์เป็นแกนหลักในการดำเนินงาน โดยใช้หนังสือ *ปรมัตถธรรมสังเขป* และหนังสือธรรมอื่นๆ ของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการศึกษา รวมทั้งเทปธรรม และการสนทนาธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น ในส่วนภาคภาษาอังกฤษ ก็ใช้หนังสือของคุณนีน่าเป็นหลักในการศึกษาและการสนทนาเป็นภาษาอังกฤษ และได้เชิญผู้สนใจทั้งหลายเข้าร่วมสนทนากันทุกสัปดาห์ โดยนักศึกษาที่สหรัฐอเมริกานั้นมีศรัทธาและความกระตือรือร้นในการศึกษาธรรม และเห็นว่าช่วงเวลาที่ได้มาศึกษานี้มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างมาก

โดยปัจจุบันนี้ ที่เฟรสโนมีผู้สนใจประมาณ ๗ ถึง ๑๐ คน มีการศึกษาธรรมทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ระหว่างเวลา ๑๐.๐๐-๑๕.๐๐ น. สำหรับที่เบย์แอเรีย มีประมาณ ๒๐ คน

จากการที่ได้มีโอกาสเผยแพร่พระธรรมทั้งในและต่างประเทศ เมื่อถามถึงความแตกต่างในด้านการเข้าใจพระธรรมของชาวไทยกับชาวต่างประเทศ อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “ไม่ต่างกันเลย โดยมากคนมักจะพูดว่าชาวต่างประเทศมีเหตุผลมีความคิดพิจารณามากกว่า ความจริงไม่ใช่อย่างนั้นเลย เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่ได้สั่งสมมา”

การให้ความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมทั้งแก่ชาวไทยและเทศย่อมถือเป็นคุณประโยชน์โดยตรงที่ผู้ฟังจะได้รับ นอกจากนี้ยังมีผลพลอยได้อันเกิดจากศรัทธา และกุศลจิตอันหะที่มีต่องานเผยแพร่พุทธธรรมตามกำลังสติปัญญา และเหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ฟังธรรมก็มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้งานเผยแพร่พุทธธรรมนี้แตกแขนงออกไปได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

วิธีการในการสื่อสารธรรม

การสื่อสารธรรมไปสู่ผู้รับทั้งหลายนั้น นอกจากรูปแบบของการเลือกใช้สื่อแล้ว วิธีการสื่อสารธรรมให้ปรากฏอย่างเหมาะสมกับปัจจัยแวดล้อมในด้านต่างๆ ก็เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรมควรคำนึงถึง

ด้วยการนำข้อความจากพระไตรปิฎกและอรรถกถามาถ่ายทอดสู่ผู้ฟัง พร้อมทั้งสลับกับการอธิบายเพิ่มเติมให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น จึงมีลักษณะของการตอบปัญหาธรรม และการสนทนาธรรมรวมอยู่ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้ผู้ฟังโน้มน้าพระธรรมนั้นมาพิจารณากับตนเองในภาวะปัจจุบัน ซึ่งความเข้าใจจากการฟังถือเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นในฐานะสาวก หรือผู้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ ดังความตอนหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

เราขณะนี้กำลังฟังพระธรรมจากการที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน ก็เริ่มฟังไปเรื่อยๆ จนกว่าจะเข้าใจขึ้น เป็นการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ด้วยเพราะว่าธรรมะสำหรับปฏิบัติในชีวิตประจำวันนี้เอง ไม่ใช่จะต้องไปสู่มุนีหนึ่งมุนีใด แต่เป็นการรู้ของจริงๆ ที่มีจริงๆ โดยการฟังให้เข้าใจเสียก่อน อย่าเพิ่งไปปฏิบัติอะไรเลยทั้งสิ้น

ความเข้าใจที่ถูกต่องจึงเป็นรากฐานของการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ประจักษ์ถึงความสำคัญของธรรมที่สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้ในชีวิตประจำวัน ผู้สื่อสารธรรมจึงต้องคำนึงถึงวิธีการที่จะนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมด้วย

วิธีการที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ใช้ในการสื่อสารแห่งพุทธธรรม จึงอาจจำแนกได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

การบรรยายธรรม

การบรรยายธรรม เป็นวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ใช้เป็นหลักในการสื่อสารธรรม โดยการนำข้อความจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาอ่านหรือเล่าให้ฟัง พร้อมทั้งสลับกับการอธิบายเพิ่มเติม ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายและเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะของการตอบปัญหาธรรมและการสนทนาธรรมร่วมอยู่ด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การเจริญวิปัสสนา เป็นประเด็นสำคัญที่พุทธศาสนิกชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นปรমัตถประโยชน์คือปัญญาที่ประจักษ์แจ้งพระนิพพานเท่านั้น แม้ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์โลกหน้าก็สามารถเจริญขึ้นได้อย่างยั่งยืน เพราะวิปัสสนาเป็นการรู้แจ้งความจริงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตประจำวัน จึงทำให้การดำเนินชีวิตไปด้วยดี ทั้งในการงานอาชีพและการเกี่ยวข้องกับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ โดยสามารถเชื่อมโยงไปถึงหลักธรรมอื่นๆ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องการบรรยายของตนเองไว้ว่า

แรกที่เริ่มบรรยายนี้เป็นเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนา ในยุคสมัยซึ่ง
คนนิยมการปฏิบัติ แต่วยังไม่ได้เข้าใจถูกต้องตามมหาสติปัฏฐาน
เพราะฉะนั้นก็เริ่มบรรยายเรื่องของการปฏิบัติก่อน และสืบเนื่องมา
จากการที่แสดงเรื่องของแนวทางการเจริญวิปัสสนา ก็จะมีธรรมะอื่น
ทั้งหมดเพื่อเพิ่มความชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในการบรรยายธรรมนั้นอาจารย์สุจินต์จะยึดถือคัมภีร์
สำคัญอย่างพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยอธิบายขยายความให้เป็นที
เข้าใจง่ายขึ้นควบคู่กันไป ดังตัวอย่างที่แสดงถึงเรื่อง “บารมีในชีวิต
ประจำวัน” ในตอนที่ว่าด้วยศีลบารมี เช่นที่กล่าวว่า

ศีลบารมี เป็นคุณธรรม เป็นเครื่องช่วยให้ถึงฝั่ง ซึ่งทุกท่านก็จะ
เข้าใจเรื่องของศีลแล้ว ฉะนั้น ก็ขอลำดับถึงข้อความในอรรถกถา
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถาอภิตติจริยาที่ ๑ มีข้อความว่า

ในกาลที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดาบส ชื่อว่า อภิตติ อยู่ในป่า
ใบหมากเม่านั้น ด้วยเดชแห่งการบำเพ็ญตบะ คือด้วยอานุภาพแห่งศีล
บารมี จริงอยู่ ศีล ท่านเรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมอง
อันเกิดแต่ทุจริต หรือเพราะอานุภาพแห่งเนกขัมมะบารมี และวิริยะ
บารมี เพราะแม้บารมีเหล่านั้น ท่านก็เรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความ
เศร้าหมอง คือตัณหาและความเกียจคร้าน

บารมี ๑๐ เป็นปัจจัยเกื้อกูลกันทุกบารมี แม้แต่ในสมัยที่พระผู้มี
พระภาคทรงเป็นดาบสชื่ออภิตติ ก็มีศีลบารมีพร้อมทั้งบารมีอื่น คือ
เนกขัมมะบารมี และวิริยะบารมี

ในพระชาติที่เป็นอภิตติดาบสนั้น ท่านอภิตติดาบสสร้าง
บรรณศาลาอาศัยต้นหมากเม่าใหญ่ต้นหนึ่ง ในกาลที่ต้นไม้นั้นมีผล
ก็บริโภคผลไม้นั้น เมื่อยังไม่มีผลก็บริโภคใบไม้ขงน้ำ และยัง
กาลเวลาให้น้อมไปด้วยฌานสมาบัติ

ท่านอกิตติแสวงหาใบหมากเมาเพื่อบริโภคเพียงวันละครั้งเดียว เพราะเห็นว่าการแสวงหาอาหารบริโภควันละ ๒ ครั้ง ไม่เป็นการ จัดเกลากิเลส นี่ก็เป็นขันติบารมี เพราะไม่เป็นไปตามกำลังของความ ต้องการอาหาร

ความประพฤติของท่าน ทำให้ท้าวสักกะจอมเทพเกิดความสงสัยว่า ที่ท่านอกิตติدابสมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจ บริสุทธิ สะอาด ไม่อาลยชีวิต บริโภคใบหมากเมาขงน้ำ เป็นตบะที่ทำได้ยาก อย่างยี่นี้เพื่ออะไรหนอ

คนเราทุกคนควรจะรู้จุดประสงค์ของการกระทำทุกอย่าง แม้แต่ผู้ที่ จะรักษาศีลก็ควรจะรู้ว่าเพื่ออะไร แม้แต่ผู้ที่จะละคลายความติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ควรรู้ว่าเพื่ออะไร ไม่ใช่เพียงทำไปโดย ไม่มีจุดหมาย

เพราะฉะนั้น เมื่อท้าวสักกะเห็นอย่างนี้ จึงสงสัยว่าอะไรทำให้ อกิตติدابสมีความประพฤติเช่นนี้ ท่านคิดว่า หรือว่าที่ท่านอกิตติ ดาบสทำอย่างนี้ เพื่อปรารถนาจะเป็นท้าวสักกะจอมเทพ

แล้วแต่ใจของใครที่จะคิด ในเมื่อพระองค์เป็นท้าวสักกะจอมเทพ ก็ทรงดำริว่า ที่ท่านอกิตติدابสมีความประพฤติอย่างนี้ อาจจะเป็น เพราะปรารถนาที่จะเป็นท้าวสักกะจอมเทพ

ท้าวสักกะทรงแปลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าไปหาอกิตติدابส...

นอกเหนือจากจะได้นำข้อความจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา มาก ล่าอ้างอิงแล้ว อาจารย์สุจินต์ยังได้อธิบายขยายความโดยโน้มน้าวให้ผู้ฟัง เพื่อให้ได้พิจารณาตามไปด้วย ดังเช่นตัวอย่างที่อ้างอิงข้อความในขุททกนิคาย จริยาปิฎก ปกิณณกถา ซึ่งพรรณนาลักษณะของ “ขันติ” ไว้หลายประการ ดังนี้

อนึ่ง ชื่อว่า ขันตินี้ เป็นอาวุธไม่เบียดเบียนคนดี คือทำลายอกุศล เพราะคนดี เมื่อมีขันติแล้วจะไม่มีใครมีความเคียดแค้นใจ เพราะขันติเป็น

อาวุธที่ไม่เบียดเบียนคนดี เพราะเหตุว่า สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ เพราะ
กำจัดความโกรธอันเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณธรรม ไม่มีส่วนเหลือ ถ้า
สามารถที่จะอดทนได้ในขณะนั้น โทสะไม่เกิด วาจาที่ไม่ดีก็ไม่มี แม้
เพียงเล็กๆ น้อยๆ ก็ไม่มี ไม่ต้องกล่าวถึงวาจาที่รุนแรง แม้แต่คำ
เพียงเล็กน้อยที่เกิดจากใจที่โกรธก็ไม่มี

เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถครอบงำผู้อื่นได้ ถึงแม้จะประดับ
เครื่องประดับสวยงามหลากหลายสักเท่าไร แต่ถ้ากายวาจาไม่ดี จะไม่
สวยเลย ความไม่โกรธหรือขันติ เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถ
ครอบงำผู้อื่นได้ ไม่ต้องมีเครื่องประดับเลย ก็ยังงามกว่าผู้มีเครื่อง
ประดับแต่ไม่มีขันติ คือกายวาจาไม่งาม

เป็นผลสัมปทาของสมณพราหมณ์ คือ เป็นการถึงพร้อมด้วย
กำลังของผู้สงบ คนที่สงบไม่ต้องไปมีเรื่องวุ่นวายกับใครทั้งสิ้น
ฉะนั้น ความสงบจากอกุศล เป็นผลสัมปทาของสมณพราหมณ์

เป็นสายน้ำกำจัดไฟ คือความโกรธ ถ้าจะโกรธแล้วมีขันติบารมี
ไม่โกรธ ขณะนั้นจะเพิ่มความอดกลั้นต่ออกุศลต่างๆ ได้สะดวกขึ้น
เพิ่มขึ้น ง่ายขึ้น จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย

เป็นเครื่องชี้ถึงความเกิดแห่งกิตติศัพท์อันดีงาม เป็นมนต์ และ
ยาวิเศษระงับพิษ คือคำพูดของคนชั่ว เวลาโกรธและพูดคำที่ไม่ดี
ออกมา ใครไม่ดีในขณะที่พูดคำไม่ดี? คือตัวเอง ตนเองเท่านั้นคือคน
ชั่ว ใครที่พูดชั่วคนนั้นก็คือคนชั่ว ฉะนั้น ขันติเป็นมนต์ และ
ยาวิเศษระงับพิษ คือคำพูดของคนชั่ว

เป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยม ของผู้ตั้งอยู่ในสังวร ทุกท่าน
อยากจะมีปัญญา แต่กว่าจะมีปัญญาได้ต้องอดทนมาก เช่น อดทนต่อ
การที่จะฟังพระธรรม แล้วก็พิจารณาความลึกซึ้ง ความละเอียด และ
เป็นประโยชน์ของพระธรรมจริงๆ จนเห็นว่าควรจะประพฤติปฏิบัติ
ตาม ไม่ใช่แต่เพียงฟัง แต่ว่าเป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยม ถ้า
ต้องการมีปัญญา ก็ต้องเริ่มเป็นผู้ที่อดทน มีขันติบารมี

เป็นสาคร เพราะอาศัยความลึกซึ้ง จันตเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งจริงๆ มีเหตุที่อกุศลเกิดบ่อยกว่ากุศล ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด เห็นว่าขณะใด เป็นอกุศล แล้วมีความอดทนต่อการที่จะไม่เป็นอกุศลนั้นๆ ไม่ว่าจะ เป็นโลภะ เป็นโทสะ ความริษยา ความตระหนี่ หรือความสำคัญตน ขณะนั้นจะเห็นความลึกซึ้งจริงๆว่า ถ้าไม่รู้ก็ไม่สามารถจะบำเพ็ญ จันตบารมีได้ ฉะนั้น จันตบารมีและสติสัมปชัญญะจึงเป็นสิ่งที่ ละเอียดมาก เพราะจะทำให้อดทนต่ออกุศลต่างๆ ได้

เป็นฝั่งของมหาสาคร คือโทสะ เป็นบานประตูปิดประตูบายน หลายคนกลัวอบายภูมิ ที่ทำกุศลก็เพราะไม่อยากเกิดในอบายภูมิ แต่ถ้าจะไม่เกิดในอบายภูมิ ก็ต้องเป็นผู้ที่อดทน เพราะความอดทน เป็นบานประตูที่ปิดประตูบายน

เป็นบันไดขึ้นไปสู่เทวโลก และพรหมโลก เป็นภูมิสถิติของคุณ ทั้งปวง เป็นความบริสุทธิ์กายวาจาใจอย่างสูงสุด พึงมนสิการด้วย ประการดังนี้

คงต้องคิดแล้วคิดอีกว่า จะมีความอดทนเพิ่มขึ้นได้หรือไม่ในทุก สถานการณ์ ถ้าฝึกหัดบ่อยๆ อบรมบ่อยๆ โสภณเจตสิกจะเจริญขึ้น จนเป็นปกติ บางท่านที่เป็นผู้มีอุปนิสัยอดทนมากกว่าคนอื่น เป็น เพราะการอบรมนั่นเอง

ดังนั้น ในโอกาสของการบรรยายธรรมต่อสาธารณชน สาระธรรมจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถา จึงเป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญเป็น หลักเสมอมาเหนือสิ่งอื่นใด ส่วนการอธิบายขยายความก็เพียงเพื่อเสริมให้ สาระธรรมนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของผู้ฟังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การสนทนาธรรม

การสนทนาธรรม เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์นิยมใช้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ในกรณีและผู้ฟังเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก เพื่อให้การพูด คุยดำเนินไปอย่างเป็นกันเองมากกว่าการบรรยาย หรือแม้ในบางโอกาส

การสนทนาธรรมยังได้ถูกใช้เป็นวิธีการหลักในการสื่อสารธรรมโดยเฉพาะ
เช่นในสารธรรม ซึ่งออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เมื่อปี
พ.ศ. ๒๕๑๐ อาจารย์สุจินต์ได้สนทนากับผู้สนใจธรรมท่านหนึ่ง คือคุณ
วันทนา ทิพวัลย์ ซึ่งเนื้อหาใจความส่วนหนึ่งของบทสนทนาธรรมใน
ครั้งนั้น มีดังนี้

ว. สวัสดิ์คะ ท่านผู้ฟังคะ ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ แม้ว่าจะต่าง
กันด้วยเพศ วัย ฐานะความเป็นอยู่ แต่ทุกคนก็ย่อมมีความรู้สึกนึกคิด
เหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง นั่นก็คือทุกคนปรารถนาความสุข และ
กำลังแสวงหาให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เป็นความสุขนั้น นักปราชญ์บางคน
กล่าวว่า ความสุขนั้นไม่ต้องไปแสวงหา มันไม่ได้อยู่ที่ไหนห่างไกล
จากตัวเราเลย เพียงแต่ว่าเราพยายามขจัดเหตุของความทุกข์ไปให้พ้น
ไม่ประกอบเหตุนั้น ความสุขก็จะเกิดขึ้นเอง จากการศึกษาหลัก
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เราเกิดความเข้าใจขึ้นมาอย่าง
หนึ่งว่า ความสุขนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้องตรงต่อ
ความเป็นจริง เพราะเมื่อเรามีความเห็นที่ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริง
แล้ว ก็ย่อมจะกระทำเหตุที่ถูกต้องที่จะทำให้บรรลุความสุขที่แท้จริงได้
เพราะฉะนั้น การสนทนาของเราวันนี้ ดิฉันคิดว่าน่าจะได้พูดกันถึง
เรื่องปัจจัย หรือสิ่งที่ทำให้เราเป็นสุขเป็นทุกข์ในปัจจุบันนี้ ว่า
นอกจากฐานะ ลาภยศแล้ว จะยังมีสิ่งอื่นอีกไหมคะ

ส. ถ้าคุณวันทนาจะสังเกตชีวิตของคนเรานะคะว่า นอกจากกรรม
เก่าที่ได้กระทำไว้แล้วนั้น ซึ่งจำแนกคนเราให้ต่างกันทั้งรูปร่าง
ผิวพรรณ วรรณะ ฐานะ ลาภ ยศ สรรเสริญต่างๆแล้ว บางครั้งคนที่
ไร้ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ หรือบริวารสมบัติเหล่านั้น ก็อาจจะมีความ
ทุกข์น้อยกว่าคนที่สมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติก็เป็นได้

ว. ใช่คะ บางคนถ้ามองดูจากสายตานุกลภายนอกที่มองดูกันแต่
เพียงเผินๆ ก็จะเห็นว่าเขามีทุกสิ่งทุกอย่างพร้อม ไม่มีอะไรขาดตก
บกพร่องเลย แต่ทว่าถ้าใครสามารถรู้ซึ่งถึงจิตใจของเขาแล้วละก็ จะรู้

ได้ที่เดียวค่ะว่า เขาไม่มีความสุขใจสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของเขาเลย

ส. ก็น่าแปลกนะคะ คุณวันทนาคิดว่าเป็นเพราะอะไรล่ะคะ

ว. เป็นเพราะกิเลสค่ะ

ส. ยกตัวอย่างให้ฟังหน่อยซิคะว่าเป็นความจริง น่าเชื่อมากน้อยแค่ไหน

ว. อย่างคนร่ำรวย ถึงจะรวยสักแค่ไหนก็จะรู้สึกว่ารวยไม่พอ อยากจะรวยยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คนสวายนางามบางคน ถึงจะสวยมากแล้วก็ยังกลัวว่าคนอื่นจะสวยกว่า อดที่จะกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนอื่นมาเทียบ ทำให้ความสวายนางามของตัวค่อยลง คนที่ได้ชื่อว่าเป็นคนเก่งมีสติปัญญาทางโลกมากมาย ก็อดที่จะกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนอื่นเก่งกว่า อดกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนปิดแข่งปิดขำ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วก็จัดได้ว่าความรวย ความสวย หรือความเก่งที่มีอยู่นั้น ไม่ได้ช่วยให้เขามีความสุขใจได้เลย

ส. คุณวันทนาก็คงจะเห็นแล้วนะคะว่า ความสุขไม่ได้อยู่ที่เงินทองหรือรูปสมบัติ ลาภ ยศ แต่อยู่ที่จิตใจที่สงบจากกิเลส พ้นจากอำนาจของกิเลสที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองไม่ผ่องใส เวลาโกรธกับเวลาที่ไมโกรธ คุณวันทนาลองเปรียบเทียบดูซิคะว่า ขณะไหนจะแจ่มใสปลอดโปร่งและเป็นสุขกว่ากัน

ว. ก็ต้องขณะที่ไมโกรธซิคะอาจารย์ จิตจึงจะแจ่มใสไม่ขุ่นมัวไม่เร่าร้อน ไม่มีการกระทำที่ละเมิดออกมาทางกายทางวาจา

ส. แต่ถ้าใครยังไม่หมดกิเลส ความโกรธก็ต้องเกิดแทรกคั่นความไมโกรธอยู่เรื่อยๆ ตามเหตุปัจจัย ห้ามไม่ได้ บังคับบัญชาไม่ได้เลย ใช่มั้ยคะ

ว. แน่เลยคะ

ส. สมมุตินะคะ ถ้ามีใครสักคนที่ไม่โกรธเลย ไม่เสียใจเลย ไม่เคียดร้อใจเลย ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น คนนั้นจะมีความสุขสักแค่ไหนคะ

ว. ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็คงจะเป็นสุขอย่างยิ่งทีเดียวละ อันนี้เป็นเรื่องของความโกรธ ที่นี้เรื่องของความโลภ ความปรารถนา ความต้องการละคะอาจารย์

ส. สำหรับความปรารถนาความต้องการก็เช่นเดียวกัน ขณะที่ใครเกิดความปรารถนาความต้องการอะไร ก็จะมีหวังถึงแต่สิ่งนั้น ในขณะนั้นจิตตกเป็นทาสของสิ่งนั้นโดยไม่รู้สีกตัว แต่พอหมดความปรารถนาความต้องการ ก็จะไม่ต้องหวังถึงสิ่งนั้นอีกต่อไป จิตใจในขณะนั้นเป็นอิสระ ปลอดโปร่งอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย ถ้าจิตใจต้องตกเป็นทาสความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เรื่อยๆ ผู้นั้นจะไม่มีโอกาสรู้สภาพของจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่องใส ซึ่งเป็นสภาพที่พ้นจากการเป็นทาสของความปรารถนาเลย ถ้าใครไม่ต้องตกเป็นทาสของความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอีกต่อไป คนนั้นก็จะมีจิตใจที่ผ่องใสไม่เศร้าหมอง และเป็นสุขมากทีเดียว ใช่มั้ยคะ

การสนทนาธรรมจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ไม่เพียงแต่ผู้ฟังซึ่งเป็นคู่สนทนาจะเกิดความเข้าใจได้โดยสะดวกเท่านั้น หากแต่บุคคลอื่นที่สนใจในธรรมก็สามารถได้รับประโยชน์จากการสนทนาดังกล่าวนั้นเช่นกัน ขอเพียงเปิดโอกาสให้ตนเองได้รับฟังและน้อมมาพิจารณาด้วยใจเป็นธรรม

การตอบปัญหาธรรม

การตอบปัญหาธรรม เป็นอีกวิธีหนึ่งของการสื่อสารธรรมที่มีความสำคัญมาก ซึ่งควบคู่ไปกับทั้งสองวิธีดังที่กล่าวมา โดยวิธีการนี้ หากผู้ตอบมีความรอบรู้ในธรรมอย่างลึกซึ้ง จนมีกุศโลบายอันแนบคายในการตอบปัญหา ผู้ถามย่อมจะได้รับความเข้าใจในพระธรรมเพิ่มขึ้น ความเข้าใจเช่นนี้มีส่วนช่วยอย่างมากในการจุดประกายแห่งศรัทธาและปัญญาของหลายต่อหลายคนให้มีความกระฉ่างแจ้งในใจยิ่งขึ้น

การเปิดโอกาสให้ผู้รับสารธรรมได้ถามปัญหา ทำให้ทราบได้ถึงปัญหามานานประการที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังคงสงสัยใคร่รู้ ความคลุ้มเครือ

ในสาระธรรมจึงสร้างปัญหา เป็นความสับสนและขัดแย้งให้แก่ผู้ฟังบ้าง
มากบ้างน้อยบ้าง ดังเช่นกระทู้ถามที่น่าสนใจจากผู้ฟังซึ่งส่งมาทางจดหมาย
อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ที่ว่า

เมื่อศึกษาปรมัตถธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยับยั้งความ
ทะเยอทะยานในกิจการงานทางโลก ซึ่งจำเป็นต้องประกอบอาชีพเพื่อ
เลี้ยงตนและครอบครัว บางครั้งในระบบงานหรือองค์กรจะมีการส่งเสริม
ให้คิดเพื่อให้ได้ในสิ่งที่โลกยอมรับ เช่น รายได้มากๆ เกือบ
ให้เกิดสิ่งที่คนทะยานอยาก ได้แก่ บ้าน รถ การพักผ่อน ท่องเที่ยว
ต่างประเทศ รางวัล เงินเก็บ ฯลฯ แต่ขณะเดียวกันต้องฝืนความ
รู้สึกขัดแย้งกับการเรียนศึกษาธรรมะซึ่งให้ละ แต่บางโอกาสหากไม่
คิดทะยานอยากทางโลก ก็จะไม่สามารถนำพาครอบครัวประสบกับ
สิ่งที่ปรารถนาหรือเป็นอยู่อย่างสุขสบาย กระผมควรคิดอย่างไร? รู้สึก
สับสนในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ปัญหาดังกล่าวนี้อาจารย์สุจินต์ก็ได้ให้คำตอบเพื่อคลายความสับสนของ
ผู้ถามไว้แล้วที่เว็บไซต์ของมูลนิธิฯ และเพื่อคลายความข้องใจสงสัยต่างๆ ที่
เกิดขึ้นจากการถามปัญหา ในโอกาสของการบรรยายธรรม อาจารย์สุจินต์
มักนำพาผู้ถามให้ย้อนกลับมาพิจารณาความหมายหรือประเด็นหลักของ
คำถามนั้นๆ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนก่อนในเบื้องต้น ดังตัวอย่างของ
การตอบปัญหา ที่ว่า

ถาม : อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรกับการถวายสังฆทาน ?

ตอบ: สังฆทานเป็นกุศลกว่าการถวายแก่บุคคล เพราะเหตุว่า
ปาฏิบุคลิกทาน คือการถวายแก่ภิกษุบุคคล แล้วแต่ว่าจะนิมนต์ภิกษุ
รูปใด เช่นอาจจะเป็นเจ้าอาวาส หรือว่าเป็นพระผู้ใหญ่แล้วก็คิดว่า
จะได้บุญมาก เข้าใจว่าจะเป็นเช่นนั้น แต่ว่ากุศลนั้นจะไม่สูงเท่ากับ
สังฆทาน เพราะสังฆทานไม่ได้เป็นการถวายเฉพาะเจาะจงแก่ภิกษุ

รูปหนึ่งรูปใด แต่มุ่งถวายต่อสงฆ์คือผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล แม้ว่าผู้รับ
จะไม่ใช่ แต่เจตนาของผู้ถวายๆ ด้วยความนอบน้อมต่อภิกษุนั้น เสมอ
ด้วยการนอบน้อมต่อพระอริยสงฆ์ ขณะนั้นเป็นกุศลทั้งเป็นทานที่ไม่
เจาะจงและเป็นจิตใจที่นอบน้อมต่อพระอริยสงฆ์ด้วย จึงเป็นกุศลที่มี
ผลมากอย่างแน่นอน ถ้าจิตใจเป็นอย่างนั้นจริงๆ คือเป็นผู้ที่มีปกติ
อ่อนน้อม และในการถวายก็ถวายโดยไม่เจาะจงด้วยความนอบน้อม
ด้วย ต่างกับท่านที่ต้องการกุศลมาก ซึ่งก็ผิดกันแล้ว สังฆทานจริงๆ
คือจิตที่อ่อนน้อมและไม่ได้หวังผล จิตขณะนั้นจึงเป็นกุศลมาก เพราะ
ฉะนั้นผลก็มาก แต่ว่าถ้าขณะใด บุคคลต้องการผลมาก ขณะนั้นเป็น
โลภมูลจิต ขณะที่กำลังต้องการผลมากนั้นไม่เหมือนกับขณะที่กำลัง
นอบน้อมถวายเลย

ถาม : การทำบุญ บุญจะตกอยู่กับผู้ทำ แต่ถ้าเราต้องการแผ่ส่วน
กุศลให้ผู้ล่วงลับ เขาจะได้รับหรือไม่ ?

ตอบ : ถ้าเขาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็เช่นเดียวกับการเกิดเป็นมนุษย์
เมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ ก็ไม่สามารถที่จะอนุโมทนาได้ แต่ถ้าเกิด
เป็นเปรตสามารถรู้ ก็อนุโมทนาได้ เพราะฉะนั้น การได้บุญ หรือ
การรับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศไปให้นั้น ไม่ใช่เราหยิบยื่นบุญของเราให้
คนอื่น แต่หมายความว่าเราแผ่อุทิศส่วนบุญกุศลให้เขารู้ แล้วถ้าจิต
ของเขานุโมทนา คือยินดีด้วย นั่นคือกุศลจิตเขาเกิด จึงเป็นบุญของ
เขา ไม่ใช่เราเอาบุญของเราไปให้เขา แต่ต้องเป็นบุญของเขาเอง
กุศลจิตของเขาเอง เกิดแล้วอนุโมทนา เพราะฉะนั้น แม้ว่าญาติพี่น้อง
มิตรสหายจะสิ้นชีวิตไปแล้ว เราทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ เพื่อว่า
เขาจะรู้และอนุโมทนา จินอยู่ด้วยเขา ถ้าเขาไม่รู้ก็อนุโมทนาไม่ได้
หรือถ้ารู้แต่ไม่อนุโมทนา เราก็จะเอาบุญของเราไปให้เขาก็ไม่ได้ เพราะ
เหตุว่าบุญของใครก็เป็นของคนนั้น จินอยู่กับจิตใจของคนนั้น

ถาม : การรับประทานอาหารมังสวิรัต และการกินเจนั้นจำเป็นแค่ไหน
ถ้าไม่รับประทานอาหารมังสวิรัตจะทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้หรือไม่?

ตอบ: พระผู้มีพระภาคทรงเสวยเนื้อ เพราะว่าการกินดิบไม่ใช่การกินเนื้อกลืนปลา แต่การกินดิบเป็นการกินของกิเลส ขณะนี้ทุกคนไม่ได้กินกิเลสเลย คือไม่รู้ว่าการกินเป็นสภาพธรรมที่น่ารังเกียจ ฉะนั้น ผู้ที่บริโภคเนื้อโดยอบรมเจริญปัญญาดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เช่นพระผู้มีพระภาคและพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงไม่มีกิเลส ไม่มีการกินดิบ ดังนั้น ควรรังเกียจการกินกิเลส ไม่ใช่รังเกียจการกินของเนื้อสัตว์

ที่ถามว่าการรับประทานอาหารมังสวิรัต และการกินเจนั้นจำเป็นแค่ไหน ก็ยอมแล้วแต่บุคคล บางท่านบริโภคแล้วสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ก็พอใจที่จะบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพร่างกาย แต่ต้องพิจารณากิเลสในขณะที่กำลังกินเจ หรืออาหารมังสวิรัตว่ารู้สึกติดพอใจในรสอร่อยไหม ความติดความพอนั้นแหละเป็นกิเลสดิบแล้ว ฉะนั้น จึงต้องพิจารณาธรรมโดยละเอียดจริงๆ ไม่ใช่พิจารณาเพียงอาการที่ปรากฏภายนอกเท่านั้น และที่ถามว่าถ้าไม่กินเจจะทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้หรือไม่นั้น ตอบว่าได้ เมื่อพิจารณาจิตและสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อรู้ชัดในสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

ถาม: ฝัมีจริงหรือไม่ ?

ตอบ: โดยมากเข้าใจว่า ตายแล้วเป็นผี แต่ความจริงนั้น ทันทิที่จุติคือจิตขณะสุดท้ายทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนั้นดับ ปฏิสนธิจิตคือจิตขณะแรกของชาติต่อไปก็เกิดสืบต่อทันทีไม่มีระหว่างกัน แล้วแต่ว่าปฏิสนธินั้นเป็นผลของกรรมใดที่ทำให้เกิดในภพภูมิใด ถ้าเกิดในนรกก็ไม่มีใครมองเห็น เมื่อไม่เห็นสัตว์นรกก็นึกว่าไม่เห็นผี แต่ถ้าเกิดในภูมิที่สามารถจะปรากฏกายให้เห็นได้ คือขณะที่เห็นบุคคลที่ตายไปแล้วปรากฏร่างเหมือนที่เคยมีชีวิตอยู่ ก็เข้าใจว่าเห็นผี ความจริงเทวดาก็ปรากฏให้เห็นได้เหมือนกัน แต่ไม่ทราบว่าจะเรียกว่าผีหรือเปล่า หรือจะเรียกว่าผีเฉพาะผู้ที่ตายแล้วเกิดเป็นเปรตและอสุรกายเท่านั้น

บางครั้งมีผู้ถามปัญหาโดยนำเอาเหตุการณ์ต่างกรรมต่างวาระมาไว้เข้าด้วยกัน หรือเป็นประเด็นปัญหาที่มีความซับซ้อน อาจารย์สุจินต์ก็ได้พยายามตอบคำถามและอธิบายไปตามลำดับ โดยถือโอกาสนี้หยิบยกประเด็นที่กำลังกล่าวถึงนั้นมาอธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ถามและผู้ฟังท่านอื่นๆ ได้ช่วยกันพิจารณาด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุมีผล ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม: การตัดบาตรแก่พระภิกษุผู้มีมากเหลือแล้ว กับการให้อาหารแก่ผู้ที่ยอดอยาก มีกุศลต่างกันอย่างไร?

ตอบ: เมื่อทำบุญให้ท่านนั้น บางท่านอาจหวังจะได้ผลบุญมากๆ ถ้าเป็นมนุษย์ก็ขอให้ได้เป็นเศรษฐี ถ้าสิ้นชีวิตไปแล้วก็ขอให้เกิดในสวรรค์ แต่จุดประสงค์หลักของการเจริญกุศลในพระพุทธศาสนานั้น เพื่อขัดเกลากิเลส เพราะมีกิเลสมากจึงทำทุจริต ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เบียดเบียนกัน ทุกคนคงไม่อยากจะเป็นอย่างนั้น คงไม่อยากจะให้กิเลสของตนเองแรงถึงขั้นกระทำความกรรมเช่นนั้นลงไป

ถ้าไม่เจริญกุศล กิเลสก็มีแต่จะหนาขึ้นทุกวัน เห็นสิ่งที่สวยก็ชอบ ได้ยินเสียงที่ดี ก็พอใจ เท่าไหร่ก็ไม่พอ มีแต่ความปรารถนา มีแต่ความต้องการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษภัยของอกุศล จึงเจริญกุศลเพื่อละอกุศลให้เบาบางลง จะด้วยการเจริญกุศลทางหนึ่งทางใดก็ตาม

ปัญหาที่ว่าตัดบาตรแก่พระภิกษุผู้มีมากเหลือแล้ว กับให้อาหารแก่ผู้ที่ยอดอยากนั้น มีกุศลต่างกันอย่างไร กุศลคือสภาพธรรมที่ดำรงจิตใจในขณะที่ให้เป็นจิตที่ดีงาม ไม่ตระหนี่ ไม่หวงแหน จึงสละได้ในขณะที่ให้สิ่งใดนั้น ขอให้สังเกตและพิจารณาจิตใจในขณะที่นั้นว่า ต้องไม่มีความหวงแหนติดข้องในวัตถุที่จะให้ เพราะถ้ายังพอใจหวงแหนติดข้องก็ให้ไม่ได้ ฉะนั้น จิตที่สามารถสละวัตถุให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นได้จึงเป็นกุศลจิต ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นอกุศลก็เกิดไม่ได้ แต่ขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นอกุศลจิตก็เกิดพอกพูนเพิ่มขึ้น

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วว่า จิตใจในขณะที่ให้มันเป็นกุศล คือเป็นจิตที่ดีงาม ทำไมจึงต้องเลือกหรือจะต้องคิดว่าจะให้ใคร ระหว่างพระภิกษุที่มีมากเหลือแล้ว กับการให้อาหารแก่ผู้ที่อดอยาก เมื่อจิตที่ดีงามเกิดขึ้นในขณะนั้นและคิดถึงประโยชน์ของผู้รับแล้วก็ให้ทันที

ในขณะที่เห็นพระภิกษุที่มีมากเหลือแล้ว แต่ท่านมีเจตนาที่จะถวายอาหาร ในเมื่อคนที่อดอยากก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น ท่านจะถวายอาหารแก่พระภิกษุไหม ซึ่งก็ยอมแล้วแต่สภาพจิตของแต่ละท่านที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปขณะนั้น และควรทราบว่าอาหารบิณฑบาตของพระภิกษุนั้นมิใช่สำหรับภิกษุรูปเดียว ที่วัดมีอีกหลายชีวิตซึ่งได้รับประโยชน์สุขจากอาหารบิณฑบาตที่ท่านถวายแก่พระภิกษุไปแล้ว ส่วนเมื่อใดที่มีผู้อดอยากปรากฏเฉพาะหน้า แล้วท่านมีกุศลจิต มีใจเมตตาสงเคราะห์ช่วยเหลือ ก็เป็นกุศลที่น่าอนุโมทนา

ฉะนั้น จึงควรเจริญกุศลทุกทางทุกโอกาส เพราะเมื่อเป็นโอกาสของกุศลแล้วไม่ทำกุศล โอกาสของกุศลก็หมดไป โอกาสทำกุศลเป็นโอกาสที่หายากในชีวิต ในวันหนึ่งๆ ลองพิจารณาดูว่าอกุศลมากหรือกุศลมาก เมื่อมีโอกาสนั้นจะเจริญกุศลทางใด ก็ไม่ควรให้โอกาสนั้นผ่านไป เพราะเมื่อกุศลไม่เกิด อกุศลก็เกิด

สำหรับประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรม อาจารย์สุจินต์ก็สามารถตอบคำถามได้อย่างน่ารับฟังยิ่งนัก โดยยึดหลักวิธีคิดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางหลักในการตอบ เช่นตัวอย่างที่ว่า

ถาม: ถ้ามนุษย์ไม่มีการฆ่าสัตว์เลย แล้วปัจจุบันการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการกินอยู่ เราก็กินเนื้อสัตว์แทบทุกวัน ถ้าไม่ฆ่าเนื้อสัตว์ จะดำรงชีวิตกันอย่างไร เพราะมนุษย์รับประทานเนื้อสัตว์กันเป็นส่วนมาก และขอเรียนถามอาจารย์ด้วย อาจารย์รับประทานเนื้อสัตว์หรือไม่?

ตอบ: ดิฉันรับประทานเนื้อสัตว์ เช่นเดียวกับพระภิกษุทั้งหลาย ท่านก็บริโภคเนื้อสัตว์ตามพระวินัย คือสำหรับพระภิกษุแล้ว เมื่อไม่เห็น

ไม่ได้ยิน และไม่สงสัยในเนื้อนั้น ท่านก็บริโภคได้ คำถามนี้เป็นที่
ข้องใจไม่เฉพาะสำหรับชาวพุทธ แต่ว่าอาจจะเป็นข้อโจมตีหรือ
ข้อตำหนิของศาสนาอื่นที่เคยได้ยินได้ฟังมาว่า คำสอนของเราดูคล้ายๆ
จะปากว่าตาขยิบ คือเมื่อไม่ให้ฆ่า แต่ก็บริโภคเนื้อสัตว์ ความจริง
แล้วไม่ใช่เรื่องปากว่าตาขยิบ แต่แสดงให้เห็นว่า ตราบใดที่ยังมีกิเลส
หรือกิเลสยังไม่ดับ ตราบนั้นก็ยังมีการฆ่า แต่ผู้ที่ดับกิเลสเช่นพระ
โสดาบัน เป็นต้นไป จะไม่มีเจตนาฆ่าอีกเลย แต่ว่าบริโภคเนื้อสัตว์ได้

เรื่องของการบริโภค ไม่ใช่ว่าเนื้อสัตว์จะทำให้เราเกิดปัญญา
หรือว่าเนื้อสัตว์จะทำให้เราไม่เป็นพระอริยบุคคล ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับเนื้อ
สัตว์ แต่อยู่ในขณะที่กำลังบริโภคว่า เราบริโภคด้วยอกุศลจิต ด้วย
กิเลส หรือด้วยจิตที่เป็นกุศล นี่เป็นข้อที่ต่างกัน เพราะเหตุว่า การฆ่า
นั้นแน่นอนว่าต้องเป็นอกุศลจึงฆ่า เป็นโทสมูลจิต ประกอบด้วย
ความไม่พอใจ ต้องการที่จะทำลายสิ่งนั้น จึงได้ฆ่า ขณะนั้นต้องเป็น
อกุศล แต่ขณะที่บริโภคด้วยสติ ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรม
รูปธรรมโดยความเป็นอนัตตา เพราะเหตุว่าสิ่งที่บริโภคนั้น ทางตา
ก็เป็นแต่เพียงสีสันท่างๆ เวลาที่กระทบสัมผัสลิ้นหรือริมฝีปากก็อ่อน
หรือแข็ง ก็เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง เวลาที่กระทบกับลิ้นก็ปรากฏ
เป็นรสต่างๆ ซึ่งเกิดดับ เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะนั้นปัญญาเกิดขึ้น
รู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็ต่างกับผู้ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ด้วยความ
พอใจ ลองคิดถึงคนสองคน คนหนึ่งไม่บริโภคเนื้อสัตว์ แต่มีโลภะ
ขณะที่กำลังบริโภค อีกคนหนึ่งบริโภคเนื้อสัตว์ แต่ว่ามีปัญญาใน
ขณะที่บริโภค ควรเจริญอย่างไหน โดยขณะนั้นไม่ใช่ผู้ฆ่า และ
ตราบใดที่คนทั้งโลกยังบริโภคเนื้อสัตว์ ยังมีกิเลส การบริโภคของผู้ที่
เลื่องง่ายก็ย่อมจะไม่มี การฝึกฝนจนกระทั่งทำให้คนอื่นเขาลำบาก
อย่างบางคนอาจจะนิยมพระภิกษุบางรูปที่มักจะถามว่า อาหารที่นำมา
ใส่บาตรนี้เป็นเนื้อสัตว์หรือเปล่า พอบอกว่าเป็นเนื้อสัตว์ก็ไม่รับ ที่
จริงแล้วไม่ถูก เพราะผู้นั้นมีศรัทธาที่จะถวายภัตตาหาร เพราะฉะนั้น
พระภิกษุซึ่งเป็นผู้เลื่องง่ายจะต้องรับ เพื่อไม่ให้เขาขาดกุศลที่ควรเป็น

ไป ดิฉันเคยเห็นคนที่ไม่บริโภคเนื้อสัตว์แต่ฆ่าสัตว์ พอยุงกัดก็ตบเลย
ฆ่ายุ่ง่ายๆ แต่ว่าเป็นผู้ที่ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ นี่ก็เป็นข้อที่น่าคิด

เมื่อพิจารณาในส่วนของการตอบปัญหาธรรมโดยอาจารย์สุจินต์เป็นการ
เฉพาะ จึงสามารถพิจารณาได้จากลักษณะของปัญหา ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ คือ

เอกังสพยากรณ์ปัญหา

ปัญหาที่พึงตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ในบางกรณีอาจารย์สุจินต์ได้
ตอบปัญหาในลักษณะเช่นนี้ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงของหลักธรรมซึ่งไม่อาจ
เปลี่ยนแปลงได้ ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม: สติ ควบคุมได้ไหม?

ตอบ: ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เวลาที่สติ
เกิด เมื่อไม่รู้ก็อาจจะคิดว่าบังคับให้สติเกิดได้ แต่ความจริง บังคับ
ไม่ได้ ไม่มีตัวตน ผู้ที่รู้ว่าสติเป็นอนัตตา เป็นธรรมชาติที่มีคุณ
ไม่ควรที่จะให้จิตเป็นไปในโลภะ โทสะ โมหะ มีปัจจัยที่จะให้สติ
เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นก็รู้ว่า
สติเกิด สติเป็นอนัตตา รู้ว่าบังคับสติไม่ได้ เพราะปัญญจะต้อง
อบรมจนกว่าจะรู้ชัดตามความเป็นจริงในลักษณะทั้ง ๓ ของสังขาร
ธรรม คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ปฏิบัติจนพยากรณ์ปัญหา

เป็นปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงค่อยตอบ หากมีผู้ถามคำถามซึ่งส่อให้
เห็นว่าอาจมีความเข้าใจในสิ่งที่ถามไม่ชัดเจนนัก อาจารย์สุจินต์จะถาม
ย้อนกลับเพื่อให้ผู้ฟังได้ย่นคิด จากนั้นจึงอธิบายความนั้นไปตามลำดับ
เพื่อเป็นการคลายความสงสัยพร้อมกับให้ผู้ถามนั้นได้พิจารณาลักษณะของ
สภาพธรรมนั้นๆ ตามไปด้วย ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม: เราปฏิบัติวิปัสสนานี้ได้บุญกุศลอย่างไร กุศลพวกนี้จะมีผลตอบแทนอย่างไร?

ตอบ: ถามว่าวิปัสสนาเป็นกุศลอย่างไร? ก่อนอื่นนั้นควรเข้าใจว่า กุศลคืออะไร? กุศลคือสภาพจิตที่ดี คืออย่างไร ดีคือ ขณะนั้นไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสอกุศล ซึ่งถ้าพูดอย่างนี้ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดก็จะบอกว่าท่านไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ แต่ความจริงขอให้ทราบทั่วกันว่า ทุกคนมี โลภะ โทสะ โมหะ ทุกวัน

ตั้งแต่ตื่นก็ไม่ว่างตัวเลยว่าตื่นมาแล้วก็เป็น โลภะ เพราะทันทีที่ตื่นก็ทำทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่การเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย ลูกขึ้นบริหารร่างกายด้วยความต้องการ ถ้าไม่ต้องการก็คงไม่ทำอย่างนั้น ฉะนั้น วันหนึ่งๆ จิตเป็นอกุศล คือเป็น โลภะ อยู่เสมอ เช่นเดียวกับมือ ถ้ามือของคุณเหมือนไม้ประอะเปื้อนอะไร แต่เมื่อล้างมือฟอกสบู่ก็จะเห็นได้ว่า มือที่มองดูสะอาดนั้น ความจริงสกปรก เพราะมีฝุ่นละอองที่ละน้อยอย่างบางเบาอยู่เรื่อยๆ ฉะนั้น วันหนึ่งๆ จิตใจก็เต็มไปด้วย โลภะ ความต้องการโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย ฉะนั้น จินกว่าความต้องการนั้นมีกำลังปรากฏเป็นความกระสับกระส่าย เป็นความปรารถนา คั่นร่นกระวนกระวายเดือดร้อน ที่อยากจะได้อะไรสิ่งนั้นสิ่งนั้นมา ขณะนั้นจึงจะรู้ว่าตัวเรามี โลภะ หรือเป็น โลภะ

หรือเห็นได้จากอีกตัวอย่างหนึ่ง คือการอธิบายความหมายของ สัจธรรม ว่าเป็นเพียงสภาพของการเห็น เป็นต้น ซึ่งมีจริงเป็นปกติอยู่ในขณะนี้ ทำให้มีผู้สงสัยถึงกับเอ่ยถามขึ้นว่า

ถาม: บางท่านเข้าใจว่าปกติอย่างนี้ไม่ใช่ธรรม การเข้าใจอย่างนี้ถูกต้องหรือไม่?

ตอบ: ถ้าขณะนี้ไม่ใช่ธรรม อะไรเป็นธรรม

ถาม: ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เห็น ได้ยิน ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีวิญญาณ และไม่มีวิญญาณ ทั้งหมดเป็นธรรม?

ตอบ: ถูกต้อง เพราะทุกสิ่งที่มีจริงเป็นธรรม

วิภาษวิทยากรณีปัญหา

เป็นปัญหาที่ต้องแยกความตอบ บางปัญหานั้นหากผู้ตอบชี้ชัดลงไปเลย ผู้ถามอาจเชื่อหรือไม่เชื่อคำตอบนั้นโดยส่วนเดียว โดยขาดหรือมิได้พิจารณา เหตุผลของคำตอบนั้นประกอบด้วยเท่าที่ควร เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ ในเหตุและผลด้วยตนเอง การตอบปัญหาของอาจารย์สุจินต์จึงมีลักษณะ ของอธิบายแจกแจงเช่นนี้เป็นส่วนมาก ดังตัวอย่างจากบทสนทนาที่ว่า

ถาม: บาบ บุญ มีจริงไหม จะเชื่อได้อย่างไร?

ตอบ: บาบคืออกุศลธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่ดี ไม่งาม และให้โทษ บุญคือกุศลธรรม เป็นสภาพที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ไม่เป็นโทษกับใครเลย ฉะนั้น ถ้าไม่มีจิต บาบบุญก็ไม่มี ภูเขา ก้อนหิน กรวดทราย ต้นไม้ ไม่มีบุญไม่มีบาป เพราะไม่มีจิต คิดไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ผ่าสัตว์ไม่ได้ ลักทรัพย์ไม่ได้

บุญ บาบจึงเป็นสภาพของจิต ขณะใดจิตประกอบด้วยสภาพ ธรรมที่ดีจึงเป็นบุญ ขณะใดจิตประกอบด้วยสภาพธรรมที่ไม่ดีจึงเป็น บาบ ไม่มีใครจะสามารถเห็นจิตหรือจิตได้ด้วยตา แต่ว่าสามารถ ระลึกรู้ลักษณะของจิตได้ เพราะทุกคนมีจิตและทุกคนก็เพียงแต่รู้ว่า มีจิต เมื่อไม่ศึกษาให้ละเอียดก็ไม่มีทางรู้ได้ว่าจิตอยู่ที่ไหน

ขณะเห็นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะได้ยินเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะได้ กลิ่นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะลิ้มรสเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่รู้เย็นบ้าง ร้อนบ้าง รู้แข็งบ้างก็เป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะนึกคิดก็เป็นจิตชนิดหนึ่ง และควรพิจารณาให้ละเอียดลงไปอีกว่า จิตเห็น เป็นต้น เป็นบาป หรือเปล่า จิตเห็นเพียงเห็น ไม่ใช่อกุศลจิตและไม่ใช่กุศลจิต แต่ ขณะที่เห็นแล้วชอบ ขณะชอบเป็นโลภมูลจิต เป็นอกุศลจิต ซึ่งจะใช้ คำว่าบาปก็ได้ เพราะเป็นจิตที่มีกิเลสไม่ผ่องใส มีสภาพของโลก

เจตสิกซึ่งทำให้ติด พอใจ ยินดี ปรารถนา ต้องการสิ่งที่เห็นนั้น
เป็นต้น ขณะนั้นจึงเป็นอกุศล

ขณะใดเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจแล้วไม่ชอบ ขณะนั้นก็เป็นโทสะ
เป็นสภาพที่ขุ่นเคือง ไม่พอใจ ขณะนั้นก็เป็นอกุศล ฉะนั้น เมื่อจิตมี
จริง บาป บุญก็มีจริง และจิตก็มีทั้งอกุศลจิตและกุศลจิต ขณะใดที่
เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นเป็นบาป จึงมีจริง ขณะใดที่เป็นกุศลจิต
ขณะนั้นก็เป็นบุญ จึงมีจริง

รูปนัยปัญหา

คือปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์
อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ ล้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำ
ผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป เช่นปัญหาที่ผู้ถามถามตาม
ความเชื่อที่เคยมีมา จึงอาจไม่ชัดเจนหรือทำให้เขวไปจากประเด็นที่สงสัย
ทำให้ขาดประโยชน์อันตนเองพึงได้รับ ดังตัวอย่างของบทสนทนาที่ว่า

ถาม: สมมติว่าเข้าไปอยู่ในป่า อย่างที่เราอ่านหนังสือว่า อาจมี
เทวดามาพูดได้ตอบกัน พูดคุยกันทางธรรมแล้วปัญญาเกิด ความทุกข์
ที่มีมากมาย อาจจะสอนตามธรรมชาติ แล้วทำให้รู้ธรรม ไม่ทราบว่าจะ
อย่างนี้จะได้อะไรหรือเปล่า?

ตอบ: บรรลุธรรมนั้น บรรลุอย่างไร?

ถาม: ก็อย่างที่เราอ่านหนังสือกันบ่อยๆ พระป่าท่านก็บอกว่าท่าน
บรรลุธรรม ท่านมองเห็นสังขาร

ตอบ: สังขารคืออะไรนี่หรือเปล่า?

ถาม: ไม่รู้ซีคะ

ตอบ: ไม่รู้ก็คือไม่รู้ ใครปฏิบัติอย่างไรเราก็ไม่รู้ ใครคิดว่าตัวเอง
บรรลุ เราก็ไม่รู้ คนอื่นว่าคนนั้นคนนั้นบรรลุ เราก็ไม่รู้ แทนที่จะเป็น
ไม่รู้ ก็ขอให้ปัญญาของเราเอง ที่รู้หนทางว่าการที่จะรู้แจ้งอริยสัจ

ธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้นั้น เพราะปัญญารู้อะไร และอบรม
เจริญปัญญาขึ้นได้อย่างไร

ถาม: คือพระส่วนใหญ่พอจบวชเสร็จ ท่านก็ต้องเรียนในวัดบ้างเล็กน้อย

ตอบ: นั่นเป็นเรื่องของท่าน แต่เรื่องของเรา ก็คือจะต้องรู้ว่าปัญญารู้อะไร จึงจะเป็นพระอริยบุคคลได้ มิฉะนั้น ก็จะเป็นผู้ตื่นแต่ได้ง่าย ใครบอกว่าอะไรก็เชื่อ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงมอบให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่ศึกษาพระธรรมเข้าใจแล้วรู้ว่า การปฏิบัติถูกต้องอย่างไร การปฏิบัติผิดก็อย่างไร

หรือในบางครั้ง ผู้ถามอาจถามในลักษณะและท่าทีที่เริ่มเบี่ยงเบนไปจากประเด็นของการสนทนาและการปฏิบัติธรรม ซึ่งควรมุ่งเน้นการพิจารณาอบรมตนเองเป็นสำคัญ กรณีดังกล่าว อาจารย์สุจินต์ ก็สามารถนำพาให้กลับเข้าสู่หลักพุทธธรรมได้ด้วยความจริงที่น่าฟัง เช่นที่ว่า

ถาม: กราบอาจารย์บางสำนักเผยแผ่ธรรมที่ไม่ถูกต้องไปยังหมู่ศิษย์ แต่มีศิษย์บางคนได้สดับศึกษาพระธรรมแล้วนำความรู้ขึ้นไปปรารภ แต่อาจารย์โกรธ จะแก้ไขอย่างไร?

ตอบ: ยากที่คิดจะแก้ไขบุคคลอื่นด้วยวิธีอื่น เพราะพระธรรมเป็นศาสดาแทนพระผู้มีพระภาคอยู่แล้ว ถ้าแสดงพระธรรมแล้วไม่สามารถจะเกื้อกูลบุคคลนั้นได้ ก็จะไม่มีการใดที่สามารถจะเกื้อกูลได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น ก็มีหนทางเดียว คือต้องเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรมฟังพระธรรม พระธรรมจึงจะเกื้อกูลได้

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการทำหน้าที่สื่อสารธรรมของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้ใช้ทั้งการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม และการตอบปัญหาธรรม โดยทั้งสามส่วนนี้เป็นไปอย่างผสมผสานกัน ตามความเหมาะสมแก่วาระและโอกาสในขณะนั้น หากเป็นโอกาสของการบรรยายธรรมที่มี

หัวข้ออย่างชัดเจน ก็จะนำข้อธรรมนั้นมาอ่านหรือเล่าสู่ผู้ฟัง พร้อมทั้งอธิบายเพิ่มเติมหรือยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ทุกวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ได้ใช้นั้น ล้วนแต่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้พิจารณาภาวธรรมที่เกิดขึ้นกับตนเองพร้อมไปกับการฟังพระธรรม สามารถรู้ตามความจริงที่เกิดขึ้นขณะนั้นได้ สำหรับเป็นธรรมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

กุศโลบายในการสื่อสารธรรม

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองนั้น มีความสุขุมลุ่มลึกในอรรถเป็นอย่างดี การศึกษาพระธรรมมิใช่เฉพาะเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายบรรพชิตคือพระสงฆ์ ทว่าเป็นของพุทธบริษัททั้ง ๔ และพระธรรมนั้นก็ทำให้สิ่งที่เหลือวิสัยสติปัญญาของผู้ได้สั่งสมอบรมมาแล้วไม่ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรประมาทในพระธรรม ว่าเป็นของง่ายที่สามารถเข้าใจได้ตามความนึกคิดของตนเอง โดยปราศจากการศึกษาที่ถูกต้องและพิจารณาด้วยดี

การศึกษาพุทธธรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองก่อนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว หากมีโอกาสนั้นก็สามารถสื่อสารเผยแผ่ธรรมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ เนื่องจากคุณสมบัติของผู้สื่อสารพุทธธรรมที่ดีนั้น นอกเหนือจากมีความรู้จริงในสาระธรรมแล้ว ก็ควรเป็นผู้รอบตัวในด้านอื่นๆด้วย เพื่อให้เกิดกุศโลบายคืออุบายที่เป็นกุศล ซึ่งอาจารย์สุจินต์ก็ได้ใช้สิ่งนี้ในการสื่อสารธรรม โดยจำแนกได้ ดังนี้

การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

การอุปมาอุปไมย จัดเป็นกุศโลบายสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ฟังได้เห็นภาพพจน์ของสาระธรรมที่เป็นนามธรรม โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อความเข้าใจที่ดีขึ้นของผู้ฟัง

พุทธธรรมเป็นสาระที่ละเอียดลึกซึ้ง บางครั้งจึงไม่อาจอธิบายอย่างตรงไปตรงมาให้เข้าใจได้ทันที ดังตัวอย่างที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องความวิจิตรของจิต โดยมุ่งประสงค์ให้ผู้ฟังพิจารณาจิตด้วยตนเอง ด้วยการอ้างพุทธพจน์ที่ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ช่างซ่อมหรือช่างเขียน เมื่อมีเครื่องซ่อมก็ดี ครั้งก็ดี ขมิ้นก็ดี สีเขียวก็ดี สีแดงก็ดี พึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษมีอวัยวะใหญ่่น้อยครบทุกส่วน ลงที่แผ่นกระดานเกลี้ยงเงลา หรือที่ฝา หรือที่แผ่นผ้า แม้ฉนั้นใด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ฉนั้นนั่นเหมือนกัน เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังรูปนั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังเวทนานั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสัญญา นั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสังขารนั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังวิญญาณ นั้นแหละให้เกิด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร?

จากนั้นจึงได้อธิบายขยายความเพิ่มเติม โดยกล่าวว่า

ถ้าท่านผู้ฟังเห็นช่างเขียนรูปกำลังเขียนรูป จากสิ่งซึ่งไม่มีอะไรเลย แต่อาศัยสีต่างๆ กระทำให้วิจิตรเกิดขึ้นเป็นรูปต่างๆ ฉนั้นใด ขณะนี้จิตของท่านผู้ฟังเหมือนกับช่างเขียนซึ่งกำลังจะเขียนรูปขั้น ๑ เวทนาขั้น ๑ สัญญาขั้น ๑ สังขารขั้น ๑ วิญญาณขั้น ๑ ซึ่งจะเกิดต่อไปในอนาคต

ขณะนี้ทุกท่านต่างกันตามกรรมที่ได้กระทำแล้วเพราะความวิจิตรซึ่งเกิดขึ้นเนิ่นนานมาแล้ว ฉนั้นใด จิตซึ่งกำลังวิจิตรในขณะนี้กำลังกระทำให้วิจิตร ซึ่งจะเป็นคติ จะเป็นเพศ จะเป็นรูปร่างสัณฐาน จะเป็นการได้ลาภหรือเสื่อมลาภ ได้ยศหรือเสื่อมยศ ได้สุขหรือทุกข์ นิินทาหรือสรรเสริญในกาลข้างหน้า ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะพิจารณาลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏ ซึ่งกำลังเขียนสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นข้างหน้า

ถ้าไม่ระลึกรู้ลักษณะของจิตในขณะนี้ ย่อมจะไม่ทราบเลยว่าจิตจริง ๆ ทั้งๆ ที่กำลังนั่งอยู่นี้ จิตเกิดดับสลับต่อรวดเร็วเหลือเกิน นั่งอยู่ที่นี้ แต่บางครั้งนอกจากจิตจะเห็นทางตา ได้ยินเสียงทางหู ก็ยังมีจิตที่คิดนึก ไกลออกไป แล้วแต่ว่าจะท่องเที่ยวไปที่ไหนบ้าง หรือว่ากำลังทำอะไร

อีกตัวอย่างหนึ่งของการอุปมาที่นำมาจากพระไตรปิฎก ว่าด้วยอาสวะที่ค่อยๆ ลื่นไป เปรียบกับการลื่นของด้ามมีด เช่นที่กล่าวว่า

ลองจับด้ามมีด เมื่อจับนานๆ เข้า ด้ามมีดจะลื่นเพราะการจับ แต่ขณะที่จับ ครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ร้อยครั้งที่พัน ไม่เห็นด้ามมีดลื่นเลย ต่อเมื่อไหร่ที่ด้ามมีดลื่นแล้ว เมื่อนั้นจึงจะรู้ว่าลื่นเพราะการจับ อวิชชา ความไม่รู้ หรือการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ที่จะค่อยๆ คลาย ค่อยๆ หดไปได้ ก็เพราะสติระลึกแล้วระลึกอีก จนกว่าปัญญาจะค่อยๆ รู้ขึ้นเจริญขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะดับความเห็นผิด ความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ แต่ต้องคิดถึง ความอดทนของคนจับด้ามมีด ถ้าไม่อดทน จับสักร้อยปีด้ามมีดอาจจะยังไม่ลื่นก็ได้ แต่จับต่อไปอีก วันหนึ่งก็ต้องลื่นได้

หรือในบางตัวอย่างก็เปรียบกิเลสเป็นดังโรคภัยที่ควรเฝ้าระวังรักษา ดังข้อความตอนหนึ่ง ที่ว่า

แม้ว่าจะเข้าใจหนทางแล้ว และรู้ว่าหนทางนี้เป็นหนทางอบรมเจริญปัญญา เป็นทางที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่เพราะเหตุไรสัมมาสติจึงไม่เจริญตามหนทางที่เข้าใจแล้ว เพราะเหตุว่าทุกคนซึ่งยังมีกิเลสตัณหาเปรียบเหมือนผู้เป็นโรค จะรักษาโรคที่กำลังเป็นอยู่ให้เป็นผู้ที่แข็งแรง สามารถที่จะเดินหนทางไกลคือมรรคมีองค์ ๘ ให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้อย่างไร

แต่ถ้าไม่พิจารณาตนเองเลย ก็ยังคงเป็นผู้ที่รู้ทางแต่ก็ไปไม่ไหว และไม่รู้วิธีว่าจะทำอะไรจึงเป็นผู้ที่แข็งแรง ทุเลาจากโรคภัยต่างๆ เพราะฉะนั้นการฟังพระธรรมและการพิจารณาพระธรรมให้เข้าใจ จึงเปรียบเหมือนการแสวงหารักษาโรค และทั้งๆ ที่แสวงหาพระธรรม มีความเข้าใจพระธรรมซึ่งเปรียบเสมือนมียารักษาโรคแล้ว ก็ยังจะต้องบำรุงร่างกายให้แข็งแรงพอที่จะเดินทางไปในหนทางไกล คือ การอบรมเจริญมรรคมืองค์ ๘ ให้บรรลุจุดหมายปลายทางได้

รักษาโรคทางใจได้ ทุกข์ทุกข์ๆ ทางจะเบาบางลง โรคใจเกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ ใจมีแผลอยู่แล้ว คือมีโลภะ โทสะ โมหะอยู่แล้ว เมื่อเป็นอกุศลเพิ่มอีก แผลจะใหญ่ขึ้น

ในการอ่านข้อความใดๆ ก็ตามจากพระไตรปิฎก ทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม อาจารย์สุจินต์มักเตือนให้ผู้อ่านได้พิจารณาตนเอง ว่าสามารถเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นที่อ่านเพียงใด เป็นเพียงเข้าใจเล็กน้อยตามสติปัญญาเท่าที่มีจริง หรือเพื่อต้องการจะเข้าใจได้อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการศึกษาธรรมแบบทฤษฎีทางวิชาการเท่านั้น หรือศึกษา เพราะเห็นว่าความรู้นั้นจะเกื้อกูลต่อความเข้าใจธรรมได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นตัวอย่างที่กล่าวว่า

เมื่อเข้าใจอารมณ์ปัจจัย อะไรๆ ก็ตามที่จิตรู้เป็นอารมณ์ของจิต อารมณ์นั้นคือสิ่งที่จิตกำลังรู้ เพราะฉะนั้นในขณะที่ เดียวนี้เอง เราก็เข้าใจถึงปัจจัยหนึ่งซึ่งสำคัญ ขาดปัจจัยนี้ไม่ได้เลย คือถ้าไม่มีสิ่งที่ถูกจิตรู้ จิตก็เกิดไม่ได้ เช่น ถ้าเสียงไม่กระทบหู จิตได้ยินก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้แต่อารมณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่จิตรู้ก็เป็นปัจจัยหนึ่ง โดยเป็นอารมณ์ปัจจัยที่เกื้อกูลให้จิตเกิดขึ้น และคำอุปมาที่ช่วยให้เข้าใจขึ้น

ถึงแม้จิตเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ แต่ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ในขณะนั้น จิตจึงเกิดขึ้นได้ เหมือนคนทุพลภาพ ไม่มีเรี่ยวแรง ยืนได้แต่ต้องอาศัย สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะจับจะโหนเหนี่ยวรั้งให้ตัวยืนขึ้นได้ สิ่งนั้นคือ

อารมณ์ ถ้าเข้าใจปัจจัยนี้ได้ เมื่อศึกษาปัจจัยอื่นๆ ทีละเล็กทีละน้อย
ไปด้วยความเข้าใจ ก็เป็นปัจจัยให้เข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ สิ่งใด
ที่ศึกษาแล้วทำให้เราเข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ ก็จะเกื้อกูลให้สัมมา
สติเกิดระลึก แต่ถ้าสิ่งใดที่อ่านแล้ว ไม่สามารถเข้าใจลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพียงจำเอาไว้เฉยๆ ก็ไม่มีประโยชน์

นอกจากนี้ อาจารย์สุจินต์ยังอุปมาถึงธรรมที่ชวนให้คิดพิจารณา โดย
เปรียบเทียบกับสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นตัวอย่างที่กล่าวว่า
“การทำความดี ก็เปรียบเสมือนเราตักน้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ใส่ตุ่มไว้ทีละ
น้อยๆ สะสมไว้อาบกินใช้สอย ส่วนการทำชั่วก็เปรียบเสมือนเราตักน้ำที่
สกปรก มีโคลนตมสะสมไว้อาบกินใช้สอยเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่าเราจะต้อง
อาบกินน้ำที่เราสะสมไว้” หรือการอุปมาความไม่ประมาทในชีวิต ด้วยคำ
เปรียบเปรยอันชวนให้ขบคิดพิจารณา ที่ว่า “ของหาย คือตัวอย่างของการ
พลัดพรากเล็กน้อย ส่วนการตายนั้นต้องจากทุกสิ่ง เพียงชาติเดียวที่พบกัน
แล้วไม่ได้พบกันอีก ต่างคนต่างไปตามกรรมของตนๆ ที่ได้สะสมมา”

การยกตัวอย่างในชีวิตประจำวัน

ในครั้งพุทธกาล แม้พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมไว้มากมาย แต่
มิได้หมายความว่าเนื้อหาสาระแห่งพุทธธรรมจะจำกัดขอบเขตอยู่เพียงในยุค
สมัยนั้น เพราะเป็นเรื่องของสภาวะธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใน
ส่วนของสภาวะทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับสลายไปพร้อมกับสรรพ
ชีวิต

ไม่ว่ายุคสมัยใด พุทธศาสนิกชนที่ศึกษาด้วยสติปัญญา ย่อมสามารถ
เก็บเกี่ยวประโยชน์จากพระธรรมมาเสวยผลได้ตามสมควร แต่จากอดีต
จนถึงปัจจุบัน การเข้าถึงสาระในพุทธธรรมของบุคคล มักถูกกีดกันด้วย
เส้นแบ่งเขตแดนที่มองไม่เห็นอันหลากหลาย เช่นเส้นแห่งเพศ สถานภาพ
หรือยุคสมัย เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุมาจากความเชื่อ หรือทัศนคติบาง
ประการที่เคยยึดถือสืบมา ก็ตาม ทำให้บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน

แต่กลับไม่สามารถถือเอาสาระประโยชน์จากพุทธธรรมมาใช้ให้เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันได้เท่าที่ควร อาจเพราะปัจจัยในสังคมมนุษย์ที่แปรเปลี่ยนไปอย่างซับซ้อนและสับสนขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม สาระแห่งพุทธธรรมก็ยังคงท้าทายให้ผู้ฟังธรรมทั้งหลายไม่ว่าในยุคสมัยใด ให้ได้ประจักษ์และสอยผลจากธรรมด้วยตนเอง ไม่ว่าขณะใดก็ตามของการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังที่อาจารย์สุจินต์กล่าวไว้ว่า

บางท่านอาจจะคิดว่า ชีวิตประจำวันทุกวันนี้ คงต่างกับชีวิตประจำวันในครั้งพุทธกาล เพราะโลกเปลี่ยนไป สถานที่ต่างๆก็เปลี่ยนไป เครื่องใช้ต่างๆก็เปลี่ยนไป แต่ถึงแม้ว่าโลกจะเปลี่ยนไปมากมายสักเท่าไรก็ตาม โลกในวินัยของพระอริยเจ้านั้นไม่เปลี่ยน เพราะไม่ว่าสมัยใดก็มีโลกปรากฏเพียง ๖ โลก คือ ๖ ทางเท่านั้น

ขอยกตัวอย่างเช่น เวลาที่กำลังโทรศัพท์ บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าจะเจริญสติปฏิฐานได้ หรือคิดว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีในครั้งพุทธกาล ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ปรินิพพาน แต่ว่ามีอะไรบางอย่างที่เป็นของใหม่ที่เว้นจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะกำลังจับโทรศัพท์แล้วมีสติ คือระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะเป็นทางตา ทางหู หรือว่าทางกายก็ได้ ขณะจับโทรศัพท์ก็รู้ถึงลักษณะที่แจ้ง ไม่ว่าจับอะไรก็แจ้งทั้งนั้น ลองจับคูก็ได้ที่กำลังนั้นก็แจ้ง ไม่ใช่ไม่แจ้ง แล้วต่างกันอย่างไรกับโทรศัพท์ ก็เป็นแต่เพียงสภาพแจ้งที่รู้ได้เมื่อกระทบกายเท่านั้น โลกใช้คำสมมติบัญญัติสภาพที่แจ้งนี้ว่าโทรศัพท์ แต่โลกในวินัยของพระอริยเจ้านั้นไม่ว่าจะเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ก็เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏให้รู้ได้ทางกาย แล้วก็ดับไป ไม่ว่าใครจะเรียกอะไร หรือไม่เรียกอะไรก็ตาม สภาพธรรมนั้นเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีสิ่งใดที่ท่านจะยึดถือว่าเป็นตัวตนได้เลยสักอย่างเดียว แต่เพราะไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว จึงยึดถือเชื่อมโยงเป็นวัตถุสิ่งต่างๆ

ในพระวิหารเชตวัน เมื่ออดีตหลายพันปีมาแล้ว ขณะพูดหรือจับ
สิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่ตั้งใจ
ไม่จำกัดปัญญาให้รู้เฉพาะตรงนี้หรือตรงนั้น ซึ่งโดยลักษณะนั้น
ปัญญารู้จะเจริญขึ้นไม่ได้เลย

ความรู้ความเข้าใจในสาระธรรมนั้น หากขาดความกระจำงัดเท่าที่ควร
ก็อาจมีผลให้เกิดทัศนคติที่คลาดเคลื่อน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ผิด
เพี้ยนไปจากวิถีทางแห่งพุทธธรรมที่แท้จริง ดังตัวอย่างของความเข้าใจใน
พระรัตนตรัยที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

วิธีที่จะรู้ถึงความจริงใจของท่านที่มีต่อพระรัตนตรัย คือท่านคิดอย่างไร
“เมื่อเห็นพระพุทธรูป” ท่านได้ระลึกความจริงใจของท่านว่ามีพระ
รัตนตรัยเป็นสรณะ คือในขณะนั้น มีความเคารพนอบน้อม นับถือ
สักการะ โดยระลึกถึงคุณของพระผู้มีพระภาค หรือว่าเมื่อเห็น
พระพุทธรูปก็ขอความคุ้มครอง ขอลาภ ขอยศ ขอตำแหน่ง ขอสิ่งต่างๆ
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพาน
แล้ว พระธรรมเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่จริงใจต่อพระธรรม คือ
ผู้ที่ศึกษาพระธรรมด้วยความจริงใจ เพื่อที่จะเข้าใจพระธรรมได้ถูก
ต้อง การศึกษาพระธรรมไม่ใช่เพื่อลาภ ไม่ใช่เพื่อสักการะ ไม่ใช่เพื่อ
สรรเสริญ แต่เพื่อเข้าใจพระธรรมให้ถูกต้อง เข้าใจสภาพธรรมที่
กำลังปรากฏได้ถูกต้อง เพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อละความไม่รู้

วัดวาอารามเป็นที่พักพิง เป็นที่อาศัย เป็นที่พึ่งธรรม เป็นที่ศึกษา
ธรรม ไม่ใช่เป็นของภิกษุบุคคล แต่เป็นของพระรัตนตรัย เพราะ
ศรัทธาในพระคุณของพระรัตนตรัยนั่นเอง จึงทำให้มีวัดวาอารามต่างๆ
เป็นที่พัก ที่พึ่งพิง และเป็นที่ศึกษาธรรม ฉะนั้น ถ้ามีทางใดที่ท่าน
จะกระทำการบูชาเป็นการนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ก็จะต้อง
พิจารณาว่าเป็นประโยชน์ต่อพระรัตนตรัย

วิทยาการจากศาสตร์สมัยใหม่ทางตะวันตก เช่นวิชาจิตวิทยา ที่ว่าด้วยเรื่องของจิต อันเป็นเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาให้ปรากฏได้ อาจทำให้ผู้ฟังเข้าใจสับสน หรือเห็นว่าขัดแย้งโดยตรงต่อคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างจากผู้ฟังท่านหนึ่งที่ถามว่า

ถาม: ตามหลักจิตวิทยา ผู้ที่จะทำงานได้ดีเด่นจริงๆ นั้น ต้องมี drive (แรงขับเคลื่อน) จึงจะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลงไปได้ ซึ่งแรงขับเคลื่อนนั้นมักเนื่องมาจากกิเลส แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ละให้วาง เมื่อคนเราละวางแรงขับเคลื่อนเสียแล้ว จิตใจย่อมเลื่อนลอย การทำงานก็ไม่มีจุดหมาย จึงคล้ายกับว่าหลักของพระพุทธศาสนาเป็นต้นเหตุของความเกียจคร้าน หรือเป็นอุปสรรคต่อการงานที่จะให้ได้ผลจริงจัง มีความเห็นในข้อนี้อย่างไร?

ตอบ: ในครั้งพุทธกาล พุทธบริษัทที่เป็นสาวกผู้เลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น มีตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน เสนาบดี มหาอำมาตย์ แพทย์ พ่อค้า ทุกอาชีพ แม้แต่ทาส กรรมกรที่ได้ฟังพระธรรม และพิจารณาเห็นประโยชน์แล้วก็ประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่คนเกียจคร้าน เพราะเมื่อมีกิจหน้าที่อย่างใด ก็ทำกิจหน้าที่นั้นๆ ได้สมบูรณ์ขึ้น

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้นมีทั้งขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงสุด ทรงแสดงทั้งหน้าที่มารดาบิดาต่อบุตร และหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกันโดยสถานใดสถานหนึ่ง ในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่นั้นก็เจริญธรรมได้ เจริญสติปัญญาได้ เป็นพุทธบริษัท เป็นสาวกได้ สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่ใช่ว่าเจริญธรรมแล้วก็ไม่ต้องทำอะไรเลย ปลีกตัวไปไม่ทำอะไรกันหมดทั้งกรุงราชคฤห์ ทั้งพระนครสาวัตถี ไม่ใช่อย่างนั้น

การละกิเลสนั้นต้องละเป็นขั้นๆ ในขั้นแรกพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ละโทสะหมด ละโลภะหมด ละกิเลสหมดเป็นพระ

อรหันต์ทันที ผู้ที่จะเป็นพระโสดาบันได้นั้นจะต้องสะสมอบรมปัญญา
รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ไม่เห็นผิด และไม่ยึดถือ
สภาพธรรมใดๆ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

ในอาชีพการงานซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตนั้น อาจต้องพบปะผู้คนที่ม
อุปนิสัยต่างๆกันไป การประพฤติให้ถูกต้องตามหลักธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ
อย่างยิ่ง ดังที่ผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ขณะทำงาน พบว่าเจ้านายไม่ชอบ
(ไม่ถูกชะตา) จะทำจิตอย่างไรดี ข้อนี้อาจารย์สุจินต์ได้ตอบ โดยยึดหลัก
เมตตาธรรมเป็นสำคัญว่า “ถ้าเกิดอกุศลจิตคิดโกรธเคืองตอบเจ้านาย ก็เป็น
เวรกรรมต่อกัน แต่ถ้าไม่โกรธตอบผู้อื่นที่โกรธและไม่ชิงตอบบุคคลที่ชิง
จิตใจก็จะไม่เดือดร้อน ไม่ต้องคอยคิดที่จะไปอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรม
นายเวรใดๆ ในภายหลัง”

ชีวิตประจำวันจึงเป็นตัวอย่างใกล้ตัวที่พบเห็นได้ทั่วไป เป็นอิกกุสโลบาย
หนึ่งที่อาจารย์สุจินต์มักกล่าวถึง เนื่องจากทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงการเผชิญ
กับสภาพธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะน่ายินดีหรือไม่ก็ตาม การ
มีสติรู้สภาพจิตใจของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำมาพิจารณา เพื่อรู้
เหตุของอกุศลวิบากที่ได้รับอย่างผู้ฉลาด มิให้เพลิงอกุศลลุกลามเผาผลาญ
จิตใจให้ต้องทรมานทรมานเรื่อยไปอย่างไร้ที่สิ้นสุด ตลอดจนสามารถปรับ
เปลี่ยนสภาวะจิตใจเมื่ออกุศลเข้ามาแทนที่ การที่จะเข้าใจความเป็นจริงของ
ชีวิตอย่างรู้ธรรมมากขึ้นเช่นนี้ ปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สติปัญญาที่เจริญ
งอกงามขึ้นจากการได้สดับกระแสนรแห่งพุทธธรรม

การใช้อุปกรณ์การสอน

สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนแต่เป็นธรรมะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การ
ที่อาจารย์สุจินต์เข้าใจชัดถึงความจริงดังกล่าว จึงสามารถใช้สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่
รอบตัวเป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารธรรมแก่ผู้ฟังให้มีความเข้าใจในธรรมได้ดี
ยิ่งขึ้น

ตัวอย่างของการใช้อุปกรณ์นี้เห็นได้จากในระหว่างการบรรยายธรรม มีผู้ฟังท่านหนึ่งถามขึ้นว่า “ในขณะนี้เห็นเป็นคน ถ้าหากว่าสติไม่เกิดระลึกศึกษาลักษณะที่ปรากฏทางตา จิตที่คิดนึกถึงรูปร่างสัณฐานก็มีด้วยในขณะนั้นหรือ?” อาจารย์สุจินต์ตอบคำถามนี้โดยแนะนำผู้ฟังให้ใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่ในตนเอง เพื่อพิจารณาสภาวธรรมที่เป็นจริงพร้อมกันไปในขณะที่นั้น ดังที่ว่า

แน่นอน ทุกท่านลองหลับตา ไม่ทราบว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง หรือเปล่า? มีสี สีอะไร? สีมืดๆ แล้วแต่ว่าจะอยู่กลางแจ้งหรือในร่ม มากน้อยแค่ไหน ก็มีสีหนึ่งที่กำลังปรากฏใช่ไหม? ใช่ เพราะฉะนั้น นั่นคือรูปารมณ์แน่นอน ซึ่งคนตาบอดไม่เห็น แม้ว่าหลับตาแล้ว คนที่มีจักขุปสาทก็ยังมีสีปรากฏ แต่ไม่มีการยึดถือสีที่ปรากฏในขณะที่ปรากฏกลางๆ หรือในขณะที่หลับตาว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ทั้งๆ ที่กำลังอยู่ในห้องนี้ ซึ่งก็มีผู้ฟังมากมายหลายท่าน แต่ว่าพอหลับตาลงไป มีเพียงสีเดียวที่ปรากฏ ไม่มีรูปร่างสัณฐานปรากฏเลย เพราะฉะนั้น ทั้งๆ ที่อยู่ในห้องนี้ ก็เหมือนไม่มีใครอยู่ในที่นี้เลย เมื่อปรากฏเพียงสีเดียว

พอลืมตาขึ้น ทำไมไม่เข้าใจให้ถูกว่า เพียงแต่เปลี่ยนสีนี้เอง จากสีเดียวก็เพิ่มเป็นหลายๆ สี แต่ก็ยังคงเป็นสีเท่านั้น ถ้ารู้อย่างนั้นจริงๆ ก็จะเข้าใจรรถของรูปารมณ์ว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ทำไมถึงช่างไปคิดถึงสีสังวรณะที่เป็นสีต่างๆ เปลี่ยนจากสีเดียวเป็นหลายๆสี ทำให้เห็นเป็นรูปร่างสัณฐาน แล้วก็ยังยึดถือรูปร่างสัณฐานนั้นว่าเป็นเพื่อน เป็นญาติ เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงก็เปลี่ยนจากสีเดียวเป็นหลายๆสี เพราะฉะนั้น สีก็คือสี ไม่ว่าจะเป็นสีเดียวหรือหลายๆสี ฉันทใด ถ้าปัญญารู้แจ้งจริงๆ พิจารณาลบ่อยๆ ก็จะรู้ชัดว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั่นไม่พ้นจากสี การฟังเรื่องของรูปารมณ์บ่อยๆ อย่างนี้ เป็นปัจจัยที่จะทำให้สติปัญญาระลึกตามปกติในขณะที่เห็น

เพราะฉะนั้น การที่จะละลายสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ต้องเป็นปัญญาที่พิจารณา ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน อาจหาญ ว่าจะรู้ความจริง เพราะเหตุว่าผู้ที่ประจักษ์ความจริงก็จะรู้ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าจะเป็นกีสกีสตาม จนกว่าจะได้อ่อนการยึดถืออุปารมณฺว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ นี่คือการที่สติปัญญานจะค่อยๆ เกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในชีวิตประจำวัน

ผู้ฟังบางท่านถามว่า การปฏิบัติเป็นปกติกับการปฏิบัติที่ผิดปกติต่างกันอย่างไร อาจารย์สุจินต์ก็ได้อธิบาย โดยแนะนำให้ผู้ฟังใช้ทั้งอุปกรณ์ภายใน และภายนอกของตนในการศึกษาและเจริญสติปัญญาน ดังที่กล่าวว่า

ขณะนี้กำลังนั่งตามปกติ ระลึกรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง เช่น สภาพธรรมที่อ่อนแอ ซึ่งปรากฏที่กาย หรือสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา นั้นเป็นปกติ แต่เข้าใจว่าเมื่อสติปัญญานเกิดจะต้องนั่งขัดสมาธิ จดจ้องตรงนั้นตรงนี้ นั้นไม่เป็นปกติ เพราะเป็นความต้องการที่จะเลือกรู้สภาพธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ข้ามการระลึกรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เช่น สภาพธรรมที่กำลังเห็น สภาพธรรมที่กำลังได้ยิน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ ที่กำลังปรากฏ แม้ความเข้าใจผิดเพียงนิดเดียว กิเลสตัณหาที่ปิดบังไม่ให้ปัญญานเกิดขึ้น รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริงในขณะนั้น

การใช้อุปกรณ์เป็นสื่อเพื่อช่วยให้ผู้ฟังได้เข้าใจในการเจริญวิปัสสนานั้น จึงไม่มีอุปกรณ์ใดที่จะเกื้อกูลความเข้าใจได้ดีไปกว่าสื่ออายตนะภายใน ที่กระทบสัมผัสกับอายตนะภายนอกของแต่ละบุคคล เพราะสามารถรับรู้ และประจักษ์ในสภาพธรรมที่ปรากฏจริงได้ด้วยตนเอง

การรู้จักจังหวะและโอกาส

กาลเทศะที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สื่อสารธรรมพึงคำนึงถึงเป็นอย่างมาก เพราะแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของคุณสมบัติในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาอบรม เป็นต้น ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณของผู้สื่อสารธรรมในการใช้โอกาสอันเหมาะสมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง

โอกาสอันเหมาะสมนั้นมักปรากฏอยู่เสมอสำหรับผู้มีปัญญา อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ละเลยโอกาสดังกล่าว ซึ่งสามารถเอื้อเฟื้อธรรมแก่ผู้อื่นได้ เช่น ในช่วงระหว่างการสนทนาธรรม ภายใต้ร่มไม้ในบริเวณมหาวิทยาลัยประเทศศรีลังกา ขณะนั้นมีหญิงยากจนเดินเข้ามาใกล้ๆ กลุ่มสนทนา ผู้ร่วมสนทนาท่านหนึ่งซึ่งอยู่ในกลุ่มได้ให้เงินแก่หญิงนั้น อาจารย์สุจินต์ก็ได้กล่าวธรรมะขึ้นว่า “การให้ท่านขณะนี้ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย หากปราศจากเหตุปัจจัยที่จะให้แล้ว การให้ก็เกิดไม่ได้”

ในเรื่องของท่านหรือการให้นั้น สามารถโยงไปถึงการเจริญสติปัฏฐาน ทำให้พิจารณาได้ว่า เมื่อกล่าวโดยปรมาตมธรรมแล้ว ก็ไม่ได้มีตัวตนที่เป็นผู้ให้ ไม่มีบุคคลในการให้ มีแต่สภาวะของจิตเท่านั้นที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยในขณะนั้น โดยสืบเนื่องมาจากอุปนิสัยที่สั่งสมมาจากอดีตในเรื่องของการให้ จึงสามารถจะให้ได้อีกในปัจจุบัน และสืบเนื่องต่อไปอีกในอนาคต

กล่าวโดยสรุปก็คือ จากตัวอย่างของการสื่อสารธรรมโดยอาจารย์สุจินต์บริหารวนเขตต์ ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้ทราบถึงบทบาทในด้านต่างๆ ของอุปาสิกาทานหนึ่งซึ่งกระทำหน้าที่ของผู้สื่อสารธรรมได้อย่างชัดเจน โดยมุ่งหวังจะเกื้อกูลความรู้ความเข้าใจในธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนให้ได้ทราบชัดในเหตุและผลของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ตลอดจนมีความเข้าใจในการอบรม เจริญวิปัสสนาที่อาศัยสติเป็นบาทฐาน ซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนาที่เหลียวลี้สำหรับบุคคลโดยทั่วไปในสังคม แต่ทว่าด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องอันเกิดจากการฟังและศึกษาธรรม ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การระลึกรู้และประพฤติปฏิบัติตามธรรมได้ในชีวิตประจำวัน

หลักพุทธธรรมที่ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ใช้ในการเผยแผ่

คำสอนในพระพุทธานุศาสนานั้นมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในธรรม อันเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยวิจยญาณของตนเอง เนื่องจากสาระแห่งพุทธธรรมมีความละเอียด สุขุมลุ่มลึก จึงอาจทำให้ศาสนิกในปัจุบันเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหลือวิสัยจะเข้าใจได้ หรือเห็นว่าเป็นการฟั่นเฟือนเกินจำเป็นไปเสียสำหรับตนเอง ด้วยสภาพของคฤหัสถ์ที่มักจำต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว แตกต่างจากบรรพชิต ซึ่งโดยสภาพแล้ว ย่อมมีโอกาสของการลดละภารกิจงานต่างๆ ได้มากกว่าสามารถใช้เวลาไปกับการศึกษาให้รู้และเข้าใจในพุทธธรรม เพื่อการประพฤติปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นปัจจัยภายนอกประการสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความสับสนวุ่นวาย เร่งรีบให้เกิดการแข่งขันในด้านต่างๆ อย่างรุนแรงยิ่งขึ้น และนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย พระพุทธานุศาสนาซึ่งถือเป็นสถาบันหลักที่สำคัญของสังคมไทย สามารถมีส่วนช่วยในการเยียวยาทางจิตใจแก่ผู้คนด้วยหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบัน อรรถประโยชน์จากสาระธรรมไม่อาจเป็นผลได้ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้องค์ประกอบหลายประการในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป

การเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาโดยส่วนใหญ่ ผู้สื่อสารธรรมยังคงใช้วิธีการเดิมๆ ที่ยึดติดอยู่กับรูปแบบในเชิงประเพณีและวัฒนธรรม ขาดการตระหนักรู้ในสาระของกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำอยู่ ไม่อาจบูรณาการองค์ความรู้ในพระพุทธานุศาสนาให้เข้ากับสภาพที่เป็นจริงและบริบทของสังคม

ปัจจุบัน มีผลให้สาระธรรมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่นำเสนอไม่น่าสนใจไม่สอดคล้องกับความประสงค์ของผู้รับสาระธรรม ปัญหาดังกล่าวมีผลให้ทัศนคติของผู้คนที่มีความเชื่อเป็นไปแบบแยกส่วนจากการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติธรรมนั้น กลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกจำกัดความหมายให้แคบลง และไขว่ไขว่ไปจากสิ่งที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้มากขึ้นทุกที เมื่อการเป็นเช่นนี้ ความเข้าใจในพุทธธรรมอย่างถูกต้องจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนควรให้ความสนใจไม่น้อยไปกว่าเรื่องอื่นๆ ในชีวิต เพราะจะทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของธรรม และสามารถใช้เวลาและอรรถภาพของความ เป็นมนุษย์ที่ยังดำรงอยู่ขณะนี้ในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมให้แก่ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสังคมส่วนรวมตาม สมควรแก่ธรรม

ตลอดระยะเวลากว่า ๔๐ ปีของการทำหน้าที่ในฐานะผู้บรรยายธรรม อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้นำเนื้อหาสาระธรรมต่างๆ ทั้งจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถาบรรยายให้แก่ผู้ฟังที่ประสงค์จะเข้าใจในหลัก พุทธธรรม โดยประเด็นสำคัญที่อาจารย์สุจินต์มุ่งเน้นมาโดยตลอดก็คือ “การอบรมเจริญวิปัสสนาตามแนวทางแห่งสติปัฏฐาน ๔ ด้วยการระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน”

ด้วยสาระแห่งพุทธธรรมอันมีมากมายหลากหลายยิ่งนัก ผู้วิจัยจึงได้ จำแนกหลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายให้แก่ผู้ฟังไว้เป็น ๖ ประเภทด้วยกัน ดังนี้ คือ

๑. พระลัทธิธรรม
๒. ปรมัตถธรรม
๓. ไตรลักษณ์
๔. ภาวนา
๕. สติปัฏฐาน
๖. ปกิณณกธรรม

อรรถาธิบายของสาระธรรมในแต่ละประเภท สามารถพิจารณาได้จาก ข้อมูลที่ปรากฏดังต่อไปนี้

พระสังฆธรรม

การประกาศพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เองนั้น แสดงให้เห็นถึงหลักหรือแก่นของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “สังฆธรรม” ซึ่งได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานสำคัญที่ได้รับการยอมรับในความน่าเชื่อถือของพระพุทธวจนะ พุทธศาสนิกชนจึงได้รับประโยชน์จากการศึกษาเรียนรู้มาโดยตลอด จวบจนถึงปัจจุบัน การได้รู้และเข้าใจเนื้อหาสาระในแต่ละปิฎก เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าถึงหลักหรือแก่นของศาสนาที่ตนเองนับถือได้มากยิ่งขึ้น เช่นที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

ปริยัติสังฆธรรม

เมื่อยังมีพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคครบถ้วนสมบูรณ์ พุทธบริษัทก็ควรที่จะศึกษาให้เข้าใจว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ตลอด ๔๕ พรรษานั้น มีอะไรบ้าง พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก ส่วนใหญ่เกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมแก่เพศบรรพชิต เพราะอริยาสัยของคนในโลกนี้ต่างกัน พุทธบริษัทจึงมี ๒ พวก คือ บรรพชิตพวก ๑ และคฤหัสถ์พวก ๑ บรรพชิตเป็นผู้ที่สะสมอุปนิสัยที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม โดยละอาการบ้านเรือน แต่ผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่สะสมอุปนิสัยเป็นผู้ครองเรือน ก็อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมในเพศคฤหัสถ์ พระวินัยส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติของบรรพชิต แต่คฤหัสถ์ก็ควรศึกษาเพื่อให้รู้ว่าการปฏิบัติต่อบรรพชิตอย่างไร จึงจะอนุเคราะห์แก่บรรพชิตได้ถูก

ต้องตามพระวินัย ซึ่งจะเป็นการดำรงพระพุทธศาสนาด้วย เมื่อรู้ว่าการประพฤติอย่างไรเป็นบรรพชิต ประพฤติอย่างไรไม่ใช่บรรพชิต ก็จะรู้ว่ากิจของภิกษุในพระพุทธศาสนาต่างกับกิจของคฤหัสถ์อย่างไร แต่ถ้าไม่รู้เรื่องพระวินัย คฤหัสถ์บางคนอาจจะมีความเลื่อมใสในภิกษุ ซึ่งไม่ได้ทำกิจของพระภิกษุตามพระวินัย นอกจากนั้นคฤหัสถ์ที่รู้พระวินัย ก็ยังได้ประพฤตีส่ิงที่เป็นประโยชน์เพิ่มขึ้นด้วย เช่น กิริยาอาการทางกายวาจาที่เหมาะสมแก่บรรพชิตอย่างไร คฤหัสถ์ก็กระทำได้ แม้ว่าจะไม่ใช่บรรพชิต เพราะเป็นมารยาทที่ดั่งามของสังคมทั่วไป มารยาทที่เหมาะสมที่ควรนั้นไม่จำกัดเชื้อชาติ สิ่งใดที่ดีก็ควรประพฤติปฏิบัติตามได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติความประพฤติทางกายทางวาจาที่เหมาะสมไว้

การศึกษาพระวินัย ทำให้เห็นพระบริสุทธิคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติข้อประพฤติปฏิบัติที่ดั่งามที่ละเอียดยิ่ง และเมื่อเห็นโทษของสิ่งที่พระองค์ทรงให้ละเว้นแล้ว ก็ย่อมจะทำให้เกิดเลื่อมใสศรัทธาที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ดั่งามและละเว้นสิ่งที่ไม่ดั่งาม ซึ่งก็เป็นอารมณ์ของศีล

พระสูตรตันตปิฎก

สำหรับพระสูตรตันตปิฎก บางท่านก็อาจเคยฟังมาบ้างจากรายการธรรมต่างๆ ที่วัดวาอาราม หรือสถานีวิทยุ ซึ่งเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่พระวิหารเชตวัน พระวิหารเวฬุวัน พระวิหารนิโครธาราม เป็นต้น และเมื่อเสด็จไปสู่ที่ต่างๆ สันทนาธรรมกับบุคคลต่างๆ ตามอุปนิสัยของผู้ฟัง

ผู้ที่ศึกษาพระสูตรตันตปิฎก ก็ย่อมจะเห็นพระกรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมเพื่ออนุเคราะห์ผู้ฟังให้ได้รับประโยชน์ พระองค์มิได้ทรงหวังโทษให้เกิดแก่ผู้ฟังเลย ไม่ว่าผู้ฟังนั้นจะเป็นใครก็ตาม และถึงแม้ในขณะที่ใกล้จะปรินิพพาน พระองค์ก็ยังได้ทรงแสดงธรรมแก่สุภทัตปริพาชก

ผู้ที่ศึกษาพระสูตรย่อมจะซาบซึ้งในความไพเราะของพระธรรมเทศนาที่สมบูรณ์พร้อม ทั้งอรรถ พยานุชนะ และคำอุปมาที่ชัดเจน ความสละสลวย ความจับใจของพระธรรมเทศนาที่ชัดเจนนั้น ย่อมทำให้ผู้ที่ศึกษาเกิดเลื่อมใสและปิติในธรรม ที่สามารถทำให้จิตใจผ่องใส สงบระงับจากอกุศล เป็นสมาธิได้ในขณะที่ซาบซึ้งในรสพระธรรม หรือในขณะระลึกถึงพระพุทธคุณ เป็นต้น

พระอภิธรรมปิฎก

ปิฎกที่ ๓ คือพระอภิธรรมปิฎก บางคนอาจจะกลัวว่าพระอภิธรรมปิฎกยากมาก และไม่มีโอกาสได้ฟังบ่อย แต่เมื่อเข้าใจความหมายของธรรมว่า “ธรรม” คือทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มีจริงๆ และการที่จะเข้าใจสิ่งที่มีจริงๆ ได้ถูกต้องนั้นมีหนทางเดียว คือศึกษาพระอภิธรรม เพราะอีกนัยหนึ่ง อภิธรรมเป็นธรรมส่วนละเอียดจริงๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจากการตรัสรู้ คือประจักษ์แจ้งสัจธรรม ความจริงของสภาพธรรมนั้นๆ

สำหรับพระอภิธรรมปิฎก ผู้ที่ศึกษาก็ย่อมจะเห็นพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุว่าพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้ไว้อย่างละเอียดที่สุด เป็นการย่อยโลกทั้งหมดออกเป็นรูปธรรมและนามธรรม จนไม่เหลือส่วนที่จะพึงยึดถือว่าเป็นตัวตนได้เลย

ที่ว่าพระอภิธรรมปิฎกเป็นอารมณ์ของปัญญา ก็เพราะผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมปิฎกย่อมสามารถเข้าใจสภาพธรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการศึกษาเรื่องธรรมต่างๆ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้และทรงเทศนาไว้อย่างละเอียด

เมื่อศึกษาข้อความใดในพระไตรปิฎก ทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ก็จะต้องรู้ว่าเราสามารถมีความเข้าใจในสิ่งที่อ่านนั้นระดับไหน เข้าใจได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หรือเข้าใจได้อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษาแบบทฤษฎีวิชาการ หรือศึกษา

ด้วยคิดว่าความเข้าใจจากการศึกษานั้นจะเกื้อกูลให้เข้าใจธรรมได้
ถูกต้องชัดเจน

เราก็อ่านกันมานานแล้วทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่เราก็
ต้องมาสนทนาธรรม แล้วยังเน้นกันอยู่ต่อไปว่า ธรรมคือเดี๋ยวนี้ ธรรม
ที่เราได้ฟังมาทั้งหมด คือสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ทดสอบความ
เข้าใจของเราว่า ที่เราเข้าใจมาแล้วทั้งหมดนั้น สามารถที่จะเข้าใจ
ลักษณะของสภาพธรรมจริงๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือยัง ส่วน
ใหญ่มีการเรียน ๒ แบบ คือ แบบท่อง และแบบสอบ อันนี้ตัดไป
ได้เลย มีบางคนคิดว่าต้องท่อง แต่ท่องนั้นเพื่อจำ ไม่ใช่เพื่อเข้าใจ
และการท่องก็ต้องใช้เวลามากด้วยที่จะจำ แล้วก็ลืม เมื่อไม่เข้าใจก็
ไม่มีประโยชน์ แต่ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ เราเรียนอะไร
เราเรียนให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงๆ ขณะนี้ เพราะฉะนั้นเราลืม
จุดนี้ไม่ได้

บางท่านก็กล่าวว่าเข้าใจธรรมหมดแล้ว บางท่านก็บอกว่าธรรมสูง
เหลือเกิน ยากที่จะเข้าใจ ท่านที่กล่าวว่าพระธรรมยากเกินไป ลึกซึ้ง
เกินไป หรือคิดว่าท่านรู้ธรรมแล้ว ถ้าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ไม่
ไกลจากที่นี่ ท่านจะไปเฝ้าฟังพระธรรมไหม ถ้าไปเฝ้าฟังพระธรรม
ก็ไม่มีอะไรที่ผิดกับพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก ไม่ว่าจะเป็นพระวินัย
บัญญัติที่ได้ทรงแสดงแล้ว พระสูตรต้นตอปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ที่ได้
ทรงแสดงไว้แล้ว ข้อความไม่ผิดกัน ส่วนความยากความลึกซึ้งของ
พระธรรมนั้น บุคคลในครั้งโน้นฟังและเข้าใจ แต่ถ้าบุคคลในครั้ง
นี้ศึกษาพระไตรปิฎกแล้วยังสงสัย ยังไม่เข้าใจชัดเจน ก็เป็นเรื่องที่
บุคคลในครั้งนี้จะต้องพากเพียรศึกษา พยายามที่จะพิจารณาให้เข้าใจ
ถูกต้องชัดเจนเท่าที่จะกระทำได้ และต้องช่วยกันหลายๆ ฝ่ายด้วย

มีประโยชน์ทุกกาลในเมื่อเป็นผู้ฟังพระธรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ
คือฟังไปๆ ก็ย่อมจะมีปัจจัยที่ทำให้กุศลกรรมเจริญ อกุศลลดคลายลง
คุณประโยชน์ของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง เปรียบ

เหมือนวางสิ่งของนับพันอย่างลงทุกประตูเรือนที่พระธรรมไปถึง แล้ว
แต่ผู้ใดจะเปิดประตูรับสิ่งของนั้นๆไว้

ฉะนั้น การศึกษาพระไตรปิฎกก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในชีวิตประจำวัน
ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด

ปฏิบัติศีลธรรม

ในครั้งพุทธกาล การศึกษาพระพุทธานุศาสน์ไม่ใช่มีแต่เพียงการฟัง
ซึ่งเป็นขั้นปริยัติศาสนาเท่านั้น แต่มีการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปด้วย
ขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงเทศนาเรื่องสภาพธรรมใด ผู้ฟังขณะนั้น
ก็ระลึก รู้ ศึกษา พิจารณาสภาพที่กำลังปรากฏตามที่ทรงเทศนาใน
ขณะนั้น จนรู้ชัดประจักษ์แจ้งในสภาพที่แท้จริงของธรรมนั้นๆ
ตรงตามที่พระองค์ทรงเทศนา

การปฏิบัติธรรม เป็นการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน
ของพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุว่าพระธรรมไม่ใช่สำหรับอ่าน หรือว่า
ไม่ใช่เพียงสำหรับพิจารณา แต่ผู้ที่ได้เข้าใจพระธรรมแล้ว ทุกท่าน
ควรจะประพฤติปฏิบัติตามที่เข้าใจด้วย ฉะนั้นการเป็น
พุทธศาสนิกชน นอกจากจะศึกษาธรรมแล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติ
ธรรมในชีวิตประจำวันด้วย

อย่างในวันนี้ บางท่านอาจจะไม่ได้สังเกตว่าท่านปฏิบัติธรรมบ้าง
แล้วหรือยัง ซึ่งความจริงแล้วธรรมมีทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล
วันหนึ่งๆ ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมากจนกระทั่งหลับ ทุกท่านมีความประพฤติ
ทางกาย ทางวาจา ที่เป็นอกุศลบ้าง เป็นกุศลบ้าง แต่ถ้าพิจารณาแล้ว
จะเห็นว่าส่วนใหญ่ของชีวิตของทุกท่านเป็นอกุศลมากกว่ากุศล แต่
โดยทั่วไปเมื่อใช้คำว่า “ปฏิบัติธรรม” ก็เป็นที่เข้าใจว่าหมายถึงการ
ประพฤติปฏิบัติธรรมฝ่ายกุศล ซึ่งเป็นไปตามอริยาศัยที่ได้สะสมมา
เช่น บางท่านก็ประพฤติปฏิบัติธรรมชั้นทานกุศล คือให้สิ่งซึ่งเป็น

ประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยทั่วไปแล้ว ชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน
ย่อมปฏิบัติธรรมขั้นนี้ คือในขั้นทาน

ในเรื่องของศีลนั้น ส่วนมากก็ย่อมจะได้ยินได้ฟังเรื่องศีล ๕ กัน
มาตั้งแต่เด็ก ฉะนั้น ก็ควรตรวจสอบว่าในขั้นของศีล ๕ นั้น ท่าน
ปฏิบัติได้ครบถ้วนไหม ซึ่งสำหรับอุบาสกอุบาสิกาแล้วเพียงศีล ๕
ก็ยากที่จะประพฤติปฏิบัติได้ครบถ้วนจริงๆ ทั้ง ๕ ข้อ เพราะเหตุว่า
อาจจะมีเหตุการณ์ซึ่งทำให้ท่านล่วงศีลข้อหนึ่งข้อใดได้ ไม่วันใดก็วัน
หนึ่ง และสำหรับผู้สนใจศึกษาพระธรรมนั้น ย่อมใคร่จะประพฤติ
ปฏิบัติธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้ยิ่งขึ้นไปอีก แต่ถ้าไม่
ศึกษาด้วยการพิจารณาพระธรรมโดยละเอียดจริงๆ ก็ยากที่จะประพฤติ
ปฏิบัติได้ถูกต้อง เพราะพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และ
ทรงแสดงนั้นลึกซึ้งและละเอียดจริงๆ

ในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมไม่ใช่การบังคับ แม้แต่การ
ให้ทาน แม้แต่การรักษาศีล การสมาทานสิกขาบท ก็เป็นเจตนาของ
ผู้ที่จะประพฤติตามสิกขาบท ต้องการวิริยอุตสาหะด้วยความสมัครใจ
การมีศรัทธารักษาศีลเป็นกุศลเจตนาของผู้ที่ต้องการจะขัดเกลาจิตใจ
ของตนเองด้วยการประพฤติอย่างนั้น

ควรทราบว่าผู้เข้าถึงธรรมย่อมประจักษ์ความเป็นอนัตตา จึงไม่คิด
ที่จะบังคับให้ทุกคนหมดกิเลส แต่จะแสดงเรื่องของสภาพธรรมให้
บุคคลอื่นได้เข้าใจชัดเจน และแสดงหนทางประพฤติปฏิบัติให้คนอื่น
เกิดศรัทธา ที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น แม้พระผู้มีพระภาคเองก็
ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรอง ประพฤติปฏิบัติตาม
กำลังศรัทธาและปัญญาเท่าที่สามารถจะกระทำได้ ขณะที่ท่าน
พระสารีบุตรฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ ท่านปฏิบัติธรรมหรือเปล่า?
ท่านพระอัสสชิท่านเดินบิณฑบาต และท่านพระสารีบุตรก็รู้สึกว่
ภิกษุรูปนี้มีกิริยาที่เป็นสมณะจริงๆ ฉะนั้น ธรรมของท่านก็จะต้อง
เป็นธรรมที่น่าเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้ติดตามท่านพระอัสสชิไป
และขอให้ท่านพระอัสสชิแสดงธรรม ในขณะที่ท่านพระสารีบุตรฟัง

ธรรมจากท่านพระอัสสชิ ท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า เพราะว่าเมื่อจบธรรมสั้นๆ ที่ท่านพระอัสสชิกล่าวแล้ว ท่านพระสารีบุตรก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน ฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟังนั้น ท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า ฉะนั้นท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมแน่นอน

ฉะนั้น ปฏิบัติธรรมจึงไม่ใช่นั่งหลับตา ไม่ใช่เดินคิดปกติ แต่ขณะที่ปัญญาก่อเกิดพร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมด้วยความเข้าใจ ฉะนั้นสติปัญญาปฏิบัติกิจของสติปัญญา คือระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด แล้วค่อยๆ เข้าใจ สะสมความรู้ ความเข้าใจไปจนกว่าจะถึงกาลที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งจะเป็นขณะไหนก็ได้

ปฏิเวธธรรม

พระพุทธดำรัสที่ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นตถาคต” หมายถึงการเห็นธรรม รู้แจ้งธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ คือโลกุตระธรรม ๔ ขั้นปฏิเวธ การเห็นธรรมขั้นปฏิเวธเป็นผลของการเจริญธรรมขั้นปฏิบัติ การเจริญธรรมขั้นปฏิบัติต้องอาศัยปริยัติ ด้วยเหตุนี้ปริยัติคือการศึกษาระบบวินัย จึงเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง เป็นทางนำไปสู่พระพุทธศาสนาขั้นปฏิบัติและขั้นปฏิเวธเป็นลำดับไป

การรู้แจ้งอริยสัจธรรมมีถึง ๔ ขั้น คือขั้นที่ ๑ เมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ดับความเห็นผิดที่เคยยึดถือนามธรรมและรูปธรรมทั้งหลายเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนแล้ว ก็ยังมีโลภะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะที่สะสมมานานมากในจิตใจ กิเลสอกุศลธรรมทั้งหลายเป็นนามธรรม มองไม่เห็น ไม่เหมือนรูปธรรมที่ปรากฏให้รู้ได้ทางตาที่เป็นสีสน်วรรณะ ใครจะมีโลภะหรือโทสะมากน้อยอย่างไรก็พอจะประมาณได้จากสีหน้า ท่าทาง กิริยาอาการที่ปรากฏ แต่สภาพของโลภะที่มากจริงๆ ที่สะสมอยู่ในใจซึ่งเป็นนามธรรม

ไม่ใช่สี่สัณณะต่างๆ นั้น ไม่สามารถที่จะปรากฏให้เห็นได้เลย การรู้แจ้งอริยสัจธรรมขั้นที่ ๑ จึงละกิเลสเป็นพระอรหันต์ไม่ได้

ถ้าผู้ใดยังชอบโลภะอยู่ ยังไม่ยอมทำให้โลภะหมดไปเลยทีเดียว ก็ไม่น่าจะกล่าวการอบรมเจริญหนทางปฏิบัติที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะเมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมขั้นที่ ๑ เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ก็ยังมีโลภะ ยังมีความสนุกสนาน ยังมีทุกอย่างที่เป็นความพอใจของท่าน แต่ก็ยังเป็นพระอริยบุคคลซึ่งได้อบรมจิตถึงขั้นที่พ้นจากความไม่รู้สภาพธรรมทั้งหลายมาตั้งแต่เกิด ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่างๆ นั้นมีมาตั้งแต่เกิด ฉะนั้น เมื่อดับกิเลสโดยปัญญาารู้แจ้ง อริยสัจธรรมครั้งที่ ๑ จึงดับความเห็นผิดได้ แต่อย่างยิ่งมีโลภะ มีโทสะ มีโมหะเหลืออยู่

เมื่อพระโสดาบันบุคคลเจริญปัญญาต่อไปก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมครั้งที่ ๒ เป็นพระสกทาคามีบุคคล ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างหยาบ แต่ก็ยังมีโลภะ โทสะ โมหะเหลืออยู่ ยังไม่หมดไปง่ายๆ เลย ลองคิดว่าจะมีความสุขสงบขึ้นอีกสักแค่ไหน แม้ว่ากิเลสยังไม่ดับหมดสิ้นเพราะยังไม่ถึงขั้นพระอรหันต์ แต่เมื่อมีกิเลสบางเบาไปอีกขั้นหนึ่ง ก็ย่อมจะมีความสุขสงบขึ้น แต่ที่จะไม่ให้มีโทสะเลยนั้น ต้องเป็นการรู้แจ้งอริยสัจธรรมครั้งที่ ๓ คือต้องถึงขั้นเป็นพระอนาคามีบุคคล

พระอนาคามีบุคคลไม่มีโทสะเลย เพราะดับโลภะขั้นยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดโทสะได้หมดสิ้นเป็นสมุจเฉท พระอริยบุคคลผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมครั้งที่ ๔ คือพระอรหันต์ ผู้ดับกิเลสหมดสิ้น ไม่มีเชื้อของกิเลสใดๆ เหลือเลย แต่ก็เป็นการยากที่จะให้ทุกท่านปรารถนาที่จะให้ถึงขั้นนั้น

พระนิพพานเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิดขึ้น นอกจากพระนิพพานแล้วไม่มีสภาพธรรมใดดับกิเลสได้เลย เพราะสิ่งใดที่เกิดขึ้นปรากฏ สิ่งนั้นเป็นที่พอใจของโลภะความต้องการได้ทั้งนั้น เมื่อนิพพานเป็นปรমัตถธรรมที่ไม่เกิดขึ้น โลภะจึงยินดีพอใจในนิพพานไม่ได้ โลภะ

ความยินดีพอใจมีอยู่ตราบใด ก็เป็นปัจจัยเป็นสมุทัย คือเหตุที่จะให้มี
ภพชาติอยู่ตราบนั่น

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้แสดงและขยายความ
พระสัทธรรม เพื่อให้เห็นภาพรวมของหลักหรือแก่นพระพุทธศาสนา ทั้งใน
ส่วนของปริยัติสัทธรรม อันควรศึกษาให้เข้าใจในพุทธวจนะที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิบัติสัทธรรม การประพฤติปฏิบัติได้อย่าง
ถูกต้องตามธรรม เพื่อบรรลุผลคือปฏิเวธสัทธรรม รู้แจ้งอริยสัจธรรมไป
ตามลำดับจนถึงความเป็นพระอรหันต์ ดับเชื้อของกิเลสทุกอย่างโดยสิ้นเชิง
ดังนั้น พระสัทธรรมและพระไตรปิฎกจึงมีความสำคัญที่นำไปให้พุทธศาสนิกชน
เข้าใจถึงสาระแห่งพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง

ปรมัตถธรรม

พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบ
ภาษาใดก็ตาม หากศึกษาด้วยความเคารพ ผู้ศึกษาย่อมเห็นถึงความไพเราะ
น่าอัศจรรย์ในพหุชนะที่ทรงแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจใน
อรรถอันสุขุมลุ่มลึกสุดประมาณ ที่เปรียบได้กับความลึกของมหาสมุทร
ชักนำให้เกิดความเพิ่มพูนทางสติปัญญา โดยพิจารณาถึงสภาวะธรรมที่เกิด
ปรากฏขึ้นกับตนเอง พร้อมทั้งจำแนกถึงความเป็นไปของสรรพสิ่งที่
เกี่ยวข้องกับชีวิตได้อย่างถูกต้อง เพื่อการละคลายจากทุกข์ที่เกิดขึ้น

ธรรมอันนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งนี้ จึงเป็นคุณลักษณะเฉพาะของ
พระพุทธศาสนา ที่มีกล่าวไว้ในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งแสดงถึงความจริง
๒ ประการ คือ ปรมัตถธรรม กับ บัญญัติธรรม “ปรมัตถธรรม” คือ
ความจริงที่ไม่มีการแปรปรวน หรือไม่มีความวิปริตด้วยประการใดๆ มีอยู่
๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยมีลักษณะธรรมชาติอยู่
๒ ประการด้วยกัน คือ ๑) สามัญลักษณะ หรือไตรลักษณ์ และ

๒) วิเสสลักษณะ ซึ่งเป็นธรรมชาติพิเศษที่มีประจำตัว ส่วน “บัญญัติธรรม” เป็นสิ่งที่บัญญัติหรือสมมติขึ้นมา เพื่อจะได้เรียกชื่อได้ถูกต้องตามความนิยมของคนหมู่หนึ่งหรือประเทศหนึ่ง ดังที่ปรากฏเป็นภาษาของชนชาติต่างๆ

เนื่องจากพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันมีแนวโน้มของวิถีชีวิตที่แปลกแยกไปจากธรรมมากยิ่งขึ้น ทศนคติที่มีต่อปรมัตถธรรมยิ่งถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ยากเหลือวิสัย หรืออาจเห็นว่ามันจำเป็นที่จะต้องรับรู้และเข้าใจมากไปกว่านี้อาจารย์สุจินต์จึงพยายามนำเสนอปรมัตถธรรม ด้วยถ้อยคำและภาษาที่ฟังเข้าใจง่ายขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้โดยไม่ไกลเกินเอื้อมอย่างที่คิด เพราะเป็นสิ่งที่เกิดปรากฏขึ้นจริงอยู่ตลอดเวลา ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

สภาพธรรมที่มีจริงนั้น ภาษาบาลีใช้คำว่า *ปรมัตถธรรม* เป็นสภาพธรรมที่แม้จะไม่เรียกชื่อใดๆ เลย สภาพธรรมนั้นก็เป็นอย่างนั้น เช่น เสียง ภาษาไทยเรียกอย่างหนึ่ง ภาษาอังกฤษเรียกอย่างหนึ่ง ภาษาจีนเรียกอย่างหนึ่ง เสียงเป็นสิ่งที่มีความจริง เสียงเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง จึงเป็นปรมัตถธรรม

เมื่อใช้คำว่าปรมัตถธรรม บางท่านก็อาจคิดว่าสูงไป หรือยากที่จะเข้าใจได้ แต่ตามความเป็นจริงแล้วไม่ยากเกินความเข้าใจ เพราะเหตุว่า ปรมัตถธรรมมาจากคำภาษาบาลี ๓ คำ คือ *ปรม ธรรมดา และ ธรรม* เมื่อรวมกันแล้วจึงหมายถึงธรรมที่เป็นของจริงอย่างยิ่ง ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นธรรมที่พิสูจน์ได้ เป็นธรรมที่มีธรรมดาอย่างยิ่ง ถ้าเข้าใจความหมายนี้ก็จะเห็นได้ว่าทุกอย่างที่มีจริงในขณะนี้ เป็นปรมัตถธรรม เมื่อยังไม่เคยได้ยินได้ฟังคำนี้ ก็เลยไม่ทราบว่าเป็นปรมัตถธรรมอย่างไร จึงเห็นเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ปรมัตถธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีจริงที่สามารถจะรู้ได้ทางตา คือมองเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหูได้ยินเสียง ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายรู้เย็นร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ที่กระทบ

สัมผัส ทางใจก็คิดนึก ทุกๆ ขณะล้วนเป็นปรมัตถธรรม คือเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ใครจะบอกว่าไม่มีปรมัตถธรรม กำลังเห็นจริงไหม ถ้าจริงก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นของจริงชนิดหนึ่ง

ก่อนจะฟังเรื่องปรมัตถธรรมต่อไป ต้องเข้าใจตามลำดับว่า เห็น มีจริงหรือเปล่า ถ้ามีจริงก็เป็นปรมัตถธรรม คือค่อยๆ พิจารณาไปที่ละทาง จึงจะเข้าใจปรมัตถธรรมที่มีจริงๆ ว่าเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ จึงเป็นปรมัตถธรรม นี่คือมุมมองที่จะเข้าใจจริงๆ ว่าธรรมเป็นอย่างไร ถ้ากระทบที่ตัวทุกคนก็แจ้ง แจ้งเป็นธรรมที่มีจริงๆ แจ้งจริงๆ รู้ได้ สภาพแจ้งนั้นเป็นปรมัตถธรรม เพราะเหตุว่าใครจะเปลี่ยนแจ้งเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจว่าเป็นปรมัตถธรรมแล้ว ก็ไม่มีเรา ไม่มีตัวตน

ไฉนขณะนี้ก็เกิดเพราะเหตุปัจจัย คือมีเสียงกระทบกับโสตประสาท ถ้าโสตประสาทไม่มี หรือเสียงไม่มี การไฉนก็เกิดไม่ได้ ชีวิตดำเนินไปที่ละขณะ เห็นบ้าง ไฉนบ้าง ชั่วขณะเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งสั้นมาก และเป็นปรมัตถธรรมทั้งสิ้น แต่อวิชชาปิดบังไม่ให้เห็นความเป็นปรมัตถธรรมของธรรม เพราะเหตุว่าไม่เคยมีใครหยุดระลึก ตรึก คิด ในเรื่องการไฉนขณะนี้ว่า ไม่มีใครสร้าง เราสร้างไม่ได้ เราทำไฉนไม่ได้ แล้วจะยึดถือว่า ไฉนเป็นของเราได้อย่างไร เพียงไฉนเกิดขึ้นก็หมดไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทุกสิ่งเกิดขึ้นเพียงสั้นๆ แล้วก็หมดไปอย่างรวดเร็ว แต่ว่าเกิดดับสลับต่อกันรวดเร็วจนกระทั่งการดับไปหมดไปไม่ปรากฏ จึงไม่รู้ความจริงว่าเป็นปรมัตถธรรม ซึ่งมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปไม่ยั่งยืน จึงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ บุคคลใดๆ ทั้งสิ้น

การรู้แจ้งธรรม ก็คือการรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราหรือของใคร นี่คือจุดเริ่มต้นที่จะศึกษาธรรมให้เข้าใจธรรมตามความเป็นจริง หลายท่านไม่เห็นประโยชน์ว่าทำไมต้องฟัง

พระธรรมขั้นปรมัตถธรรม ชีวิตวันๆ ก็แสนสบายอยู่แล้ว ไม่ต้องเสียเวลาฟังคำบาลีและอ่านตำรามากมาย แต่ถ้าไม่ฟังพระธรรมจะไม่รู้เลยว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันต์ด้วยอะไร แต่การที่จะรู้จักพระผู้มีพระภาคได้ทุกยุคทุกสมัย แม้เมื่อครั้งที่พระองค์ยังไม่ทรงดับขันธปรินิพพาน ก็มีทางเดียว คือฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จึงสามารถรู้ได้ว่าบุคคลนี้เป็นพระพุทธรเจ้า เพราะทรงแสดงสิ่งซึ่งผู้อื่นไม่สามารถแสดงได้ ไม่สามารถตรึก นึก คิด ไตรตรองประมวลเองได้เลยสักคนเดียว ไม่มีใครเลยที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า นอกจากผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาสมบูรณ์ พร้อมที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ใน ๒๕๐๐ กว่าปี ก็มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคตมพระองค์นี้ และถอยกลับไปก่อนนั้น ก็มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และในกาลข้างหน้าก็จะมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ชาวพุทธควรที่จะได้คิดไตรตรองว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วนั้นทรงแสดงว่าอย่างไร ซึ่งพระธรรมนี้ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงเห็นประโยชน์ก็จะไม่ทรงแสดง แต่เนื่องจากทรงเห็นประโยชน์ว่ามีผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาแล้ว สามารถที่จะฟังพิจารณา และอบรมเจริญปัญญา จึงทรงแสดง ทุกท่านได้ผ่านการศึกษาทางโลกมามาก หลายท่านสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ มีความสุขในชีวิต บางท่านอาจคิดว่าพอแล้ว ไม่มีความจำเป็นอะไรอีกในชีวิต เพราะได้รับความสำเร็จทุกอย่าง แต่ตราบดีที่ยังไม่ศึกษาพระธรรม เชื่อว่าผู้นั้นยังไม่รู้จักพระพุทธรเจ้า และก็ยังไม่เข้าใจพระธรรมด้วย ถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของพระธรรม ต้องศึกษา ต้องฟัง ถึงแม้ว่าจะยาก เมื่อเป็นสิ่งใหม่ก็ต้องค่อยๆ ฟัง เพื่อให้ค่อยๆ เข้าใจขึ้นคิดว่า จะปล่อยให้มันเป็นสิ่งใหม่สิ่งยากไปเรื่อยๆ โดยไม่ฟังให้เข้าใจ ฉะนั้นจึงควรเห็นประโยชน์ของปัญญา เพราะเหตุว่าผู้มีทรัพย์มากก็ต้องแก่ เจ็บ ตาย ต้องมีความทุกข์ ไม่มีใครพ้นไปได้เลย

เพราะฉะนั้น ถ้าจะอยู่ไปโดยไม่รู้ว่าวันไหนจะมีความทุกข์อย่าง
มาก จะป่วย เจ็บไข้อย่างหนัก จะพิการ จะสูญเสียทรัพย์สมบัติหมด
เมื่อไม่รู้สาเหตุ ความทุกข์ก็ย่อมมากทีเดียว แต่ถ้าสามารถเข้าใจธรรม
ซึ่งเป็นเหตุเป็นผลโดยละเอียดยิ่งขึ้น ก็จะเห็นพระคุณของพระธรรมที่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยละเอียดทุกประการ เพื่อให้ผู้ฟัง
เกิดปัญญาสามารถที่จะรู้จักตนเองตามความเป็นจริงได้ตั้งแต่ตื่นจน
หลับทุกวัน ซึ่งถ้าเข้าใจเรื่องปรมัตถธรรมก็จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุก
อย่างที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุปัจจัย ท่านที่สะสมที่จะได้เห็นสิ่งที่ดี ได้ยิน
เสียงที่ดี ได้กลิ่นที่ดี ลิ้มรสที่ดี กระทั่งสัมผัสที่ดี ก็เป็นไปตามเหตุ
ปัจจัยเพียงชั่วกาล ชั่วขณะ เพราะไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน

เมื่อเวไนยสัตว์ฟังพระอภิธรรมก็พิจารณาสภาพปรมัตถธรรมที่
กำลังปรากฏด้วยปัญญาที่ได้อบรมสะสมมาแล้วในอดีต จึงรู้ความจริง
ของปรมัตถธรรมในขณะนั้นได้ ด้วยเหตุนี้ ในครั้งพุทธกาล เมื่อ
พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมจบลง จึงมีผู้บรรลุมรรคผลนิพพาน
เป็นจำนวนมาก เพราะท่านเหล่านั้นฟังพระธรรมเข้าใจ และพิจารณา
รู้ความจริงของสภาพปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

หลักปรมัตถธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้น จึงได้ปรากฏข้อมูลที่
ว่าด้วยเรื่องจิต เจตสิก รูป และนิพพาน ไว้โดยสังเขปดังนี้ คือ

จิตปรมัตถ์

“จิต” เป็นปรมัตถธรรมที่เกิดขึ้นรู้สี รู้เสียง รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส รู้สิ่ง
ต่างๆ ตามประเภทของจิตนั้นๆ เช่น จิตที่เกิดขึ้นเห็นสีทางตาเป็นจิต
ประเภทหนึ่ง จิตที่เกิดขึ้นได้ยินเสียงทางหูเป็นจิตอีกประเภทหนึ่ง
จิตที่เกิดขึ้นรู้เย็น รู้ร้อน รู้อ่อน รู้แข็ง รู้ตึง รู้ไหวทางกายเป็นจิต
ประเภทหนึ่ง จิตคิดนึกที่เกิดขึ้นรู้เรื่องต่างๆ ทางใจเป็นจิตประเภท
หนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น ทั้งนี้ตามประเภทของจิตและตามปัจจัยที่ทำให้เกิด
จิตประเภทนั้นๆ

ขณะที่เห็นสีต่างๆ ทางตานั่น ตาไม่เห็นอะไร ตาเป็นเพียงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเห็น ซึ่งเป็นจิต เมื่อเสียงกระทบหู หูไม่ใช่จิต เพราะเสียงและหูไม่รู้อะไร แต่สภาพธรรมที่ได้ยินเสียงหรือรู้เสียงนั้นเป็นจิต ฉะนั้น จิตปรমัตถ์จึงเป็นสภาพธรรมที่รู้สี รู้เสียง รู้สิ่งต่างๆ

ในขณะที่จิตกำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่นั้น ขณะนั้นมีได้มีแต่เฉพาะจิตที่เห็นเท่านั้น หรือมีได้มีแต่เฉพาะสิ่งที่จิตเห็นเท่านั้น แต่ต้องมีทั้งจิตเห็นและสิ่งที่จิตเห็น เมื่อมีสิ่งที่ถูกเห็นขณะใด ก็แสดงว่าขณะนั้นต้องมีสภาพเห็น คือจิตเห็นด้วย แต่ถ้ามุ่งสนใจเฉพาะวัตถุหรือสิ่งที่ถูกเห็นเท่านั้น ก็จะทำให้ไม่รู้ความจริงว่าสิ่งที่ถูกเห็นนั้น จะปรากฏได้ก็เพราะจิตเกิดขึ้นทำกิจเห็นสิ่งนั้น ในขณะคิดนึกก็เช่นเดียวกัน เมื่อจิตคิดนึกเรื่องใด เรื่องรานั้นเป็นคำที่จิตกำลังคิดนึกอยู่ในขณะนั้น เมื่อจิตเกิดขึ้นรู้สิ่งใด สิ่งที่ถูกรู้ นั้น ภาษาบาลีเรียกว่า *อารมณ์*

จิตซึ่งเป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณ์นั้น มิใช่มีแต่ในพระพุทธศาสนา หรือเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น จิตเห็น จิตได้ยิน เป็นต้นนั้น เป็นปรมัตถธรรม ไม่ใช่เชื้อชาติใดๆ ทั้งสิ้น การที่บัญญัติว่าเป็นบุคคลนี้เห็น สัตว์นั้นได้ยิน เป็นต้น ก็โดยอาศัยรูปและการจำ ถ้าไม่มีรูปและการจำ ก็ย่อมจะบัญญัติจิตเห็น จิตได้ยินนั้นๆ ว่าเป็นบุคคลนี้เห็น หรือเป็นสัตว์นั้นได้ยินไม่ได้

จิตเป็นปรมัตถธรรม ไม่ว่าจะเป็นจิตเห็นของสัตว์ใดบุคคลใด จิตเห็นที่เกิดขึ้นนั้นก็ต้องเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จิตได้ยินก็ต้องได้ยินเสียง จิตเห็นจะรู้เสียงไม่ได้ และจิตได้ยินจะรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ได้ ไม่มีผู้ใดมีอำนาจบังคับบัญชาให้ปรมัตถธรรมเปลี่ยนลักษณะ และสภาพของปรมัตถธรรมนั้นๆ เป็นอย่างอื่นได้ จิตซึ่งเป็นปรมัตถธรรมที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น เกิดขึ้นได้เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อไม่มีปัจจัย จิตก็เกิดไม่ได้ เช่น เมื่อเสียงไม่เกิดขึ้นกระทบหู จิตได้ยินก็เกิดไม่ได้ เมื่อกลิ่นไม่เกิดขึ้นกระทบจมูก จิตรู้กลิ่นก็เกิดไม่ได้ จิตแต่ละประเภทจะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะมีปัจจัยที่

ทำให้เกิดจิตประเภทนั้นๆ ฉะนั้น จิตที่เกิดขึ้นจึงต่างกันเป็น ๘๕ ประเภท หรือ ๑๒๑ ประเภท โดยเฉพาะ (ซึ่งเรียกว่า ๘๕ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวง) และปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตประเภทหนึ่งๆ นั้น ก็ไม่ใช่เพียงปัจจัยเดียว แต่ต้องมีหลายปัจจัย เช่น จิตเห็นเกิดขึ้นเพราะมีปัจจัย คือ ตา ซึ่งได้แก่จักขุปสาท และ รูป คือสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นต้น จิตเป็นปรมัตถธรรมที่ไม่ใช่รูป ปรมัตถธรรมใดไม่ใช่รูป ปรมัตถธรรมนั้นเป็นนามธรรม จิต เจตสิก นิพพาน เป็นนามธรรม รูปเป็นรูปธรรม

การเรียกจำนวนจิตว่า ดวง นั้นก็เป็นเรื่องของภาษา เพราะว่าจิตไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่โคะ ไม่ใช่แก้ว เพราะฉะนั้นจะใช้คำเรียกจำนวนจิตว่าตัวก็ไม่ได้ คำว่าดวงนั้น เป็นคำที่แสดงจำนวนของจิตเท่านั้น ไม่ใช่คำที่อธิบายรูปร่างลักษณะของจิต เพราะว่าจิตเป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่างสัณฐานอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

จิตเป็นนามธรรมที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว จึงไม่สามารถเอาเข้ามาทดลองพิสูจน์อย่างวิทยาศาสตร์ได้ แต่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะที่แท้จริงของจิตได้ด้วยการอบรมเจริญปัญญา ตามหนทางที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้และทรงแสดงไว้ ในขณะที่ได้ฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียดขึ้น นั่นคือการศึกษাপรมัตถธรรมหรืออภิธรรมนั่นเอง เพราะว่านามธรรมและรูปธรรมเป็นปรมัตถธรรมเป็นอภิธรรม

เจตสิกปรมัตถ์

ในขณะที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น มีนามธรรมอีกประเภทหนึ่ง เกิดร่วมกับจิต และรู้อารมณ์เดียวกับจิต นามธรรมนั้นคือ “เจตสิก” ซึ่งได้แก่ ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ ความตระหนี่ ความริษยา ความเมตตา ความกรุณา เป็นต้น สภาพธรรมเหล่านี้เป็นเจตสิกปรมัตถ์ ไม่ใช่จิตปรมัตถ์

ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ เป็นต้นนั้น เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นสภาพธรรมที่ต้องเกิดกับจิต ถ้าไม่มีจิต เจตสิกคือความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ เป็นต้นนั้น ก็เกิดไม่ได้ เจตสิกปรมัตถ์มี ๕๒ ประเภท หรือเรียกว่า ๕๒ ดวง เช่น ความโกรธ (โทสะ) ก็เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง มีลักษณะหยาบกระด้างดุร้าย ความรักก็เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งคือ โลภเจตสิก มีลักษณะยึดติด ไม่สละ และปรารถนาอารมณ์ จะเห็นได้ว่า เจตสิกแต่ละประเภทยังเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ไม่ใช่สภาพธรรมอย่างเดียวกัน นอกจากมีลักษณะต่างกัน กิจของเจตสิกแต่ละอย่างก็ต่างกัน ผลคืออาการที่ปรากฏก็ต่างกัน และเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตสิกแต่ละประเภทก็ต่างกัน

จิตปรมัตถ์และเจตสิกปรมัตถ์เป็นนามธรรมที่รู้ารมณ์และเกิดร่วมกัน เจตสิกเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้ารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิต คือจิตเกิดดับที่ไหน เจตสิกก็เกิดดับที่นั่น จิตปรมัตถ์และเจตสิกปรมัตถ์นั้นไม่แยกกัน คือไม่เกิดดับแต่เพียงปรมัตถ์เดียว จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ารมณ์ ส่วนเจตสิกต่างๆ ที่เกิดร่วมกับจิตก็รู้ารมณ์เดียวกับจิต แต่มีลักษณะและหน้าที่ในการรู้ารมณ์นั้นต่างกันไปตามลักษณะและกิจการงานของเจตสิกแต่ละประเภท เพราะเหตุที่จิตแต่ละดวงที่เกิดขึ้นนั้นมีเจตสิกเกิดขึ้นร่วมด้วยมากน้อยต่างๆ กัน และเป็นเจตสิกต่างประเภทกัน จึงทำให้จิตต่างกันเป็น ๘๘ หรือ ๑๒๑ ประเภท (โดยพิเศษ) จิตแต่ละประเภทยังไม่เหมือนกัน โดยรู้ารมณ์ต่างกันบ้าง โดยทำกิจต่างกันบ้าง โดยเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยต่างกันบ้าง เช่น จิตบางดวงมีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์ จิตบางดวงมีเสียงเป็นอารมณ์ เป็นต้น จิตบางดวงทำกิจเห็น จิตบางดวงทำกิจได้ยิน เป็นต้น จิตบางดวงมีโลภเจตสิกเกิดร่วมด้วย จิตบางดวงมีโทสะเจตสิกเกิดร่วมด้วย ดังนี้ เป็นต้น

ถ้ารู้ลักษณะของจิตเจตสิกที่เกิดขึ้นแต่ละวินาทีแต่ละขณะ ในวัน
หนึ่งๆ ก็รู้ความจริงของจิตใจเราเองดีว่า บางครั้งก็นำรังเกียจ
น่าเกลียด หรือบางครั้งก็นำชื่นชมมากน้อยแค่ไหน เพราะถึงแม้ว่าจะ
ไม่ได้ทำทุจริตทางกาย ทางวาจา แต่ว่าจิตใจที่เกิดขึ้นสลับตอกันอยู่นั้น
บางขณะก็เป็นจิตใจที่น่ารังเกียจ น่าละอาย ควรจะขจัด ขัดเกลาให้
เบาบางลง และบางขณะที่เป็นจิตใจที่ดีงาม ก็ควรจะเจริญให้มีมาก
ขึ้นๆ

ความโกรธ ความไม่พอใจแต่ละขณะที่เกิดขึ้นนั้น ถึงแม้ว่าจะเล็ก
น้อยสักเท่าไร แต่ลักษณะของปรมัตถธรรมแต่ละชนิดนั้น ก็ต้อง
ปรากฏตามสภาพของปรมัตถธรรมนั้นๆ ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลง
ลักษณะของปรมัตถธรรมแต่ละประเภทนั้นได้เลย ถึงคนอื่นจะไม่รู้
แต่ตัวผู้โกรธเองก็ต้องรู้ เพราะว่าลักษณะและสภาพของความโกรธ
ความไม่แค้นนั้น ปรากฏแก่คนนั้นในขณะนั้นแล้ว

รูปปรมัตถ์

รูปปรมัตถ์เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์ มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น
และดับไปเช่นเดียวกับจิตและเจตสิก รูปปรมัตถ์มี ๒๘ รูป หรือ
๒๘ ประเภท และมีความหมายไม่เหมือนที่เข้าใจกันว่า โຕะเป็นรูป
หนึ่ง แก้วเป็นรูปหนึ่ง หนังสือเป็นรูปหนึ่ง ดังนี้เป็นต้น ในรูป
ปรมัตถ์ ๒๘ ประเภทนั้น มีรูปที่จิตรู้ได้ทางตา มองเห็นได้เพียง
รูปเดียว คือสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ส่วนอีก ๒๗ รูปนั้น จิตเห็น
ไม่ได้ แต่รู้ได้ทางอื่นตามประเภทของรูปนั้นๆ เช่น เสียงรู้ได้ทางหู
เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะเห็นจิตและเจตสิกด้วยตาไม่ได้เช่นเดียวกับรูป ๒๗
รูปที่มองไม่เห็น แต่จิตและเจตสิกก็ไม่ใช่รูปปรมัตถ์ เพราะจิตและ
เจตสิกเป็นปรมัตถธรรมที่รู้อารมณ์ ส่วนรูปเป็นปรมัตถธรรมที่ไม่รู้
อารมณ์ รูปปรมัตถ์เป็นสังขารธรรม มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น รูปๆ

หนึ่งอาศัยรูปอื่นเกิดขึ้น ฉะนั้น จะมีรูปเกิดขึ้นเพียงรูปเดียวไม่ได้ ต้องมีรูปที่เกิดพร้อมกันและอาศัยกันเกิดขึ้นหลายรูป รวมกันเป็น ๑ กลุ่มเล็กๆ ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้เลย ภาษาบาลีเรียกว่า ๑ กลาป/

รูปเป็นสภาพธรรมที่เล็กละเอียดมาก เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา รูปกลาปหนึ่งที่เกิดขึ้นจะดับไปเมื่อจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะจิตที่เห็นและจิตที่ได้ยินขณะนี้ ซึ่งปรากฏเสมือนว่าพร้อมกันนั้นก็เกิดดับห่างไกลกันเกินกว่า ๑๗ ขณะจิต ฉะนั้น รูปที่เกิดพร้อมกับจิตที่เห็น ก็ดับไปก่อนที่จะจิตได้ยินจะเกิดขึ้น

รูปมีส่วนสำคัญในชีวิตอย่างมากทีเดียว เพราะรูปย่อมทำให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ได้ อย่างรูปสี นอกจากว่าเราจะอยากเห็นสีสวยๆ ของดอกไม้ เสื้อผ้า อาหาร และสิ่งของต่างๆ แล้ว เรายังอยากให้มีสีสันวรรณ รูปทรงของตัวเองงดงาม น่าดูด้วย และถ้าเป็นอย่างที่เราปรารถนาเมื่อไหร่ก็มีความสุขเมื่อนั้น แต่ว่าถ้าไม่เป็นอย่างที่เราปรารถนาก็มีความทุกข์

ถึงแม้ว่าลักษณะที่แท้จริงของรูปแต่ละรูปนั้นมีการเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ทว่าแต่ละรูปก็มีลักษณะที่ทำให้จิตมีความพอใจลุ่มหลง เพลิดเพลินยินดีไปได้ ถ้าไม่รู้ความจริงของรูปนั้นๆ สำหรับรูปคนซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ของร่างกายนั้น บางรูปก็เกิดจากกรรม บางรูปก็เกิดจากจิต บางรูปก็เกิดจากอุตุ คือความเย็นความร้อนที่พอดี และบางรูปก็เกิดจากอาหาร ส่วนพวกต้นไม้ ใบหญ้า ภูเขา วัตถุสิ่งของต่างๆ ซึ่งไม่มี จิตนั้น เป็นรูปที่เกิดจากอุตุ คือความเย็น ความร้อนเท่านั้น

นิพพานปรมัตถ์

ปรมัตถธรรมอีกประเภทหนึ่ง คือ “นิพพานปรมัตถ์” พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า นิพพาน เพราะออกจากตัณหา คือวานะ นิพพาน

ปรหมัตถ์เป็นสภาพธรรมที่ดับทุกข์ จิต เจตสิก รูป เป็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป การที่จะดับทุกข์ได้นั้นจะต้องดับตัณหา เพราะตัณหาเป็นสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นสมุทัยให้เกิดขันธ ซึ่งได้แก่ จิต เจตสิก รูป การที่จะดับตัณหาได้นั้นก็ด้วยการอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งชัดในลักษณะเกิดดับของจิต เจตสิก รูป แล้วละคลายความยินดียึดมั่นเห็นผิดในจิต เจตสิก รูป ได้ด้วยการรู้แจ้งนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับตัณหา ดับทุกข์ ดับขันธ นิพพานจึงเป็นธรรมที่มีจริง เป็นปรหมัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่รู้แจ้งได้

นิพพานปรหมัตถ์ โดยปริยายแห่งเหตุมี ๒ อย่าง คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ และ อนุปาติเสสนิพพานธาตุ ๑ คำว่า *อุปาทิ* เป็นชื่อของขันธ ๕ คือ จิต เจตสิก รูป สอุปาทิเสสนิพพาน คือความสิ้นไปของกิเลสทั้งหมด แต่ยังมีขันธเกิดดับสืบต่ออยู่ อนุปาติเสสนิพพานคือการดับขันธทั้งหมด เป็นการปรินิพพานของพระอรหันต์ ส่วนคำว่า “โดยปริยายแห่งเหตุ” คือ การอ้างถึงมีขันธเหลือ และไม่มีขันธเหลือ ซึ่งเป็นเหตุในการบัญญัตินิพพาน ๒

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ได้ร่มพระศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงบรรลुสอุปาทิเสสนิพพานธาตุ กิเลสและธรรม (ซึ่งได้แก่จิตและเจตสิกอื่นๆ) ที่เกิดร่วมกับกิเลสนั้นดับ หมดสิ้นและไม่เกิดอีกเลย แต่ยังมีขันธ คือ จิต เจตสิก (ที่ปราศจากกิเลส) และรูปที่เกิดดับสืบต่ออยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตจันตาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุลแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บอบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั้นเทียว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไป

แห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุ นั้น เราเรียกว่า
สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ”

อุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ไม่มีขั้นเหลือ เมื่อพระผู้มี
พระภาคทรงดับขั้นปรินิพพานระหว่างไม้สาละคู่ เป็นอุปาทิเสส
นิพพาน ดับขั้นห่มคัลลโดยรอบ ดับสนิทซึ่งภพทั้งหลายโดย
ประการทั้งปวง ดับจิต เจตสิก รูป ทั้งหมดไม่มีการเกิดอีกเลย
พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เป็นพระเสกขบุคคล
เพราะยังต้องศึกษาเจริญธรรมยิ่งๆ ขึ้นเพื่อดับกิเลสที่เหลืออยู่ให้
หมดไป ส่วนพระอรหันต์เป็นพระอเสกขบุคคล เพราะดับกิเลส
ทั้งหมดเป็นสมุจเฉทได้แล้ว ไม่ต้องศึกษาเพื่อดับกิเลสอีก

ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น และสิ่งที่เกิด
ขึ้นนั้นก็ไม่มีอะไรอื่นนอกไปจากจิต เจตสิก รูป ๓ ประมวลนี้เท่านั้น
นิพพานเป็นธรรมที่ดับกิเลสซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดจิต เจตสิก รูป
ฉะนั้นนิพพานจึงดับจิต เจตสิก รูปด้วย เมื่อนิพพานเป็นธรรมที่
ดับจิต เจตสิก รูป นิพพานจึงไม่ใช่จิต นิพพานไม่ใช่เจตสิก นิพพาน
ไม่ใช่รูป แต่นิพพานก็เป็นปรมัตถธรรมอย่างหนึ่ง เป็นสภาพธรรมที่มีจริง

นิพพานนั้นถึงแม้ว่าจะมีจริง เป็นปรมัตถธรรม แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่
ใครๆ จะรู้แจ้งลักษณะของนิพพานได้ง่ายๆ เพราะว่าการที่จะรู้แจ้ง
ลักษณะของนิพพานได้นั้น จะต้องรู้ด้วยปัญญาขั้นสูงอันเกิดจากการ
เจริญปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งกำลังปรากฏอยู่ทุกๆ ขณะ
อย่างทั่วถึง และแจ้งชัดจริงๆ เสียก่อน

นิพพานเป็นปรมัตถธรรม จึงเป็นธรรมที่มีจริง นิพพานไม่ใช่
สังขารธรรม เป็นวิสังขารธรรม คือเป็นธรรมที่ไม่เกิด ตรงกันข้ามกับ
สังขารธรรม คือธรรมที่เกิดขึ้นมีปัจจัยปรุงแต่ง นิพพานเป็นอสังขต
ธรรม ไม่ใช่สังขตธรรม สังขตธรรมคือธรรมที่เกิดดับ อสังขตธรรม
คือธรรมที่ไม่เกิดดับ นิพพานไม่มีปัจจัยจึงไม่เกิดดับ

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าหลักปรมาัตถธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายนั้น ยังคงมีพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ได้ยึดถืออย่างเคร่งครัด ซึ่งไม่เพียงกล่าวถึงลักษณะของปรมาัตถธรรมทั้ง ๔ เท่านั้น แต่ยังสามารถจำแนกแยกย่อยให้ผู้ฟังเห็นถึงความละเอียดของจิตปรมาัตถ์ เจตสิกปรมาัตถ์ และรูปปรมาัตถ์ที่เกิดขึ้นและดับไปทุกขณะในชีวิต เพราะเป็นความจริงของสภาวะธรรมที่ปราศจากความเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลใดๆ ทั้งสิ้น มีการยกตัวอย่างพร้อมทั้งเน้นย้ำอยู่เสมอ ให้ผู้ฟังพิจารณาสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจริงกับตนเองในขณะที่กำลังฟังนั้นด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ปรมาัตถธรรมที่กำลังกล่าวถึงนี้เป็นเพียงเรื่องราวในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาให้ได้รู้จักหรือท่องจำ เจกเช่นศาสตร์อื่นๆ โดยทั่วไป แต่เพราะปรมาัตถธรรมเป็นสิ่งที่จริงจึงมีชีวิตได้

ไตรลักษณ์

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงปรมาัตถธรรม อันเป็นสภาวะธรรมที่มีทั้งโลกทุกจักรวาลและชีวิตแล้ว ยังทรงแสดงถึงอาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายด้วย ซึ่งอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงประเด็นดังกล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้น สมบูรณ์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ธรรมข้อใดที่อาจจะมีผู้เข้าใจผิดได้ พระองค์ก็ทรงบัญญัติคำกำกับให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้ไม่มีใครเข้าใจความหมายของธรรมข้อนั้นผิด เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติว่า ธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้นเป็น “สังขารธรรม” เพื่อให้ไม่มีใครเข้าใจผิดว่าธรรมที่เกิดขึ้นนั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ตลอดไปเรื่อยๆ พระองค์จึงทรงบัญญัติว่าธรรมที่เป็นสังขารธรรม (ธรรมที่มีสภาพปรุงแต่ง) นั้นเป็น “สังขตธรรม” (ธรรมที่ปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้น)

สังขตธรรม คือธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป พระองค์ทรงบัญญัติคำว่า สังขตธรรม กับคำว่า สังขารธรรม เพื่อให้รู้ว่าธรรมใดที่เกิดขึ้น ธรรมนั้นมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อปัจจัยดับ ธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยนั้นก็ต้องดับไป จิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ รูปปรมัตถ์ เป็นสังขารธรรม ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นก็เป็นสังขตธรรม

สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง

จิต เจตสิก รูป เป็นสังขารธรรม ไม่เที่ยง คือทันทีที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็วมาก จึงไม่มีใครรู้ว่าจิตเกิดแล้วก็ดับจริงๆ เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้และทรงแสดงพระธรรมที่ทรงประจักษ์แจ้ง จึงเป็นหนทางให้พุทธบริษัทได้ศึกษาพิจารณาพระธรรมและอบรมเจริญปัญญา เข้าใจสภาพสังขารธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏในชีวิตประจำวันเมื่อเข้าใจแล้วก็เห็นสังขารอันธำรงปรุงแต่งให้เกิดสติปัญญาน ซึ่งสภาพธรรมที่ระลึกรู้ลักษณะของจิตซึ่งไม่เที่ยง เจตสิกไม่เที่ยง รูปไม่เที่ยง แต่ก็ยังไม่ไขขึ้นประจักษ์แจ้ง เป็นเพียงขั้นที่เพิ่งเริ่มสังเกตพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเท่านั้น

สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์

สังขารธรรมทั้งปวงเกิดแล้วก็ดับไป ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทดีหรือจิตประเภทไม่ดี รูปงามหรือไม่งาม เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเหมือนกันหมด การเกิดดับไม่เที่ยงนี้แหละเป็นทุกข์ เพราะไม่ดำรงอยู่ สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์นั้นไม่ใช่แต่เฉพาะทุกข์กายที่เจ็บปวด ป่วยไข้ หรือทุกข์ที่ต้องลำบากเดือดร้อน ทุกข์ที่พลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือทุกข์ที่ประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักเท่านั้น สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์เพราะสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป จึงไม่ควรยึดถือว่าเป็นสุข บางท่านอาจสงสัยว่าจิตที่ผลิตเพณียินดีเป็นสุขก็มี เหตุใดจึงว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ที่ว่าเป็นทุกข์นั้นเพราะจิตที่ผลิตเพณียินดี

ยินดีนั้นก็ไม่เที่ยง ฉะนั้น สังขารธรรม คือ จิต เจตสิก รูป ทั้งหมด
เป็นทุกข์ เพราะจิต เจตสิก รูป ทั้งหมดไม่เที่ยง

ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ธรรมทั้งปวง ได้แก่ ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน
ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา
ของบุคคลใด

อย่างเวลาที่ความโกรธเกิด มีใครบ้างไม่รู้ แม้ไม่เรียนพระ
อภิธรรมก็รู้ เวลาที่อิจฉาหรือริษยา ต้องเรียนพระอภิธรรมใหม่จึงจะ
รู้ ก็ไม่ต้องเรียน แต่เป็นเรา ไม่รู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะ
ฉะนั้นโดยนัยของพระอภิธรรมจึงรู้ว่าทั้งหมดไม่ใช่เรา เมื่อโลภะเกิด
โทสะเกิด มานะเกิด หรือสกุณสนาน ก็ไม่ใช่เรา เมื่อมีความจำที่
มันคงในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่อนัตตาแบบหลอกๆ ไม่ใช่ทำอะไร
ก็ได้เพราะทุกอย่างเป็นอนัตตา นั่นพูดเอาเอง แต่อัตตาจริงๆ นั้น
ปัญญาเข้าถึงความเป็นอนัตตาหรือยัง หรือเพียงพูดตามว่าทุกอย่าง
เป็นอนัตตา คนที่เพียงเรียนกับคนที่อบรมเจริญปัญญา รู้สภาพธรรม
ตามความเป็นจริงนั้น ปัญญาผัดกันมาก ซึ่งต้องตรง ถ้าเรารู้ว่าเพียงรู้
ชื่อ ก็จะไม่หยุดอยู่เพียงรู้ชื่อ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนสามารถที่จะรู้
ความเป็นอนัตตาจริงๆ สมกับที่เรากล่าวว่า “ธรรมทั้งหลายเป็น
อนัตตา” ฉะนั้นก็เหมือนกับคำอุปมา ที่ว่า “ทัพพีไม่รู้รสแกง”

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้แสดงถึงหลักไตรลักษณ์
โดยมุ่งเน้นให้พิจารณาอย่างละเอียดถึงสถานะความจริงของสามัญลักษณ์
ทั้ง ๓ นี้ด้วยปัญญา มากกว่าการได้รู้จักเพียงชื่อเรียก หรือนำเอาคำเหล่านี้
ไปใช้อย่างคลาดเคลื่อน โดยละเอียดต่อการศึกษาและพิจารณาให้เข้าใจ
ลักษณะที่ถูกต้องและความเป็นจริงตามหลักพุทธธรรม

ภาวนา

คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาคือ เป็นคำสอนที่มีได้มุ่งเพียงให้ศาสนิกเกิดความเชื่อหรือศรัทธา เพื่อที่จะร้องขอหรืออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยดลบันดาลสิ่งต่างๆ ตามที่ปรารถนา แต่มุ่งเน้นให้ศาสนิกได้ฝึกอบรมตนเอง หากผู้นั้นประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านจิตใจตามหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่าภาวนา มีผลให้กิเลสอันเป็นความเศร้าหมองของจิตใจได้สงบ ราบตามสมควรแก่อาการที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ภาวนา คือการอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น และเป็นการอบรมเจริญปัญญาตามลำดับขั้นด้วย จิตเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดเรียวทุกคนมีอกุศลจิต แต่บางคนก็ไม่รู้ว่าเป็นอกุศลจิต ขณะกำลังทำกิจการงานต่างๆ นั้นก็เป็นอกุศลจิต ขณะใดที่ไม่เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น แม้ไม่ทำทุจริตกรรม แต่ใจก็เป็นอกุศลแล้ว เช่น นึกคิดถึงคนอื่นด้วยความผูกพันติดข้อง หรือนึกถึงความขุ่นเคืองใจ วันหนึ่งๆ ทุกคนคิดมากกว่าพูด ถ้าเพียงโกรธไม่พูด คนอื่นก็อาจไม่รู้เลย แต่ถ้าโกรธมากขึ้น ก็จะแสดงออกมาทางกาย วาจา ซึ่งเมื่อถึงขั้นกระทำอกุศลกรรม จะเห็นได้ว่าเป็นอกุศลจิตที่มีกำลังแรงแล้ว แต่ผู้มีปัญญาเห็นโทษของอกุศลแม้เพียงความขุ่นใจเล็กน้อย หรือแม้ขณะที่กำลังเพลิดเพลนติดข้อง ทางตาที่จะดูนั้น คู่มือทางหูที่จะฟังนั้น ฟังนี้ ทางจมูกก็จะดมกลิ่นหอม กลิ่นนั้นกลิ่นนี้ เป็นอกุศลที่ติดข้องในวัตถุต่างๆ โดยไม่รู้ตัวมากมายทั้งวัน

ผู้มีปัญญาเริ่มเห็นโทษของโลภะและโทสะ แล้วคิดที่จะสงบจากอกุศลทั้งหลาย เพราะเหตุว่าทุกสิ่งทีติดข้องนั้นจะนำมาแต่ทุกข์โทษเท่านั้น ผู้มีปัญญาจึงฟังพระธรรมระลึกถึงสภาพจิตของตนเอง แล้วเริ่มอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น

เมื่อกิเลสมี ๓ ชั้น กุศลที่ขัดเกลากิเลสก็ต้องมี ๓ ชั้นด้วย คือการเจริญกุศลขั้นศีล ขจัดกิเลสหายาบ การเจริญกุศลขั้นสมาธิ คือสมถภาวนาระงับกิเลสอย่างกลาง และการเจริญปัญญา คือวิปัสสนาภาวนา ดับกิเลสอย่างละเอียด

สมถภาวนา

การอบรมจิตในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่างด้วยกัน คือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา การเจริญสมถภาวนาเป็นการเจริญมหากุศลญาณ สัมปยุตต์ ที่สามารถทำให้นิวรณ์ สงบระงับ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง สมถภาวนานั้นไม่ใช่สิ่งที่จำกัดเฉพาะบางบุคคลเท่านั้น แต่สามารถปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลได้จริงในการดำเนินชีวิตตามปกติ ทั้งนี้โดยมีความเข้าใจที่ถูกต้องในเบื้องต้นเป็นสำคัญ ในเรื่องนี้อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่จะเจริญสมถภาวนาต้องเป็นผู้มีปัญหาเห็นโทษของอกุศลทั้งโลภะ และโทสะ ไม่ใช่เห็นแต่โทษของโทสมูลจิต ซึ่งเป็นความกังวลใจ เตือนร้อนใจต่างๆ เท่านั้น ผู้ที่ไม่รู้จักกิเลสและไม่เห็นโทษของโลภะ ย่อมไม่เจริญสมถภาวนา ฉะนั้น ผู้ที่เจริญสมถภาวนาจึงเป็นผู้ตรง มีปัญหาเห็นโทษของโลภะ และมีสติสัมปชัญญะ รู้ขณะที่ต่างกันของ โลกมูลจิตและมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต จึงจะเจริญมหากุศลญาณ สัมปยุตต์เพิ่มขึ้นๆ จนอกุศลจิตไม่เกิดแทรกคั่นได้ จนกว่าจะเป็น อุปรการสมาธิ แล้วบรรลุอัปปนาสมาธิ คือ ปฐมฌานกุศลจิต ประกอบ ด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา

สมถภาวนาไม่ใช่การทำสมาธิ สมาธิเป็นสภาพธรรมที่ตั้งมั่นใน อารมณ์ ซึ่งได้แก่ เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เมื่อจิตใจฝักใฝ่ มีอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกก็ปรากฏ เป็นสมาธิ คือตั้งมั่นแน่วแน่นอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเพียงอารมณ์

เดียว เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิต เป็นมิจฉาสมาธิ เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตเป็น “สัมมาสมาธิ”

ผู้ที่เจริญสมถภาวนาจึงต้องรู้ความต่างกันของโลภมูลจิตและอกุศลจิต ส่วนใหญ่ ผู้ที่ทำสมาธิไม่ต้องการให้จิตวุ่นวายเดือดร้อนกังวลไปกับเรื่องราวต่างๆ พอใจที่จะให้จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง โดยไม่รู้ว่าขณะที่กำลังต้องการให้จิตจดจ่อในอารมณ์ที่ต้องการนั้น ไม่ใช่หมากุศลญาณสัมปยุตตจิต

ผู้ที่ทำสมาธิเพราะอยากเห็นสิ่งใดนั้น ทำสมาธิด้วยโลภะ ไม่ใช่การอบรมจิตให้สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยปัญญาและสติสัมปชัญญะที่รู้โดยถูกต้องว่า อารมณ์ใดทำให้จิตสงบจากกิเลสได้ โดยพิจารณาอย่างไร เมื่อไม่รู้โดยถูกต้อง แต่ทำสมาธิด้วยความต้องการเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จึงเป็นมิจฉาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิ มิจฉาสมาธิเป็นอกุศลจิตประเภทโลภมูลจิต เป็นความยินดีพอใจต้องการสมาธิซึ่งเป็นสภาพที่ตั้งมั่นในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ และเมื่อเป็นมิจฉาสมาธิก็ย่อมปรากฏภาพต่างๆ ตามที่จิตกำลังคิด โดยไม่รู้ตัวว่าขณะนั้นกำลังคิด เช่นเดียวกับความฝันที่ปรากฏได้เพราะจิตคิดเรื่องที่กำลังฝันนั้น

ผู้เจริญสมถภาวนาต้องมีสติสัมปชัญญะอย่างปกติ และรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลและอกุศลที่เกิดสลับกันและแทรกคั่นอย่างรวดเร็วได้ถูกต้อง มิฉะนั้นก็จะเข้าใจผิดว่า โลภมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาเป็นความสงบและเป็นกุศล

ผู้เจริญสมถภาวนาไม่มีอาการผิดปกติใดๆ เลย เพราะการเจริญสมถภาวนาเป็นการเจริญกุศลทางใจ ซึ่งเมื่อจิตสงบแล้วก็จะปรากฏแต่เนมิตของอารมณ์ที่ทำให้จิตน้อมเป็นกุศลมั่นคงยิ่งขึ้น เช่น ผู้ที่เจริญอาโปกสิณ ก็มีเนมิตของอาโปกสิณเป็นอารมณ์ จะไม่เห็นนรกสวรรค์ หรือเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ เลย ขณะที่ทำสมาธิแล้วเห็นภาพต่างๆ ขณะนั้นไม่ใช่สมถภาวนา

การเจริญสมถภาวนาต้องเป็นมหากุศลสัมปยุตตจิต ซึ่งสงบเพราะระลึกอารมณ์ของสมถภาวนา อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งใน ๔๐ อารมณ์ แม้โลภมูลจิตหรือมหากุศลญาณวิปยุตตจิตจะมีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดใน ๔๐ อารมณ์ ก็ไม่ใช่สมถภาวนา เช่น เด็กหรือผู้ใหญ่ที่ท่อง “พุทโธ” โดยไม่ได้ระลึกถึงพระพุทธรูปประการต่างๆ ก็ไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ผู้ที่เห็นซากศพแล้วตกใจกลัวก็เป็นโทสมูลจิต ไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตต์ ผู้ที่พยายามจดจ้องที่ลมหายใจโดยไม่รู้ว่าจะเพราะอะไรจิตจึงจะสงบได้ ก็ไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตต์ กลิ่นอื่นๆ และอารมณ์อื่นๆ ของสมถภาวนานั้น มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตต้องพิจารณาโดยถูกต้อง จิตจึงสงบได้ ฉะนั้น จึงไม่ควรคิดว่าการทำสมาธิโดยจดจ้องที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ นั้น เป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา

การเจริญสมถภาวนาที่จะบรรลุถึงแม้อุปจารสมาธิก็แสนยาก เพราะปกติเมื่ออารมณ์ใดกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ย่อมคล้อยตามอารมณ์นั้นด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ในวันหนึ่งๆ กุศลที่เป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในภาวนาบ้างมีเป็นส่วนน้อยมาก เมื่อเทียบกับอกุศลที่เกิดขึ้นรวดเร็วเป็นประจำทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และการเจริญสมถภาวนานั้นก็ดับกิเลสไม่ได้ เมื่อกิเลสเกิดขึ้นครอบงำจิตใจขณะใด สมถภาวนาที่เพียรอบรมมาจนถึงขั้นสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ก็เสื่อมหมดสิ้นไป

ในขณะที่ให้ทาน รักษาศีล เจริญสมถะนั้นก็ยับยั้งหรือระงับกิเลสไม่ให้เกิดขึ้นตามขั้นของกุศลนั้นๆ แม้ขณะนั้นกิเลสก็ไม่พอกพูนเพิ่มขึ้น แต่ว่าไม่ได้ขัดเกลากิเลสละเอียดให้เบาบางลงเลย เพียงแต่ยังไม่ทำให้เพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ถ้าตราบได้ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์บุคคลยังไม่ได้ดับกิเลสให้หมดสิ้นไป กิเลสอย่างละเอียดก็ยังมีประจำอยู่ในจิตใจตลอดเวลา ถึงแม้ในขณะนั้นที่กำลังนอนหลับ กำลังให้ทาน รักษาศีล เจริญสมถะ กิเลสอย่างละเอียดก็ยังมีอยู่

วิปัสสนาภาวนา

นอกจากสมถภาวนาที่เป็นการอบรมเจริญความสงบของจิตแล้ว ยังมีภาวนาอีกอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นการพิจารณาสังขารให้เห็นแจ้งประจักษ์ชัดในสภาวธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่า “วิปัสสนา” เป็นส่วนสำคัญของการตรัสรู้และบรรลุสมรรคผล เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

วิปัสสนา คือ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ไม่ใช่หลับตาเห็นนรก สวรรค์ หรือกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ฉะนั้น การปฏิบัติอบรมเจริญวิปัสสนาจึงเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องยาก แต่ว่าเป็นการอบรมเจริญปัญญาที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าถึงธรรมจริงๆ

วิปัสสนาภาวนานั้นทำให้ปุถุชนผู้หนาด้วยกิเลสเปลี่ยนสภาพเป็นพระอริยบุคคล คือ ผู้สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉต วิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกุศลที่ละเอียดกว่ากุศลขั้นทาน ศีล และสมถภาวนา

การเจริญสมถภาวนาและการเจริญวิปัสสนาภาวนา ต่างกันที่อารมณ์และระดับขั้นของปัญญา สมถภาวนามีอารมณ์ที่มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตพิจารณาแล้วสงบ จนจิตตั้งมั่นแน่วแน่ที่อารมณ์นั้นอารมณ์เดียว วิปัสสนามีปรমัตตอารมณ์ คือนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏแล้วดับไป เป็นอารมณ์ที่มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตเริ่มสังเกตพิจารณาทีละอารมณ์บ่อยๆ หนึ่งๆ จนรู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน ผลของสมถภาวนาทำให้เกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมภูมิ ผลของวิปัสสนาภาวนาทำให้ปัญญารู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง และดับกิเลสเป็นสมุจเฉตตามขั้นของโลกุตรมคคจิต ซึ่งมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ จนถึงอรหัตตมคคจิตซึ่งดับกิเลสหมดไม่เหลือเลย จึงดับสังสารวัฏฏ์ ไม่เกิดอีกเลย

ผู้อบรมเจริญวิปัสสนาต้องเป็นผู้ตรงที่รู้ว่าตนยังมีกิเลสครบทุกอย่าง และยังไม่ต้องการดับโลภะให้หมดก่อน เนื่องจากผู้ที่เป็นปุถุชนจะ

ข้ามไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ทันทีไม่ได้ เพราะต้องดับโลภะที่เกิด
ร่วมกับสักกายทิฐิที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวตน สัตว์
บุคคล ให้หมดสิ้นเป็นสมุจเฉทก่อน กิเลสอื่นๆ จึงจะดับหมดสิ้น
เป็นสมุจเฉทได้ต่อไปตามลำดับ

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงการภาวนาซึ่ง
เป็นการอบรมจิตใจให้สงบจากกิเลส ในส่วนของการเจริญสมถภาวนาเพื่อ
ระงับกิเลสอย่างกลางนั้น จิตใจจะสงบระงับจากกิเลสได้ตามสมควร
สำหรับวิปัสสนาภาวนาซึ่งเป็นการอบรมเพื่อละกิเลสอย่างละเอียดนั้น ก็
สามารถอบรมให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยการศึกษาให้เข้าใจความเป็นจริงของ
สภาวะธรรมอย่างถูกต้อง แม้ว่าภาวนาทั้งสองจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน
แต่อาศัยพื้นฐานเช่นเดียวกัน คือปัญญาอันเกิดจากความรู้ความเข้าใจได้
อย่างถูกต้อง เพื่อมิให้ผลของการเจริญภาวนามีลักษณะที่เรียกว่า ‘ผิตผา
ผิตตัว’ ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในปัจจุบัน

สติปัฏฐาน

ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่ออบรมให้เข้าใจและรู้แจ้งความเป็นจริง
ของธรรมนั้น เป็นหนทางหรือข้อประพฤติปฏิบัติที่นำไปสู่การก้าวล่วงพ้น
จากทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง โดยการอบรมสติปัฏฐาน คือ สติเกิดระลึก
พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง สติ-
ปัฏฐานมี ๔ คือ ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน รู้ลักษณะของสติ พิจารณา
รู้ลักษณะของกาย ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน รู้ลักษณะของสติ
พิจารณารู้ลักษณะของเวทนา ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน รู้ลักษณะของ
สติ พิจารณารู้ลักษณะของจิต ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน รู้ลักษณะ
ของสติ พิจารณารู้ลักษณะของธรรม ทั้งนี้ โดยรู้ตามความเป็นจริงว่า
สติปัฏฐาน ๔ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“หนทางนี้เป็นทางอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและ
ปริเวทะ เพื่อดับทุกข์และโหมหนัส เพื่อบรรลุนิรามรรค เพื่อให้แจ้งนิพพาน
ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔” อาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ว่า

การเข้าใจธรรมเพียงขั้นการฟังไม่พอ เพราะเหตุว่าไม่ใช่หนทางที่จะ
ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพียงด้วยการเรียนเรื่องราวของสภาพ
ธรรมในขั้นปริยัติ เมื่อมีความเห็นถูกต้องมีความเข้าใจอย่างมั่นคงใน
เรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเกิดดับ ก็จะเป็นปัจจัยให้สติเกิด
ระลึกศึกษา คือค่อยๆ เริ่มเข้าใจลักษณะตัวจริงของสภาพธรรมแต่ละ
ลักษณะที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นสติปัฏฐาน คำว่า “ปฏิบัติ” ปัตติ
คือ ถึง ปฏิ คือ เฉพาะ ขณะที่สติเกิดนั้นเป็นการถึงเฉพาะลักษณะ
ของสภาพปรมัตถธรรมหนึ่งปรมัตถธรรมใดที่กำลังปรากฏ

ขณะที่สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ในขณะใด
ขณะนั้นก็ปรมรรค คือเป็นหนทางมีองค์ ๘ เมื่อสติปัฏฐานเกิดระลึก
ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะมากจะน้อยไม่สำคัญเลย
สำคัญที่ความรู้ความเข้าใจที่จะค่อยๆ เข้าใจถูก ในลักษณะของสภาพ
ธรรมนั้น จนกว่าวันหนึ่งก็สามารถที่จะรู้ความจริง คือประจักษ์แจ้ง
ลักษณะการเกิดและดับไปของสภาพธรรมได้

ในวันหนึ่งๆ ปัจจัยที่จะให้สติปัฏฐานเกิดระลึกรู้ลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงนั้น น้อยกว่า
ปัจจัยที่จะให้อกุศลจิตเกิดขึ้นมากเหลือเกิน ฉะนั้น การเจริญขึ้นของ
โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔
คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ
๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ จึงต้องสะสมอบรมนานมาก
เพราะไม่ใช่เป็นการทำ สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมารู้ แต่เป็นการระลึกรู้
ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นอนัตตา ที่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏ
แล้วดับไปรวดเร็ว เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ทางตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ในขณะนี้เอง

ถ้าขณะนี้ไม่รู้ว่าสติปัญฐานเป็นอย่างไร ไม่รู้ว่าส่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นต้นนั้น โดยสภาพที่เป็นปรมัตถธรรมไม่ใช่ตัวตนนั้นเป็นอย่างไร ก็จะต้องอบรมปัญญาขึ้นต้นด้วยการฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถูกต้องตรงตามความจริงที่พระองค์ได้ตรัสรู้ และจะต้องพิจารณาหนทางปฏิบัติ คือการเจริญอบรมปัญญาให้ถูกต้องว่าเหตุต้องสมควรแก่ผล เมื่อผลคือปัญญาที่ประจักษ์แจ้งใครลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สภาพที่เกิดขึ้นและดับไปเป็นทุกข์ เพราะไม่ใช่สภาพที่น่ายินดี และเป็นอนัตตา ก็ย่อมรู้ว่ามีทางอื่นเลย นอกจากหนทางเดียว คือสติปัญฐานเกิดขึ้นระลึกรู้ ศึกษา เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เรื่อยๆ จนกว่าสังขารจันท์ทั้งหลายจะเป็นปัจจัย ประดูแต่งให้ปัญญาที่อบรมสมบูรณ์แล้วเกิดขึ้นเป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น

การฟังในขณะนี้มีสติเกิดแล้ว แต่ว่ายังไม่ใช่ว่าสติปัญฐาน เป็นสติดั้งที่ กำลังฟังแล้วพิจารณาค่อยๆ เข้าใจขึ้น ทุกคนเคยทราบแล้วว่า สติไม่ใช่รูปจันท์ สติไม่ใช่เวทนาจันท์ สติไม่ใช่สัญญาจันท์ แต่สติเป็นสังขารจันท์ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ประดูแต่ง ไม่ใช่มีเราไปทำ แต่ขณะที่ฟังกำลังประดูแต่งความเข้าใจให้เพิ่มขึ้น ขณะที่ฟังเข้าใจเรื่องนามธรรมและรูปธรรม ก็เป็นสังขารจันท์ที่จะประดูแต่งให้เกิดความเข้าใจในขณะที่กำลังเห็น ขณะใดที่กำลังเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพียงเข้าใจเรื่องหรือเข้าใจชื่อของสภาพธรรม แต่เมื่อสภาพธรรมใดปรากฏแล้วก็กำลังค่อยๆ เข้าใจตรงลักษณะนั้นว่าลักษณะที่เห็นนั้นเป็นสภาพรู้ เป็นเพียงธาตุหรือสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นสติปัญฐานไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อ เพราะว่าโดยมากมักจะรู้จักชื่อก่อน แล้วก็สงสัยว่าสติปัญฐานคืออะไร เมื่อไรจะเกิด แต่ถ้าไม่มีชื่อเลย ไม่ต้องใช้ชื่อขณะนี้มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ไม่หลงลืมคือกำลังเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นเป็นสติปัญฐาน

การที่จะรู้จักตัวจริงของสภาพธรรมที่เราเรียนกันมานาน และเรียนเป็นคัมภีร์ต่างๆ นั้น จะรู้จริงๆ ก็ต่อเมื่อสติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้น เมื่อความเข้าใจเพิ่มขึ้นชื่อทั้งหมดในพระไตรปิฎกก็จะกระจ่างตามปัญญาของผู้ที่อบรม แม้แต่พยัญชนะสั้นๆ ที่ว่า “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” เมื่อครุ่นนี้ไม่มีเสียง แล้วมีเสียง แล้วเสียงก็หมดไป “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” สภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับไปเร็วมาก เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น ความทรงจำเรื่องราวของสิ่งนั้นก็ปกปิดไม่ให้เห็นการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมทั้งหมดตามความเป็นจริง ยังคงทรงจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง การฟังธรรมต้องไตร่ตรองให้ลึกลงไปอีก ไม่ใช่ฟังเรื่องใดแล้วก็ทิ้งไปเลย แต่ทุกคำที่ฟังเข้าใจต้องเก็บไว้ เพื่อที่จะได้เข้าใจสอดคล้องกับข้อความต่อไปอีก แม้แต่เพียงที่เรากล่าวถึงเมื่อครั้งนี้ “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” ก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก คิดถึงในขณะที่เป็นภวังคจิต ไม่มีอะไรปรากฏ

ถ้าจะไม่พูดตามคำเรา ก็จะไม่ใช้คำภาษาบาลี แต่ใช้คำที่เราสามารถเข้าใจได้ คือเมื่อไม่มี แล้วทำไมจึงมีสิ่งที่ปรากฏได้ นี่เป็นความน่าอัศจรรย์ของธาตุ ซึ่งไม่ใช่เรา ธาตุแข็งมี ธาตุเสียดมี ธาตุกลื่นมี ธาตุร้อนมี ธาตุเย็นมี ธาตุโกรธมี ธาตุโลภะมี ธาตุริษยา มีทุกอย่างเป็นธาตุทั้งหมด เพราะคำว่าธรรมกับธาตุนั้นมีความหมายอย่างเดียวกัน เพราะเหตุที่ไม่มีเจ้าของ ไม่เป็นของใคร และไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล แต่ละลักษณะของธาตุต่างๆ ก็เป็นสภาพลักษณะนั้นๆ นั่นเอง ธาตุเห็นก็ไม่ใช่ธาตุได้ยิน ธาตุแข็งก็ไม่ใช่ธาตุกลื่น เมื่อใดที่รู้ความจริงว่าทุกอย่างเป็นแต่ธาตุเท่านั้น ทั้งหมดเป็นธาตุ ไม่มีใครเลย เมื่อนั้นก็เป็นปัญญาที่รู้ความจริงของสภาพธรรม

มีปัจจัยให้อะไรเกิดก็เกิดทั้งนั้น ไม่ใช่เราจะตั้งกฎเกณฑ์ ไม่ใช่ว่าเราไม่เอาละ เรื่องเดินจงกรมไม่ต้องเดิน ๑๕ นาที แต่เราจะมาตั้งกฎเกณฑ์ว่าไม่ให้คิดต่อไป อย่างนั้นก็ไม่ใช่ สภาพธรรมเกิดเพราะเหตุ

ปัจจัยแล้วเป็นจริงอย่างไร หน้าที่ของสติเมื่อเกิดขึ้น ก็ระลึกรู้ลักษณะที่เป็นสภาพนามธรรมขณะนั้น รู้ลักษณะที่เป็นรูปธรรมขณะนั้น คือให้รู้ลักษณะที่เป็นนามหรือรูปแต่ละอย่างที่ปรากฏ สติปัญฐานไม่ใช่เป็นเรื่องทำ เป็นเรื่องเข้าใจ

การเจริญสติปัญฐานเป็นการอบรมเจริญไตรสิกขา เพราะในขณะที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้น เป็นศีลอย่างละเอียด คือเป็นอธิศีลสิกขา เป็นการระลึกรู้ลักษณะของจิต เจตสิก รูป รู้ลักษณะของกุศลธรรมและอกุศลธรรมก่อนที่จะเกิดการกระทำใดๆ ทางกาย วาจา สติปัญฐานเป็นอธิจิตสิกขา เพราะเป็นความตั้งมั่นของเอกัคคตาเจตสิก (สมาธิ) ในอารมณ์ที่ปรากฏซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว สติปัญฐานเป็นอธิปัญญาสิกขา เพราะเป็นปัญญาที่พิจารณาศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติโดยละเอียดตามความเป็นจริง

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับการเจริญสติปัญฐาน อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดสั้นๆ และข้อความที่น่าสนใจ ดังนี้

- ขณะระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้น เป็นมัชฌิมาปฏิบัติ
- เมื่อใดที่จิตเป็นอกุศล ควรรู้ว่า จิตกำลังเน่าแล้ว
- ต้องพยายามแก้ไข โดยการเจริญสติปัญฐานไปเรื่อยๆ
- อบรมเจริญปัญญา เพื่อละกิเลสให้หมดสิ้น
- จิตวิปlass สัญญาวิปlass ในขณะที่ถือสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน สภาพธรรมที่ไม่งามว่างาม
- ทิฏฐิวิปlass เป็นความเห็นผิดจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะใดที่สติไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอกุศล

- อดทน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏไปเรื่อยๆ ตลอดชีวิต โดยไม่หวังผลตอบแทน
- ขณะที่เห็นสิ่งใดว่าเป็นของเรา ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งใด ก็เป็นเพียงสิ่งที่อยู่ภายนอก ที่จักขุวิญญาณเห็นเท่านั้น เป็นของสาธารณะที่จักขุวิญญาณของใครก็เห็นได้
- ขณะที่เสียใจมากน้อยนั้นก็ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เพราะเป็นลักษณะของโทสะ ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งที่เกิดกับจิตในขณะนั้น แล้วก็ดับไป
- ถ้าสติเกิด จะไม่คิดเรื่องที่ไม่มีสาระ
- เห็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ก็เหมือนเห็นเงาในกระจก

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์มีทัศนะต่อธรรมว่าไม่ใช่เพียงการศึกษาให้รู้เรื่องราวเท่านั้น แต่ควรอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักสภาวะธรรมที่มีจริงตามที่ศึกษานั้นๆ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน อันเป็นมรรคคือหนทางที่ก้าวล่วงสู่ความพ้นทุกข์ เป็นการอบรมปัญญาให้ประจักษ์ในไตรลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏเป็นขั้น ๕ ของแต่ละบุคคล การปฏิบัติธรรมโดยการเจริญสติปัฏฐานดังกล่าว จึงเป็นการเข้าถึงและรู้แจ้งเฉพาะซึ่งสภาวะธรรมในขณะนั้น มีผลให้ละคลายความเห็นผิด และความยึดมั่นในขั้น ๓ ธาตุ อายตนะ เป็นต้นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ดังนั้น อาจารย์สุจินต์จึงมุ่งเน้นว่าความเข้าใจอย่างถูกต้องจริงๆ เท่านั้นที่จะนำไปสู่การเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นสัมมาปฏิบัติ

ปกิณณกรรม

สาระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ ล้วนแต่มีความสุข ลึกซึ้ง กว้างขวาง และเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงกันโดยตลอด หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้น ส่วนใหญ่จะเน้นถึงเรื่องของการปฏิบัติธรรม

ที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งไม่เฉพาะแต่เรื่องของ การเจริญวิปัสสนาหรือสติปัญญาเท่านั้น แต่ได้แผ่ขยายเชื่อมโยงไปถึงหลัก ธรรมและประเด็นสำคัญอื่นๆ ได้อีกมากมาย เช่นตัวอย่างจากหัวข้อ ดังต่อไปนี้

นิยามของคำว่า “ธรรม”

ความเข้าใจในธรรมมิได้เป็นภาระหน้าที่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่ เป็นผลจากการที่ผู้ใดเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ของธรรม ว่าหากไม่มีการ ศึกษาธรรมให้เข้าใจจริงๆ ต่อไปพระพุทธศาสนาก็จะค่อยๆ เลือนหายไป เพราะธรรมเป็นเรื่องละเอียด ลึกซึ้ง ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรอง โดยความ เป็นผู้ตรงต่อเหตุและผล อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงข้อนี้ไว้ว่า

บางคนแสวงหาธรรม ไปสู่สถานที่ต่างๆ หลายแห่งเพื่อแสวงหา ธรรมโดยไม่เข้าใจว่าธรรมมีปรากฏอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ที่ ใกล้ที่สุดคือที่ตัวเองก็เป็นธรรมทั้งหมด ทุกสิ่งภายนอกก็เป็นธรรม ทั้งนั้น เมื่อไม่รู้ว่าเป็นธรรมจึงไปแสวงหาธรรม เพราะไม่เข้าใจธรรม นั้นเอง ต่อเมื่อใดได้ฟังพระธรรม ได้เข้าใจธรรม ก็จะรู้ว่าธรรมนั้น ไม่ต้องแสวงหา และไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะสามารถสร้างธรรม ชนิดหนึ่งชนิดใดให้เกิดขึ้นมาได้ เพราะว่าขณะนี้ทุกอย่างเกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุปัจจัย

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ขณะนี้ทุกคนมองมุมที่จะมุ่งธรรม ถึงแม้ว่ามีธรรมอยู่รอบตัว แต่อย่างไรจึงจะเห็นธรรมตามความ เป็นจริง ฉะนั้น จึงต้องมองมุมที่จะมุ่งตรงให้เข้าใจลักษณะของ สภาพธรรม ซึ่งเมื่อเข้าใจธรรมก็จะทราบได้ว่าไม่มีอะไรสักอย่าง เดียวที่ไม่ใช่ธรรม

ก่อนอื่นต้องเข้าใจตามลำดับ จึงจะเข้าใจธรรมอย่างละเอียดถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา ต้องเข้าใจว่า ขณะนี้ทุกคนไม่ได้พ้นไปจากธรรมเลย กำลังนั่งอยู่ มีชีวิตอยู่

ไม่ว่าที่นี้ที่ไหนเป็นธรรมทั้งหมด ทางตาที่กำลังเห็นเป็นธรรม มองมูมมุงธรรมเพื่อที่จะเข้าใจว่าขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ ธรรมแท้ๆ ธรรมจริงๆ ซึ่งไม่ใช่ใครทั้งสิ้นนั้นมีลักษณะอย่างไร ชีวิตทั้งหมดทุกชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง

การที่จะเข้าใจลักษณะของธรรมได้นั้น ไม่ใช่โดยการคิด เพราะเหตุว่าทุกคนคิด แต่ความคิดของบางคนก็อาจจะถูก บางคนก็คลาดเคลื่อน บางคนก็ละเอียด บางคนก็ไม่ละเอียด ด้วยเหตุนี้ การที่จะเข้าใจธรรมได้จริงๆ ก็จะต้องอาศัยการฟัง หรือการศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ไม่ใช่ทรงปริวิตก หรือตรึก หรือคิด แล้วก็สอน แต่ว่าทรงประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงธรรม ซึ่งผู้ฟังสามารถที่จะพิสูจน์ธรรมที่กำลังฟังตามได้ทุกขณะ ในเมื่อมีความเข้าใจธรรมเพิ่มขึ้น

ธรรมเป็นเรื่องละเอียด ฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า เมื่อเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงก็ต้องเป็นเรื่องละเอียดมาก ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ ที่ใครๆ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้าก็จะสามารถคิดหรือปฏิบัติเองโดยไม่ฟังพระธรรมเลย นี่เป็นข้อที่สำคัญมาก เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องมีความอดทนที่จะศึกษาให้เข้าใจธรรม ท่านที่ศึกษาแล้วจะเห็นได้ว่า ท่านอดทนฟังและศึกษาเป็นปี เป็นหลายๆ ปี แล้วก็ตลอดชีวิตด้วย เพราะยังฟังก็ยังไม่รู้ ว่าที่เคยเข้าใจว่าธรรมไม่ต้องศึกษา เป็นสิ่งที่ผ่านไปไม่ได้เลย และแม้ว่าได้ศึกษาแล้วก็จะค่อยๆ เข้าใจขึ้นในขั้นของการฟัง จนกระทั่งมีเหตุปัจจัยที่จะทำให้สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เป็นอันตตา บังคับบัญชาไม่ได้

ขณะนี้มมีธรรม แต่ทำอย่างไรจึงจะเข้าใจธรรมอย่างถูกต้องว่าไม่ใช่เราที่กำลังเห็น ที่กำลังคิดนึก เพราะฉะนั้นในขั้นต้น ก่อนอื่นต้องพิจารณาให้เข้าใจความหมายของสภาพธรรมแต่ละอย่างให้ถูก

ต้องจริงๆ เช่น “สติ” เราอาจจะชินกับภาษาไทย ซึ่งใช้คำว่า สติ ปัญญา ตั้งแต่เรียนหนังสือในโรงเรียน และในสมุทพกก็บอกว่า สติปัญญา ดี ปานกลาง นั้นเราใช้คำบาลีตามความหมายในภาษาไทย แต่ถ้าเป็นสติตามพระธรรม ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว หมายถึงสภาพธรรมที่มีจริงอย่างหนึ่งซึ่งระลึกเป็นไปในกุศล จะต้องพิจารณาให้ค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เพราะเหตุว่าแม้สภาพธรรมกำลังเกิดขึ้นทำกิจการงานของสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่ไม่มีใครรู้เลยว่าเป็นสภาพธรรม เพราะทุกๆ ขณะมีสภาพธรรมหลายอย่างเกิดร่วมกัน พร้อมกัน

จิตขณะหนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีสภาพธรรมอื่นอีกหลายๆ อย่างเกิดร่วมกับจิต เช่น ขณะคิดก็ต้องมีความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบในเรื่องที่กำลังคิด และการคิดนั้นก็วิจิตรต่างๆ กันไปทุกขณะ ทั้งในเรื่องวิชาการต่างๆ มากมายนับไม่ถ้วน นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่า สภาพของจิตเปล่าๆ ไม่มี จะต้องมีสภาพธรรมอื่นๆ เกิดร่วมกับจิต ซึ่งปรุงแต่งจิตให้เป็นสภาพที่ดีบ้าง ชั่วบ้าง ขณะที่นึกได้ว่าเก็บของไว้ที่ไหน ขณะนั้นไม่ใช่สติเลย เป็นแต่เพียงสภาพจำที่จำได้ว่าเก็บของไว้ในลิ้นชัก เป็นต้น

ในชีวิตประจำวัน ขณะใดที่สติเกิดขึ้น ขณะนั้นจิตเป็นไปในกุศล เพราะสติระลึกเป็นไปในกุศล ขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นไม่ใช่สติ สติเป็นสภาพธรรมที่ดำรง ขณะใดที่จิตเป็นกุศล ขณะนั้นมีสติเกิดร่วมด้วย จิตที่เป็นกุศลก็มีหลายชั้น ขณะที่กำลังฟังพระธรรม กำลังคิดพิจารณาพระธรรมที่ได้ยินได้ฟัง ขณะนั้นเป็นสติ แต่มีใครรู้บ้างว่านี่เป็นสติที่กำลังระลึกรู้ค่า กำลังพิจารณาพระธรรมที่ได้ฟัง แล้วก็ค่อยๆ เริ่มเข้าใจขึ้น ในเมื่อไม่ใช่ตัวตน ก็ต้องเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจสภาพธรรมที่เป็นสติก่อน แล้วจะรู้ว่า สติมีหลายระดับ

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักอบรมจิตใจให้เอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ ขณะที่สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่นแม้เพียงเล็กน้อย
ขณะนั้นก็ไม่ไช้เรา เป็นอนัตตา เป็นธรรมทั้งหมด ขณะที่เป็นกุศล
จิตก็ชั่วขณะสติเกิดระลึกเป็นไปในการให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น
จึงไม่ไช้ตัวตนจริงๆ นี่เป็นความเข้าใจขั้นต้น และภายหลังเมื่อมี
ปัญญาเพิ่มขึ้นก็จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ไช้ตัวตน
ในชีวิตประจำวันนี้เอง แต่ก็ต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาไปเป็น
ขั้นๆ อย่างสติในขั้นทาน สติในขั้นศีล สติที่เกิดระลึกได้เห็นโทษ
ของอกุศล และขณะที่สติเกิดกับกุศลจิตซึ่งเป็นไปในความสงบจาก
อกุศล นี่ก็ชีวิตประจำวัน แต่ก็ยังไม่เห็นธรรมถูกต้องตามความ
เป็นจริง คือยังไม่ถึงระดับขั้นที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็น
ตัวตน สัตว์ บุคคล ต้องมีการฟังพระธรรมอีกจนมีความเข้าใจถูก
ในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรม

นอกจากนี้ ความเข้าใจธรรมในการบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ยังได้
ถูกถ่ายทอดเป็นข้อความสั้นๆ ที่ให้ข้อคิดไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่าง
เหล่านี้ คือ

- ผู้ที่จะศึกษาธรรมจริงๆ นั้นต้องเป็นคนตรง ต้องตรงจริงๆ
จึงจะไม่เอนเอียง คือ ไม่เข้าข้างตัวเอง ธรรมต้องเป็นธรรมตามความ
เป็นจริง เช่นการให้ทาน การให้ทานจริงๆ นั้นไม่ไช้ให้เพื่อหวังผล
ตอบแทน ไม่ไช้ให้เพื่อหวังให้เขารักใคร่ ไม่ไช้ให้เพื่อหวังว่าวันหลัง
เขาจะให้ตอบ การให้ทานนั้นต้องเป็นจิตใจที่สะอาด ปราศจากอกุศล
- เจตนาที่เป็นกุศลนั้น สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่นโดย
ไม่เพ่งเล็งผลใดๆ ตอบแทน ขณะนั้นจิตพ่องใสปราศจากโลภะ จึง
เป็นการละคลายกิเลสของตัวเอง
- สภาพธรรมเกิดขึ้นแล้วก็ดับ ไม่กลับมาอีก

- ขณะที่เราเข้าใจธรรม เป็นกุศลกรรมทางใจ
- โลกปรากฏ เมื่ออารมณ์ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
- สภาพธรรมกำลังปฏิบัติกิจของธรรมนั้นๆ อยู่ทุกขณะ
- ธรรมะคือขณะนี้เอง ศึกษา พิจารณาให้เข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้
- ความไม่รู้สภาพธรรม ทำให้เป็นทุกข์
- นามธรรมที่รู้อารมณ์ คิดนึกเรื่องต่างๆ เมื่อคิดถูกจึงจะเป็นกุศล
- ความนึกคิดของเราเอง ทำให้เราเป็นทุกข์
- ปัญญารู้ทุกข์ แต่ไม่เป็นทุกข์

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงนิยามหรือลักษณะของ “ธรรม” ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง แต่ได้ถูกค้นพบด้วยการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ทรงแสดงและจำแนกธรรมโปรดสัตว์โลกทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและชีวิตล้วนเป็นธรรมทั้งสิ้น ความเข้าใจในนิยามและลักษณะของธรรมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพกว้างของธรรมได้ในขณะนี้ เพื่อตระหนักได้ว่าธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากชีวิต เพราะแท้จริงแล้ว ชีวิตต่างหากที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาวธรรมทางจิตใจที่มีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรมซึ่งจะต้องเข้าใจให้ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อการดำเนินชีวิตและเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องตามครรลองแห่งธรรม

กรรมและการให้ผลของกรรม

ข้อความในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต รัมมปริยายสูตร ข้อ ๑๕๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับคำพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม

ปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้เป็นกรรมดีหรือชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

กรรม คือ เจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำกุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้น ถึงแม้ว่าจะดับไปแล้ว กำลังของกรรมที่ได้กระทำแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดผลตามควรแก่กรรมนั้นๆ และการให้ผลของกรรมนั้นก็ให้ผลได้ในชาติที่กระทำกรรมนั้น หรือในชาติหน้า หรือชาติต่อๆ ไปก็ได้ ไม่ใช่ว่ากรรมทุกกรรมจะต้องให้ผลเฉพาะในชาตินี้ทั้งหมด ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามกำลังของกรรมนั้นๆ นอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถบอกได้ว่า จิตเห็นหรือจิตได้ยินขณะนี้ เป็นผลของกรรมในชาตินี้หรือชาติไหน

เวลาที่พูดถึงกรรมและการให้ผลของกรรม เราอาจจะคิดว่าผลของกรรมก็เป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขหรือเสื่อมลาภ เป็นต้น แต่ให้ทราบว่าเพราะมีจิต ได้ลาภหรือเสื่อมลาภก็เป็นเพราะจิตต้องเห็นสิ่งนั้น ได้ยินสิ่งนั้น อาจจะเป็นเสียงคำยกย่องสรรเสริญหรือนินทาว่าร้ายก็ได้ ถ้าไม่มีจิตที่จะรู้ จะมีลาภได้ไหม? ไม่ได้ เพราะฉะนั้นการรับผลของกรรมก็มี ๕ ทาง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ธรรมเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก มีอยู่ เกิดอยู่ ปรากฏอยู่ แต่ว่าถ้าไม่ศึกษาธรรมจะไม่รู้เลย อย่างการรับผลของกรรมนี้เมื่อไหร่ 何时 เมื่อพูดแต่เพียงง่ายๆ เฝินๆ ว่าเมื่อทำกรรมก็ต้องรับผลของกรรม แต่บอกได้ไหมว่ากรรมอะไร และผลของกรรมอะไร แต่ทรงแสดงไว้ว่าการรับผลของกรรมเริ่มขณะแรก คือขณะเกิด ทุกคนเกิดมาต่างกัน ไม่ใช่แต่เฉพาะมนุษย์ ยังมีสัตว์ประเภทต่างๆ ก็เป็นสิ่งที่มิจิต มีเจตสิก มีรูปทั้งนั้น เป็นผลของกรรมที่ต่างกัน

ถ้าเกิดเป็นผลของอกุศลกรรมจะไม่ใช่มนุษย์ แต่จะเกิดในนรก หรือเกิดเป็นเปรต หรือเกิดเป็นอสุรกายภูมิใดภูมิหนึ่งซึ่งไม่มีอะไรที่ สนุกสนานรื่นเริงเลย และอีกภูมิหนึ่งก็คือเป็นสัตว์ดิรัจฉานที่เรามองเห็นในโลกนี้ เห็นช้าง เห็นแมว เห็นนก จะสวยงามสักเท่าไรก็ให้รู้ ว่าเป็นผลของอกุศลกรรม ซึ่งอกุศลกรรมที่ทำแล้วนั้นก็ต่างกันมาก เราลองดูผีเสื้อ มีปีกไม่เหมือนกันเลย แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของ จิตขณะที่ทำกรรมที่จะทำให้เกิดเป็นผีเสื้อ ทำให้เกิดเป็นมด ทำให้ เกิดเป็นช้าง ทำให้เกิดเป็นปลา ทำให้เกิดเป็นนก นั่นคือสัตว์ แต่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เราจะดูกรรมและผลของกรรมได้จากสิ่งที่มีชีวิต อย่างมนุษย์หรือสัตว์เกิดมาต่างกันเพราะว่าผลของกรรมต่างกัน บางคนเกิดมาก็หูหนวก ตาบอด บ้าใบ้ ขณะที่บางคนก็เกิดมาสมบูรณ์ พร้อมทุกอย่าง แต่ว่าไม่มีสติปัญญาก็ได้ เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่อง กรรมและการให้ผลของกรรมอย่างละเอียด

ขณะแรกที่กรรมให้ผลคือทำให้ “เกิด” แล้วก็ทำให้เกิดขณะต่อไป คือเกิดแล้วก็ยังไม่ตาย จะต้องดำรงสภาพความเป็นบุคคลนี้ต่อไป จนกว่ากรรมนั้นจะถึงกาลที่สิ้นสุด ไม่ให้ผลที่จะทำให้เป็นบุคคลนี้อีกต่อไป ก็จะทำให้จุติจิตซึ่งเป็นผลของกรรมเกิดขึ้น จิตนี้เป็นจิตขณะ สุดท้ายของชาตินี้ซึ่งทำกิจเคลื่อนพ้นจากสภาพความเป็นบุคคลในชาตินี้แล้ว จะกลับมาเป็นบุคคลนี้อีกไม่ได้เลย นี่ก็เป็นผลของกรรม แต่ในระหว่างที่เกิดแล้วและยังไม่ตาย กรรมก็มีทางที่จะให้ผลของ กรรมด้วย คือกรรมทำให้มีจักขุปสาท ทำให้เกิดตา ใครก็ทำไม่ได้ แล้วแต่กรรม ถ้ากรรมไม่ทำให้จักขุปสาทเกิด คนนั้นก็ตาบอด ถ้าคนนั้นตาบอดแล้วจะเอากรรมที่ไหนดไปทำให้จักขุปสาทเกิดก็ไม่ได้ ใช่มั้ย? ที่ตัวของเราทั้งตัวมีสิ่งที่เกิดจากกรรมคือจักขุปสาท คือเกิด เพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่แม้จักขุก็ยังต่างกันอีก คนที่ตาดีกับคนที่ตา ไม่ค่อยดี หรือคนที่ตาเห็นอย่างเหยี่ยว ก็มีลักษณะที่ต่างๆ กันไปตาม กรรม นอกจากกรรมทำให้เกิดตา ก็ยังทำให้เกิดหู คือโสตปสาท

เพื่อรับผลของกรรม ทำให้ต้องได้ยินเสียง คนที่มีโสตประสาทนั้นที่จะ
ไม่ได้ยินก็ไม่ได้ จะตั้งใจได้ยินได้ไหมถ้าไม่มีเสียง ก็ได้ยินไม่ได้
ถ้าเสียงเกิดกระทบกับโสตประสาท และถึงกาลที่กรรมจะให้ผลทำให้
ได้ยิน จะไม่ได้ยินก็ไม่ได้

อย่างคนที่นอนหลับสนิท เวลาที่เกิดฟ้าร้องน่ากลัว บางคนก็ไม่ตื่น
ไม่ใช่ถึงกาลที่กรรมของคนนั้นจะให้ผลทางหู ก็ทำให้เกิดได้ยิน
เสียงนั้น แต่ว่าคนที่ทำกรรมซึ่งเมื่อถึงกาลสุกงอมที่จะให้ผลทางหู
ขณะนั้นก็จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากต้องเกิดได้ยินเสียงนั้น คนเรา
มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ไม่ได้มีแต่กุศลกรรม เพราะฉะนั้น
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเกิดเพราะกรรมก็เป็นทางที่จะรับผลของ
กรรม คือขณะใดที่รับรู้สิ่งที่ดี ได้เห็นสิ่งที่ดี ได้ยินสิ่งที่ดี กายกระทบ
สิ่งที่สบาย ขณะนั้นทั้งหมดก็เป็นผลของกุศลกรรม ในทางตรงกันข้าม
ถ้าเป็นในทางที่ไม่น่าพอใจ ก็เป็นผลของอกุศลกรรม

เราใช้ชีวิตของเราและกรรมของเราได้บ้างไหม ขณะใดในวันหนึ่งๆ
ถ้าเห็นสิ่งที่ดี ก็รู้ว่าเป็นผลของกรรมดีที่ได้ทำแล้ว ถ้าได้ยินเสียงที่
ไม่น่าพอใจ อาจจะเป็นเสียงที่น่าเกลียด เสียงดูเสียงด่า หรือเสียง
อะไรก็ตามแต่ บางคนนั่งรถไป คนในรถคันหนึ่งเขาตั้งใจจะว่า
คนในรถอีกคันหนึ่ง แต่รถคันนั้นปิดกระจกหมด แต่คนในรถคันที่
เปิดกระจกก็ได้ยินเสียงนั้น เพราะเมื่อถึงกาลที่จะได้รับผลของกรรม
ทางหูก็เกิดได้ยินเสียงนั้น เพราะฉะนั้น ทุกอย่างที่กระทบ หู จมูก
ลิ้น กาย ให้ทราบว่ามีใครทำให้เลย ต้องเป็นผลของกรรม คือกุศล
กรรมหรืออกุศลกรรมเป็นเหตุ แม้ว่าดับไปแล้ว แต่กำลังของกรรม
นั้นก็สะสมสืบต่อเป็นกัมมปัจจัย พร้อมทั้งจะให้ผลเกิดเมื่อไหร่ ผลก็
ต้องเกิดเมื่อนั้น

เพราะฉะนั้นเราทุกคนจะไม่มีวันรู้ ไม่สามารถจะรู้ได้เลยว่า ขณะ
จิตต่อไปจะเป็นอะไร จะเห็น จะได้ยิน หรือจะได้กลิ่น เกิดได้กลิ่น
ขณะนี้ได้ไหม? ได้แน่นอน เพราะมีจมูกซึ่งกรรมทำให้รูปนี้เกิดขึ้น

และก็กระทบกับกลิ่น ถ้าเป็นกลิ่นที่น่าพอใจ อย่างกลิ่นหอมๆ ก็เป็นผลของกุศลกรรม ตัวผลคือกุศลวิบาก เพราะฉะนั้นจะต้องเข้าใจคำสองคำคือ “กรรมเป็นเหตุ” และ “วิบากเป็นผล” ซึ่งใครก็หนีไม่พ้น ไม่มีใครหนีพ้นผลกรรมได้ ลืมตาตื่นขึ้นมาเห็นก็เป็นวิบาก คือเป็นผลของกรรม ได้ยินเสียงขณะไหน แม้ขณะนั้นก็เป็ผลของกรรม

ขณะที่เห็น จักขุวิญญาณเป็นผลของกรรมจริง แต่สั้นมาก พอเห็นแล้วเกิดกุศลจิตหรืออกุศลจิต ซึ่งไม่ใช่ผลของกรรมแล้ว แต่เป็น “เหตุ” ใหม่ที่สะสมไป ถ้าอกุศลจิตมีกำลังและทำทุจริตกรรมก็เป็นอกุศลกรรม ถ้าเป็นฝ่ายกุศลก็ทำกุศลกรรมที่จะให้ผลในชาติต่อไป เพราะฉะนั้นทางใจไม่ได้เป็น “เห็น” จริงๆ เหมือนอย่างจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ แต่ว่าเป็นจิตที่สามารถจะรู้สิ่งที่เห็นหรือได้ยินต่อจากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ทางใจจึงไม่ใช่ทางที่จะรับผลของกรรมอย่างนั้น ทางใจคือ เมื่อรับรู้อารมณ์ต่อจากทางหนึ่งทางใดในทวาร ๕ แล้ว จิตทางใจก็เป็นกุศลหรืออกุศลเหมือนทางทวารนั้นๆ เลย เพราะว่ารับต่อมา เพราะฉะนั้นกุศลจิตและอกุศลจิตทางใจจึงไม่ใช่ผลของกรรม แต่เป็นกรรม คือกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมใหม่ที่จะทำให้เกิดผลในกาลข้างหน้า

ขอให้พิจารณาเข้าใจจริงๆ ว่า แต่ละท่านมีกรรมเป็นของตน เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเจ้ากรรมนายเวร ไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะดลบันดาลทุกข์สุขให้แก่ท่าน เพราะว่าสุขทุกข์ของแต่ละท่านนั้นย่อมต้องเป็นผลของการกระทำ คือกรรมของท่านเอง

สำหรับการอุทิศส่วนกุศล ขณะนั้นผู้อุทิศต้องมีเมตตาจิต จึงสามารถจะอุทิศส่วนกุศลให้แก่แต่ละบุคคลนั้นได้ ถ้าขาดเมตตาจิตในบุคคลใด ก็จะไม่อุทิศส่วนกุศลให้บุคคลนั้น ถ้าคิดถึงเจ้ากรรมนายเวรที่มองไม่เห็น กับคิดถึงบุคคลที่ท่านกำลังไม่พอใจ แทนที่จะคอยโอกาสมีเมตตาอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวรที่ไม่เห็นหน้าและไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่กับคนซึ่งท่านกำลังเห็นและไม่พอใจนั้น อาจจะ

เคยเป็นเจ้ากรรมนายเวรได้ไหม? ซึ่งความจริงเจ้ากรรมนายเวรไม่มี ทุกท่านมีกรรมเป็นของของตน แต่ถ้าคิดถึงกรรมที่ตนได้เคยทำต่อบุคคลอื่น แล้วเรียกบุคคลที่ท่านกระทำความผิดว่าเป็นเจ้ากรรมของท่าน แล้วใครที่จะเห็นเขามีความสุข ให้พ้นจากความผูกโกรธในขณะนั้น ก็ควรเมตตาบุคคลที่ท่านเห็น แทนที่จะไปอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรที่มองไม่เห็น นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

ส่วนการเจริญเมตตานั้นก็เจริญได้ต่อคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น การเจริญเมตตาต่อคนที่ล่วงลับไปแล้วไม่มีประโยชน์ ไม่เกิดผล บุคคลที่สิ้นชีวิตแล้วนั้น สิ้นสภาพของการเป็นบุคคลซึ่งเคยเกี่ยวข้อง เคยมีความสัมพันธ์ เคยชอบหรือเคยชังต่อกันก็จบสิ้นไปแล้ว ฉะนั้น การที่สามารถมีเมตตาต่อบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักได้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงเป็นผู้อบรมเจริญเมตตาจริงๆ มีกำลังของเมตตาที่สามารถจะเจริญได้ แม้บุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักก็เมตตาได้ แต่ถ้าบุคคลนั้นสูญสิ้นความเป็นบุคคลนั้นแล้ว จะมีเมตตาต่อบุคคลนั้นทั้งๆ ที่ท่านเองก็รู้ว่าไม่มีบุคคลนั้นอีกต่อไป ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ จันใด ความคิดเรื่องเจ้ากรรมนายเวรก็ฉันทัน ในเมื่อกรรมได้กระทำไปแล้ว กรรมนั้นก็เป็นอย่างของท่านเอง และบุคคลที่ท่านกระทำความผิดในชาติใดๆ ก็ตาม ในปัจจุบันชาตินี้จะเป็นใคร ถ้ากล่าวลอยๆ ว่าเจ้ากรรมนายเวรโดยที่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ก็ย่อมเป็นโมฆะ เพราะไม่รู้ว่าใครที่ไหน แต่ถ้าระลึกได้ว่า ควรจะมีเมตตา ควรอุทิศส่วนกุศลให้บุคคลทั้งหลาย ผู้สามารถล่วงรู้ได้ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใคร ท่านก็สามารถจะเจริญเมตตาได้โดยอุทิศส่วนกุศลให้ แม้คนซึ่งไม่เป็นที่รัก

นอกจากนี้ ในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดสั้นๆ และข้อความที่น่าสนใจอีก ดังนี้

- ในโลกนี้ มีแต่พี่น้องกัน เกิดสลับเกี่ยวข้องกันไปโดยความเป็นบุคคลต่างๆ

- ควรคิดเสียว่า คนที่ทำให้ท่านไม่พอใจในชาตินี้ เป็นคนที่ท่านเคยทำให้เขาไม่พอใจมาแล้วในชาติก่อน คนที่ท่านขุนเคืองใจ เป็นคนที่กำลังมีเวรต่อกัน จึงควรที่ท่านจะให้อภัย เมื่อไม่โกรธเคืองผู้ใด ก็หมดเวรกรรมกับผู้นั้น

- สัตว์โลกเกิดมาเป็นที่คู่ผลของบุญและบาป และกระทำบุญและบาปต่อไป

- ฤกษ์ดี คือ เวลาที่ทำความดี

- วิบากจิตเป็นผลของกรรมโดยรู้อารมณ์ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นการรับผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว

- อกุศลจิตที่ยังไม่ได้กระทำอกุศลกรรม จะสะสมสืบต่อเป็นอุปนิสัยสันดานต่อไป

- การเจ็บไข้ทางร่างกาย ยังดีกว่าเกิดในอบายภูมิ

- สมบัติแบ่งกันได้ แต่กรรมของใครก็เป็นของผู้นั้น แบ่งให้กันไม่ได้

- ผู้เป็นพุทธบริษัทต้องไม่เชื่อในมงคลต้นข่าว และจะต้องมีความเข้าใจมั่นคงว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน มีใครบ้างที่เกิดมาแล้วไม่ตาย มีใครบ้างเกิดมาแล้วไม่สุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่ใช่คนอื่นทำให้ การเกิดมาในโลกนี้ก็เกิดมาเพราะกรรมของตน และเมื่อเกิดมาแล้ว ชีวิตจะดำเนินไปอย่างไรก็เพราะกรรมของตนนั่นเอง

- ไม่มีบุคคลที่ทำความดี มีแต่รูปนาม ชันธุ ๕ ที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปตามเหตุปัจจัย

- วิบากเป็นนามธรรม วิบากเป็นจิตและเจตสิกที่เป็นผลของกรรม เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย รูปเป็นผลของกรรมเพราะเกิดจากกรรม แต่ไม่ใช่วิบาก เพราะวิบากต้องเป็นจิตและเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพรู้จึงจะเป็นวิบากได้เท่านั้น

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงความเป็นไปของกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับทุกชีวิตโดยตรง ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม

ตลอดจนผลที่แต่ละชีวิตจะต้องได้รับ ไม่อาจมีผู้ใดมากำหนดให้เป็นไปได้ตามใจปรารถนา เพราะต่างก็ได้เคยสร้างเหตุอันสมควรแก่การรับผลเช่นนั้นเอาไว้ ปัญญาความเข้าใจในหลักกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้องย่อมสามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ลงได้บ้าง เพราะทราบว่ากุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้วสามารถเป็นปัจจัยให้ผลเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ดังปรากฏเป็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับทุกชีวิต ไม่ว่าจะปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ว่าผลนั้นจะดีหรือร้ายเพียงใด หรือเป็นสุขทุกข์อย่างไร จะนั้นจึงควรละอกุศลกรรม และกระทำกุศลกรรมตามโอกาสด้วยความไม่ประมาท และควรเจริญเมตตาให้มาก เพราะเป็นความปรารถนาดีที่เรามีต่อบุคคลอื่นและทุกๆ ชีวิตที่ต่างก็เกิดมาภายใต้กฎแห่งกรรม

บุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ คือการกระทำของจิตที่เป็นบุญกุศล มี ๑๐ ประการด้วยกัน คือ ๑. ทานมัย ๒. สีลมัย ๓. ภาวนามัย ๔. อปจายนมัย ๕. เวชยวัจจมัย ๖. ปัตติทานมัย ๗. ปัตตานุโมทนา มัย ๘. รัชมัสส-สวนมัย ๙. รัชมเทศนามัย ๑๐. ทิฏฐชุกัมม

กุศลที่เป็นไปในทานการให้มี ๓ คือ ๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ ๒. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น ๓. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาในกุศลที่ผู้อื่นทำ

การให้นั้น เมื่อให้แล้วยังอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่นได้อนุโมทนา การอุทิศส่วนกุศลเป็นปัตติทานมัย และแม้ว่าท่านจะไม่ได้ทำกุศลเอง แต่ท่านยินดีด้วยในกุศลที่คนอื่นทำ ขณะนั้นเป็นปัตตานุโมทนามัย เป็นกุศลที่เนื่องกับทาน เพราะฉะนั้น กุศลที่เป็นไปในทานจึงมี ๓ อย่าง

กุศลที่เป็นไปในศีลก็มี ๓ คือ ๑. สีลมัย ได้แก่ การวิริยอุตสาหะ ๒. อปจายนมัย การนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม ขณะใดมีความรู้สึกนอบน้อมและแสดงความนอบน้อมต่อคนอื่น ขณะนั้นเป็นกุศล แต่ถ้าจิตหยาบกระด้าง ไม่อ่อนน้อม ขณะนั้นรู้ได้ทันทีว่าเป็นอกุศล

สภาพของอกุศลจิตนั้น ไม่อ่อนโยน จึงกระทำการยาอ่อนนุ่มไม่ได้เลย แต่ขณะที่เห็นผู้ใหญ่ที่สูงวัย หรือผู้ที่มีคุณความดีแล้วมีจิตใจอ่อนโยน กระทำความนอบน้อมต่อคุณความดีของท่านผู้นั้น ขณะนั้นเป็นกุศลจิตซึ่งเป็นอุปายนัย

อีกประการหนึ่งคือ ๓. เวยยาวัจจมัย การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเห็นใครอยู่ในภาวะที่เดือดร้อน หรือต้องการความช่วยเหลือ ถ้าท่านไม่เมินเฉยและช่วยเหลือเขา ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิต บางคนไม่เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล เมื่อช่วยเหลือใครแล้ว ถามว่าเป็นกุศลไหม ทั้งนี้เพราะไม่เข้าใจว่า กุศลนั้นไม่ใช่เพียงทานอย่างเดียวเท่านั้น แต่ขณะที่ตาม จิตใจที่ดิ้งามเกิดขึ้น เป็นจิตที่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ขณะนั้นเป็นกุศลประการหนึ่งประการใดในบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐

กุศลที่เป็นไปในภavana คือการอบรมจิตก็มี ๓ คือ ๑. รัชมัสสวณมัย การฟังพระธรรม ๒. รัชมเทศนามัย การแสดงธรรม ๓. ภาวนามัย การอบรมเจริญสมถภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา

การฟังธรรมก็เป็นกุศลจิต เพราะฟังเรื่องสังขธรรม เรื่องธรรมที่มีจริงเป็นจริงในชีวิตประจำวัน ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวท่านและบุคคลอื่น ทำให้เข้าใจโลก เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง ปัญญาที่เกิดจากการฟังธรรมจึงต่างกับปัญญาในภาษาไทย ปัญญาในภาษาไทยเป็นความรู้เรื่องอื่นๆ ที่ไม่ใช่ความรู้เพื่อขัดเกลาและดับอกุศล การฟังพระธรรมจึงเป็นการศึกษาให้เข้าใจสภาพธรรม ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้รู้จักตัวเองทุกขณะตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นประโยชน์กับทุกคน เพราะฉะนั้น ขณะที่ฟังพระธรรม ขณะนั้นเป็นกุศล ไม่ต้องชวนขวยซื้อหาวัตถุมาให้ท่านก็เป็นกุศลในขณะที่ฟังพระธรรม ขณะพิจารณาพระธรรม และเป็นกุศลอย่างมาก เพราะเป็นกุศลขั้นภavana

บางคนมีทานูปนิสัย คือมีอุปนิสัยในการให้ทาน สะดวกสบาย ง่าย คล่อง เร็วมาก บางคนมีศีลูปนิสัย คือมีกาย วาจา ที่อ่อนน้อม

สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นเป็นชีวิตประจำวันธรรมดาของท่านได้ แต่
ภาวนูปนีสัย เป็นกุศลที่ทุกคนควรจะเริ่มสะสม

ภาวนา คือการอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น และเป็นการอบรม
เจริญปัญญาตามลำดับขั้นด้วย จิตเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดรู้ยาก
ทุกคนมีอกุศลจิต แต่บางคนก็ไม่ว่าเป็นอกุศลจิต ขณะกำลังทำ
กิจการงานต่างๆ นั่นก็เป็นอกุศลจิต ขณะใดที่ไม่เป็นไปในบุญกิริยา
วัตถุ ๑๐ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น แม้ไม่ทำทุจริตกรรม
แต่ใจก็เป็นอกุศลแล้ว เช่น นึกคิดถึงคนอื่นด้วยความผูกพันติดข้อง
หรือนึกถึงด้วยความขุ่นเคืองใจ วันหนึ่งๆ ทุกคนคิดมากกว่าพูด
ถ้าเพียงโกรธไม่พูด คนอื่นก็อาจจะไม่รู้เลย แต่ถ้าโกรธมากขึ้นก็จะ
แสดงออกมาทางกาย วาจา ซึ่งเมื่อถึงขั้นกระทำอกุศลกรรม ก็จะเห็น
ได้ว่าเป็นอกุศลจิตที่มีกำลังแรงแล้ว แต่ผู้มีปัญญาเห็นโทษของอกุศล
แม้เพียงความขุ่นใจเล็กน้อย หรือแม้ขณะที่กำลังเพลิดเพลนติดข้อง
ทางตาที่จะดูนั้น ดูนี้ ทางหูที่จะฟังนั้น ฟังนี้ ทางจมูกที่จะดมกลิ่นหอม
กลิ่นนั้น กลิ่นนี้ ขณะนั้นเป็นอกุศลที่ติดข้องในวัตถุต่างๆ โดยไม่รู้ตัว
มากมายทั้งวัน

ผู้มีปัญญาเริ่มเห็นโทษของโลภะและโทสะ แล้วคิดที่จะสงบจาก
อกุศลทั้งหลาย เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ติดข้องนั้นจะนำมาแต่ทุกข์
โทษเท่านั้น ผู้มีปัญญาจึงฟังพระธรรมแล้วระลึกถึงสภาพจิตของตนเอง
พร้อมทั้งเริ่มอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น การอบรมจิตใจมี ๒ อย่าง
คือ สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา สมถภาวนาระงับอกุศลเพียง
ชั่วขณะ ขณะใดที่สติเกิดระลึกได้ เห็นโทษของอกุศล อกุศลนั้นก็
ระงับไป แล้วกุศล เช่น เมตตาพรหมวิหารก็เริ่มเจริญขึ้น

พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐ
มี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมตตาเป็นสภาพธรรมที่
ตรงกันข้ามกับโทสะ ขณะที่ขุ่นเคืองใจ ถ้าสติและปัญญาเกิดจะเห็น
โทษของความโกรธ แล้วจะเกิดเมตตาบุคคลที่ท่านกำลังขุ่นเคืองใจ

นี่เป็นหนทางที่จะระงับจิตใจให้สงบขึ้น เพราะถ้าวันหนึ่งๆ เต็มไปด้วย โลก โกรธ หลง ก็ไม่สงบเลยทั้งวัน เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่ โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ก็สงบขึ้น นี่คือสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน

ส่วนภาวนาอีกระดับหนึ่ง คือวิปัสสนาภาวนานั้น ทำให้ปุถุชน ผู้นหาด้วยกิเลส เปลี่ยนสภาพเป็นพระอริยบุคคล คือผู้สามารถดับ กิเลสได้เป็นสมุจเฉท วิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกุศลที่ละเอียดกว่ากุศล ขันทาน ศีล และสมถภาวนา ฉะนั้น บุญญกิริยาในส่วนของภาวนาจึง มี ๓ คือ ๑. การฟังพระธรรม ๒. การแสดงธรรม ๓. การอบรม เจริญภาวนา ซึ่งได้แก่สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา การแสดง ธรรมก็เป็นกุศล เมื่อมีโอกาที่จะเกื้อกูลญาติมิตรด้วยพระธรรมสั้นๆ ข้อหนึ่งข้อใด เมื่อถึงกาลที่สมควรที่เป็นประโยชน์กับเขา ขณะนั้น เป็นการแสดงธรรม คือแสดงสิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งจะอุปการะผู้นั้นให้มี การระลึกได้

บุญญกิริยาวัตถุอีกประการหนึ่ง คือ ทิฏฐุชกรรม การทำความ เห็นให้ตรง ความเห็นที่ถูกต้อง คือเห็นว่ากุศลเป็นกุศล อกุศลเป็น อกุศล ถ้าใครยังไม่เห็นโทษของอกุศล ชวนกันโกรธมากๆ ขณะนั้น ไม่ใช่ทิฏฐุชกรรม แต่ถ้าผู้ใดกำลังโกรธ กำลังฆ่าเติมผู้ที่ทำผิดไปแล้ว และมีผู้ตักเตือนว่าทุกคนก็ต้องโกรธเหมือนกัน แต่สิ่งที่แล้วก็ให้ แล้วไป ทางที่ดีที่สุดคือช่วยเหลือเกื้อกูลให้คนนั้นเปลี่ยนจากอกุศล เป็นกุศล เมื่อเห็นถูกต้องอย่างนี้จึงเป็นทิฏฐุชกรรม ซึ่งเป็นเบื้องต้นที่ เริ่มเกื้อกูลให้กุศลกรรมอื่นเจริญขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับบุญกุศล อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดที่ น่าสนใจอีก ดังนี้

- ทำกุศลแล้ว อย่าผูกพัน อย่าหวังผลตอบแทนเลย
- ไม่คิดดูถูกผู้อื่น ไม่ดูหมิ่น เย้ยหยัน ไม่แสวงหาโทษของผู้อื่น

- คิดถึงแต่ความดีของผู้อื่น
- อุเบกขา ไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ทั้งหลาย
- ความมั่นคงในกุศลยิ่งๆ ขึ้น
- ควรสะสมกุศลไว้เพื่อดำเนินงานสิ่งที่จะเกิด
- บุญคือกุศลกรรมที่ได้ทำมาแล้ว เหมือนญาติสนิทที่ติดตามช่วยเหลือ ถ้ามั่นใจในกรรมที่ได้กระทำแล้ว จะทำให้มั่นคงในการประกอบแต่กุศลกรรมเสมอ

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงการทำบุญอย่างถูกวิธีให้เป็นที่เข้าใจง่าย ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการ ซึ่งสามารถย่อลงในการเจริญกุศลทั้ง ๓ ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยมุ่งเน้นให้เข้าใจถึงลักษณะของบุญกิริยาวัตถุที่ถูกต้องเป็นสำคัญ ไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำต่อบางบุคคลหรือบางโอกาสเท่านั้น แต่กิริยาแห่งบุญเหล่านั้นสามารถเกิดขึ้นได้อย่างปกติในการดำเนินชีวิต ตามกำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล

เมตตา

การอบรมเจริญเมตตานี้จะเป็นไปได้เมื่อรู้ลักษณะของเมตตา คือ ไมตรี ความรู้สึกเป็นมิตร ความสนิทสนม ความเกื้อกูล ความนำประโยชน์มาให้ ขณะที่เมตตาเกิด ขณะนั้นจิตอ่อนโยนปราศจากมานะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ยกตน สำคัญตน และข่มบุคคลอื่น

การอบรมเจริญเมตตาจริงๆ นั้นจะขัดเกลาอกุศลธรรมหลายอย่าง ปกติอาจจะไม่รู้สีกตัวว่ามีมานะ อิสสา มัจฉริยะ โทสะ และอกุศลธรรมอื่นๆ มากน้อยแค่ไหน เมื่ออบรมเจริญเมตตาขึ้น อกุศลธรรมเหล่านั้นก็จะละลายลดน้อยไปด้วย

การอบรมเจริญเมตตา ไม่ใช่แต่เฉพาะเวลาที่เกิดโกรธ แม้แต่มิตรสหาย วงสาคณาญาติ บุคคลในครอบครัวซึ่งเป็นผู้ที่มีความผูกพัน

ก็ต้องพิจารณาให้รู้ความต่างกันของขณะจิตที่ประกอบด้วยเมตตา และขณะจิตที่ประกอบด้วยโลภะ ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญเมตตาจริงๆ จะไม่เว้นโอกาสใดเลย ไม่ใช่ก็จะเจริญเมตตาเฉพาะเวลาเกิดโทสะ เท่านั้น

ลักษณะของโลภะเป็นความรักผูกพัน ความผูกพันในญาติมิตรก็เป็นโลภะ ถ้าบอกว่าคนที่มีความรักใคร่ผูกพันในญาติมิตร เป็นคนไม่ดี ก็รู้สึกว่าจะขัดๆ กับทางโลก ถ้าจะเจริญเมตตาก็ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด เพราะไม่ใช่เพียงแต่ท่อง แต่ต้องรู้ลักษณะของเมตตาจริงๆ เมื่อเมตตาใครก็ไม่โกรธคนนั้น แต่ถ้ารักใคร่ผูกพันก็เป็นโลภะ ไม่ใช่เมตตา เมื่อเป็นโลภะก็เป็นปัจจัยให้โกรธได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดจะดีกว่ากัน เมตตาหรือโลภะ? แม้แต่ในครอบครัว หรือในระหว่างพวกพ้องวงศ์สาครญาติ

ลักษณะของเมตตาเป็นสภาพที่หวังดี ไม่ผูกพันอย่างโลภะ จึงไม่เป็นปัจจัยให้เกิดโทสะ คือความไม่พอใจในบุคคลนั้นๆ ฉะนั้น ยังมีเมตตาแทนโลภะมากเท่าไร บุคคลอื่นย่อมได้รับผลจากเมตตามากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นผลดีทั้งสองฝ่าย คือทั้งผู้ที่มีเมตตา และทั้งผู้ที่ได้รับความเมตตาด้วย ถ้ามีแต่โลภะ วันหนึ่งก็จะทำให้โกรธและโทมนัส จืดเคือง แต่เมื่อเมตตาเจริญขึ้น ความโกรธก็จะน้อยลง ความหวังดีจริงๆ ก็จะเพิ่มขึ้น

ในชีวิตประจำวันสามารถที่จะอบรมเจริญเมตตาจริงๆ พร้อมด้วยสติสัมปชัญญะและรู้ลักษณะของเมตตาที่กำลังปรากฏได้ เช่น ในขณะที่เห็นคนใดคนหนึ่ง อาจจะเป็นคนแปลกหน้า อาจจะเป็นคนต่างชาติต่างภาษา ท่านรู้สึกอย่างไรในขณะนั้น มีความรู้สึกเหมือนเห็นเพื่อนหรือว่าเหมือนเห็นศัตรู ถ้าในขณะใดที่มีความรู้สึกเหมือนเห็นมิตร ไม่ว่าผู้นั้นเป็นใคร ขณะนั้นเป็นอาการปรากฏของเมตตา เพราะว่ามีอาการบำบัดความอาฆาต ความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ เป็นอาการปรากฏ

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับเมตตา อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดเตือนใจไว้ ดังนี้

- สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงทะเลาะกับใคร
- เมื่อไม่สำคัญตน ไม่ลืมตน ไม่หลงตน ไม่อวดตน ก็สบาย

จริงๆ ไม่เป็นทุกข์

- เมื่อเห็นอกุศลของผู้อื่นแล้ว ควรเมตตา
- จะไม่พูดหรือทำอะไรที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจ สะเทือนใจ
- ต้องอดทนต่ออกุศลของผู้อื่น แม้คิดติเตียนเพียงในใจ
- ควรสงสารผู้มีอกุศล เพราะยอมสะสมอกุศลนั้นเพิ่มขึ้น
- รังเกียจอกุศลของตนเองด้วย แทนที่จะรังเกียจแต่อกุศลของ

ผู้อื่น

- ความเป็นเพื่อนที่แท้จริงนั้น ย่อมไม่มีความคิดที่จะแข่งดีกับ

เพื่อน

- เริ่มอภัยให้คนที่เราไม่ชอบเสียเดี๋ยวนี้
- อภัยทานยังทำไม่ได้ แล้วจะเจริญธรรมได้อย่างไร

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์มุ่งแสดงถึงเมตตาอันเป็นกุศลอย่างหนึ่ง ที่ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะในการพิจารณาสภาวะจิตใจของตนเอง ว่าในขณะนั้นเมตตาเกิดขึ้นจริงหรือไม่ เพราะหากไม่รู้เท่าทัน โลภะซึ่งเป็นอกุศลก็ย่อมเกิดขึ้นอย่างไม่รู้ตัว เมตตาหรือไม่ตรึงมีลักษณะที่ระงับความโกรธ ปราศจากดีต่อทุกคนเสมือนเป็นมิตร โดยไม่ต้องรอคอยเวลาหรือโอกาสเฉพาะสำหรับแผ่เมตตา แต่สามารถเจริญเมตตาให้แก่ผู้อื่นได้ในชีวิตประจำวัน

มรณสติ

การพบกันครั้งสุดท้ายก่อนตายจากไปนั้น ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะแสดงให้รู้ว่า เมื่อเห็นกันแล้วจะไม่ได้เห็นกันอีก เมื่อเห็น

ตอนเช้าก็อาจไม่เห็นตอนเย็น เห็นตอนเย็นก็อาจไม่เห็นตอนเช้า
ทุกคนเห็นความจริงว่า ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงหรือต่อรองความ
ตายได้ จะขอเวลาต่ออีกแม้เล็กน้อยก็ไม่ได้ ฉะนั้น การกล่าวถึงชีวิต
ของแต่ละคนก็ไม่พ้นจากการพิจารณาสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นแต่ละ
บุคคล ซึ่งไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

เมื่อพูดกันถึงผู้ตาย ก็ควรจะระลึกถึงสภาพจิตในขณะนั้นว่า
แยกกายหรือยัง แทนที่จะเศร้าโศกเสียใจอาลัยอาวรณ์ ก็ควรจะเป็น
ความเบิกบานในพระธรรม ที่ได้เข้าใจความจริงอันเป็นสัจธรรม ซึ่ง
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงถึงธรรมดาของการเกิด ซึ่ง
ต้องมีการตาย เมื่อเกิดแล้วที่จะไม่ตายนั่นไม่มี และการตายนั่นก็ไม่
สามารถจะรู้ล่วงหน้าได้เลย เมื่อเข้าใจความจริงก็รู้ว่าความจริงเป็น
สัจธรรม

ชีวิตเราเป็นกระแสจิตที่เกิดดับสลับต่อกันทีละ ๑ ขณะจิตเรื่อยไป
ตั้งแต่เกิดจนตาย จากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง กิเลสทุกชนิดเกิดขึ้น
เพราะได้สะสมมาแล้วในอดีต เมื่อปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นดับกิเลส
กิเลสก็เกิดอีกต่อไปในอนาคต

การระลึกถึงความตายเนืองๆ บ่อยๆ ย่อมมีประโยชน์แก่การเจริญ
สติปัญญาน เมื่อระลึกได้ว่าอาจจะตายเ็นนี้หรือพรุ่งนี้ก็ได้ ก็จะเป็น
ปัจจัยเกื้อกูลให้สติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลัง
ปรากฏ เพราะผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคลนั้น เมื่อ
จุติแล้วก็ไม่แน่นอนว่าจะปฏิสนธิในสุคติภูมิหรือทุคติภูมิ จะมีโอกาส
ได้ฟังพระธรรมและเจริญสติปัญญานอีกหรือไม่

การตายปรากฏทุกสิ่งจากชาตินี้ไปหมดสิ้น ไม่มีอะไรเหลืออีกเลย
แม้แต่ความทรงจำ เหมือนเมื่อเกิดมาชาตินี้ก็จำไม่ได้ว่าชาติก่อนเป็น
ใคร อยู่ที่ไหน ทำอะไร หมดความเป็นบุคคลในชาติก่อนสิ้นเชิง
ฉันทิ ชาตินี้ทั้งหมดไม่ว่าจะเคยทำกุศลกรรม อกุศลกรรมอะไรมา
แล้ว เป็นบุคคลที่มีมานะในชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ

ชื่อเสียง อะไรๆ ก็ตาม ก็จะต้องหมดสิ้น ไม่มีอะไรหลงเหลือ
เกี่ยวข้องกับภพชาตินี้อีกเลย หมดความผูกพันยึดถือทุกขณะในชาติ
นี้ว่าเป็น “เรา” อีกต่อไป ฉะนั้น

การประจักษ์แจ้งลักษณะที่แท้จริงของปรมัตถธรรม จะปรากฏจาก
การยึดถือสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยว่าเป็นสัตว์ บุคคล
ตัวตน แม้แต่ความทรงจำที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปนั้น ก็เป็นแต่เพียงนาม
ธรรมประเภทหนึ่งเท่านั้น สติที่ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและ
รูปธรรม จนปัญญาประจักษ์แจ้งสภาพธรรม จึงปรากฏจากความเป็น
ตัวตนเป็นบุคคลในชาตินี้ เมื่อประจักษ์ลักษณะที่เป็นขณิกมรรณะของ
สภาพธรรมทั้งหลาย เพราะมรรณะหรือความตายนั้นมี ๓ ประเภท
คือ ๑. ขณิกมรรณะ คือการเกิดขึ้นและดับไปของสังขารธรรมทั้งหลาย
๒. สมุติมรรณะ คือความตายในภพชาติหนึ่ง ๓. สมุจเฉทมรรณะ
คือปรินิพพาน เป็นการตายของพระอรหันต์ ซึ่งไม่มีการเกิดขึ้นอีกเลย

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับความตาย อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิด
เตือนใจไว้อีก ดังนี้

- โอกาสที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้กำลังหมดไปทุกวันคืน
- วยเสื่อมไปทุกขณะที่หลับตาและลืมตา
- ถ้าบุคคลยังเศร้าโศกถึงสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์ผู้เศร้าโศกนั้น พึงเศร้า
โศกถึงตนซึ่งตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราชอยู่ทุกเวลา
- ในอรรถาพซึ่งเป็นทางอันตรายนั่นหนอ ต้องมีความพลัดพราก
จากกันโดยไม่ต้องสงสัย หมู่สัตว์ที่ยังอยู่ควรเอ็นดูกัน ส่วนที่ตายไป
แล้วไม่ควรเศร้าโศกถึง
- ของหาย คือตัวอย่างของการพลัดพรากเล็กน้อย ส่วนการตาย
นั้นต้องจากทุกสิ่ง เพียงชาติเดียวที่พบกัน แล้วไม่ได้พบกันอีก
ต่างคนต่างไปตามกรรมของตนๆ ที่ได้สะสมมา

- ภัยของชีวิตมีทุกขณะ
- เกิดมาเป็นบุคคลหนึ่งๆ เพียงชาติเดียว ไม่นานแล้วก็จากไป
พ้นสภาพความเป็นบุคคลนั้นโดยไม่เหลือเลย
- ไม่รู้โลกก่อน ชาติก่อน ที่ทุกคนจากมา ไม่รู้ว่าชาติก่อนใครยัง
ร้องไห้คิดถึงเราอยู่ ไม่รู้ว่าคนเกิดใหม่เคยเป็นใครที่เรารู้จัก จึงควร
เมตตาต่อกัน
- ทำดีกับทุกคน เพราะไม่รู้ว่าจะเมื่อไรจะจากกันไป จะต้องทิ้ง
ทุกสิ่งทุกอย่างไว้
- ที่อยู่อาศัย คือที่พักชั่วคราวในโลกนี้เท่านั้น ไม่ควรกังวล
จนเกินไป แล้วก็จะจากไป

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงมรณสติ คือ การระลึกถึงความตาย ว่าเป็นสภาวะธรรมที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ และ ไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด ความตายนั่นจะพรากเราไปจากอภิปภาพ ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวเรา และพรากทุกสิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นของเรา ความ เข้าใจในหลักพุทธธรรมนั้นย่อมมีผลไปถึงทัศนคติและความรู้สึกที่มีต่อ ความตาย ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต แทนที่จะ เสร้าโศกหรือหวาดกลัว ก็สามารถยอมรับและเบิกบานในสังขารที่พระผู้มี พระภาคได้ทรงแสดงไว้ เวลาในชีวิตของทุกๆ คนซึ่งไม่อาจรู้ได้ว่าเหลืออยู่ เท่าใดนั้น สำหรับบุคคลผู้มีปัญญาจึงไม่ประมาท ในการเจริญกุศลกรรม ทุกประการตามโอกาสอันควร ตลอดจนอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นกุศลขั้นสูง ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะให้เข้าถึงวาระที่เรียกว่า สมุจเฉทมรณะ คือความตายอย่างสิ้นเชิงของผู้ปราศจากกิเลสใดๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่นำไปสู่การเกิดในภพภูมิใดได้อีกตลอดไป

ภาคผนวก

ประวัติอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

เกิด ๑๓ มกราคม ๒๔๖๙

สถานที่ จังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษา

- ระดับประถมและมัธยม โรงเรียนเซนต์แมรี ถนนสาทรใต้
- ระดับมัธยมตอนปลาย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ระดับอุดมศึกษา คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึงชั้นปีที่ ๒

การทำงาน

- สอนหนังสือที่โรงเรียนดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
- สอนภาษาไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ ที่โรงเรียนสอนภาษาไทยของมิชชันนารี
- สอนภาษาไทยที่โรงเรียนของตนเอง ชื่อ Thai Language School (โรงเรียนไทยศึกษาสัมพันธ์)

การศึกษารธรรม

- พ.ศ. ๒๔๙๖ ศึกษาพระอภิธรรมที่พุทธสมาคม กับอาจารย์แนบมหารัณนท์ อาจารย์บุญมี เมธางกูร คุณพระชาญบรรณกิจ คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต

การเผยแพร่ธรรม

- พ.ศ. ๒๔๙๙ บรรยายธรรมที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และทัศนสถานหญิงคลองเปรม

- พ.ศ. ๒๕๐๖ บรรยายพระอภิธรรมที่ศูนย์คันค้ำทางพระพุทธศาสนา และสมาคมสังเคราะห์ทางจิต
- พ.ศ. ๒๕๑๐ - พ.ศ. ๒๕๑๙ บรรยาย “แนวทางเจริญวิปัสสนา” ที่ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
- พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๔๓ บรรยาย “แนวทางเจริญวิปัสสนา” มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ บรรยายพระอภิธรรมแก่ชมรมพุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เช่น จุฬาฯ ม.ธรรมศาสตร์, ม.ศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) ม.เกษตรศาสตร์ ร.ร.นายเรืออากาศ เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานราชการหลายแห่ง เช่น กองบิน ๒ จังหวัดลพบุรี ร.พ.ศิริราช ร.พ.ภูมิพลฯ ร.พ.พระมงกุฎเกล้า ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้ร่วมสนทนาและตอบปัญหาธรรมแก่ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับเชิญไปสัมมนาธรรม ที่ประเทศศรีลังกา
- พ.ศ. ๒๕๓๔, พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศกัมพูชา
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว
- พ.ศ. ๒๕๔๑, ๒๕๔๓, ๒๕๔๕ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับเชิญจากคณะกรรมการการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ให้บรรยายเชิงอภิปราย เรื่อง “การสนทนาธรรม เพื่อการรู้จักตนเอง”
- พ.ศ. ๒๕๔๓ บรรยาย “แนวทางเจริญวิปัสสนา” ที่อาคารสำนักงานมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๗)

ผลงาน

หนังสือ

- ๑) ปรมัตถธรรมสังเขป
- ๒) สันทนาธรรม (และ วันทนา ทิพย์วัลย์ ประชุมพร ชาณสุวิทยา-
นันท์)
- ๓) ตอบปัญหาธรรม โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
- ๔) พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน โดย นีน่า วัน กอร์คอม
(แปล)
- ๕) บุญญกิริยาวัตถุ
- ๖) เมตตา
- ๗) พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่
- ๘) สันทนาธรรมกับชาวแกมพูชา
- ๙) แต่ผู้มีทุกข์
- ๑๐) ธรรมเตือนใจแด่คุณประมาท
- ๑๑) เกิด แก่ เจ็บ ตาย
- ๑๒) สันทนาธรรมที่วิหารรังสี (และคณะสันทนาธรรม)
- ๑๓) สันทนาธรรมเรื่องพระพุทธศาสนา
- ๑๔) ปัจจัยสังเขป
- ๑๕) แนวทางเจริญวิปัสสนา
- ๑๖) ธรรมบรรณาการในวันวิสาขบูชา ๒๕ พ.ค. ๒๕๔๒
- ๑๗) ตอบปัญหาธรรม (โครงการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ วัดวังตะกู)

เทพและแผ่นซีดีบันทึกเสียง

- ๑) ชุด “มองมุมมั่งธรรม”
- ๒) ชุด “พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่”
- ๓) ชุด “ปัจจุสมุปบาท”
- ๔) ชุด “ธรรมในชีวิตประจำวัน”
- ๕) ชุด “บ้านเมืองทองฯ”
- ๖) ชุด “บารมีในชีวิตประจำวัน”

- ๗) ชุด “จิตปรมาตม์”
- ๘) ชุด “กรรม”
- ๙) ชุด “สมถภาวนา”
- ๑๐) ชุด “สนทนาวรรณที่อเมริกา”
- ๑๑) ชุด “เมตตา”
- ๑๒) ชุด “วินัยคฤหัสถ์”
- ๑๓) ชุด “โสภณธรรม”
- ๑๔) ชุด “บทสนทนาวรรณ”
- ๑๕) ชุด “ปฏฐาน” (ปัจจัย ๒๔)
- ๑๖) ชุด “แนวทางเจริญวิปัสสนา”
- ๑๗) ชุด “การปฏิบัติธรรม”
- ๑๘) ชุด “สนทนาวรรณที่อินเดีย”

เกียรติประวัติ

- พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับโล่พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะที่เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พุทธศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปัจจุบัน

- ประธานกรรมการ มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์โดยย่อของมูลนิธิฯ คือ ศึกษาและปฏิบัติธรรม เผยแพร่พระธรรมตามแนวพระไตรปิฎก จัดพิมพ์เอกสารประกอบการศึกษาพระไตรปิฎก เผยแพร่เป็นสาธารณกุศล

คณะกรรมการบริหาร

ประธานกรรมการ	น.ส. สุนันต์ บริหารวนเขตต์
รองประธานกรรมการ	น.ส. ดวงเดือน บารมีธรรม
กรรมการ	นางสงวน สุจริตกุล คุณหญิงณพรัตน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา น.พ. สัมชาย ศรีสวัสดิ์ พลโท สพรุ่ง กัลยาณมิตร นาวาอากาศตรี เกื้อกุล แสนทอง
กรรมการและเหรัญญิก	น.ส. จารุพรรณ เพ็งศรีทอง
กรรมการและเลขานุการ	พลตรี ดร.วีระ พลวัฒน์

ท่านที่ประสงค์จะพิมพ์หนังสือของมูลนิธิฯ
เพื่อเป็นธรรมบรรณาการในการกุศล หรือมีศรัทธาจะสมทบทุนมูลนิธิฯ
โปรดติดต่อมูลนิธิฯ หรือกรรมการของมูลนิธิฯ

๑๗๔/๑ เจริญนคร ๗๘ แขวงดาวคะนอง เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐๒ ๔๖๘ ๐๒๓๔
<http://www.dhammahome.com>

ตารางการออกอากาศรายการ ‘แนวทางเจริญวิปัสสนา’ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง*
 โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
กรุงเทพฯ	อสมท.	1494	04:30 น.	อ.-อา.
	รัฐสภา	FM87.5	05:00 น.	จ.-อ.
	สวท.	91	05:30 น.	อา.-พณ.
	สทท.2	675	6:00-7:00 น.	ทุกวัน
			21:00 น.	จ.-ศ.
	พล.1	1422	09.10 น.	จ.-ศ.
	ทอ.01	945	12:30 น.	ทุกวัน
			18:00-19:00 น.	ทุกวัน
กำแพงเพชร	ทท.3	738	05:00 น.	จ.-ศ.
		FM105	05:00 น.	จ.-ศ.
ขอนแก่น	รด.	1152	21:00 น.	ทุกวัน
	ชุมชน	FM101.75	06-07:00 น.	ทุกวัน
เชียงราย	ทอ.016	1224	05:00 น.	ทุกวัน
	ทท.3	999	05:00 น.	จ.-ศ.
เชียงใหม่	วปท.2	738	20:30 น.	จ.-ส.
	ทท.3	FM101.5	05:00 น.	จ.-ศ.
นครสวรรค์	ทท.3	801	22:30 น.	ทุกวัน
น่าน	ทท.3	FM99.5	05:00 น..	จ.-ศ.
นครศรีธรรมราช	ทท.4	684	06:05 น.	จ.-ส.
เพชรบูรณ์	ทท.3	1242	05:00 น.	จ.-ศ.
พิษณุโลก	ทท.3	1116	05:00 น.	ทุกวัน
	ทท.3	1188	05:00 น.	ทุกวัน
	สวท.	1026	09:30 น.	จ.-ศ.
แพร่	ทท.3	585	05:00 น.	จ.-ศ.
	ทท.3	FM103.5	05:00 น.	จ.-ศ.
พะเยา	ทท.3	FM107.5	05:00 น.	จ.-ศ.
พิจิตร	ทท.3	1409	05:00 น.	จ.-ศ.
ภูเก็ต	1ปณ.	FM85	05:00 น.	ทุกวัน
ลำปาง	ทท.3	FM101.5	05:00 น.	จ.-ศ.
ลำพูน	ทท.3	FM101.75	05:00 น.	จ.-ศ.
สิงห์บุรี	ชุมชน	FM104.75	08:00 น.	ทุกวัน
สุพรรณบุรี	ทท.1	1404	20:30 น.	ทุกวัน
สุราษฎร์ธานี	สวท.	FM89.75	05:00 น.	จ.-ศ.
สุโขทัย	ทท.3	FM102.25	05:00 น.	จ.-ศ.
		828	05:00 น.	จ.-ศ.
อุดรธานี	ยานเกราะ	684	19:30 น.	จ.-ส.
อุบลราชธานี	ทอ.08	801	05:00 น.	ทุกวัน
อุตรดิตถ์	ทท.3	1287	05:00 น.	จ.-ศ.
		FM97.5	05:00 น.	จ.-ศ.

รายการอาจเปลี่ยนแปลงได้ โทรศัพท์สอบถามได้ที่ 02 468 0239
 หรือที่เว็บไซต์ของมูลนิธิฯ www.dhammadhome.com